

PRØVELØSLATELSE

Utlrådelighetsvurderingen etter straffegjennomføringsloven § 42

Kandidatnummer: 137

Veileder: Kristian Andenæs

Leveringsfrist: 1. juni

(* regelverk for spesialoppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/utf-forskr-vedlegg-i.html>

regelverk for masteroppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/master/eksamensforskrift/kap6.html>)

Til sammen 39.942 ord

26.05.2006

Innholdsfortegnelse

1	INTRODUKSJON	1
1.1	Bakgrunn	2
1.2	Problemstilling	2
1.2.1	Forskjeller	3
1.2.2	Saksbehandlingen	3
1.2.3	Klagebehandling	4
1.3	Metode	4
1.3.1	Enkeltvedtak	4
1.3.2	intervjuer	5
1.3.3	Metodens begrensninger	5
1.4	Hvorfor prøveløslatelse	6
1.5	Domstolskontroll med prøveløslatelsesvedtak	8
1.6	Forvaltningspraksis som rettskilde	8
1.7	Noen sentrale begreper	9
1.7.1	Prøveløslatelse	9
1.7.2	Førstegangsvedtak	10
1.7.3	Vilkår	10
1.7.4	Soningstid og soningstidsberegning	11
1.7.5	Progresjon	11
1.8	Fremstilling	12
1.8.1	Historie og formål (kapittel 2)	12
1.8.2	Proessen (kapittel 3)	12
1.8.3	Praksis (kapittel 4 til 12)	12
1.8.4	Forskjeller (kapittel 13)	12
1.8.5	Andre funn (kapittel 14)	13
1.8.6	Spørreundersøkelse (kapittel 15)	13

1.8.7	Kriminologiske betraktninger og OAsys (kapittel 16 & 17)	13
1.8.8	Sammendrag (kapittel 18)	14
2	<u>HISTORIKK OG FORMÅL</u>	14
2.1	Historikk	14
2.1.1	Fengselsloven av 1900	14
2.1.2	Fengselsloven av 1958	14
2.1.3	Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99	15
2.1.4	Straffegjennomføringsloven	15
2.1.5	Forskriften til straffegjennomføringsloven	16
2.1.6	Retningslinjene til straffegjennomføringsloven	16
2.1.7	Det såkalte "Olsokbrevet"	16
2.2	Nærmere om utilrådelighetsvurdering	17
2.2.1	Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99	17
2.2.2	Straffegjennomføringsloven	18
2.2.3	Retningslinjene til straffegjennomføringsloven	18
2.2.4	Det såkalte "Olsokbrevet"	18
2.3	Formålet	19
2.3.2	Straffegjennomføringsloven	20
2.3.3	Oppførsel i og rundt soningen	20
2.3.4	Uoppgjorte forhold	20
2.3.5	Gjentagelsesfaren og antall dommer	20
2.3.6	Progresjon i soningen og rehabilitering	21
2.4	Oppsummering	21
3	<u>PROESSEN I ET PRØVELØSLATELSESVEDTAK M.M.</u>	22
3.1	Løslatelse på 1/2-tid eller mellom 1/2 og 2/3-tid	22
3.2	Løslatelse på 7/12-tid	23
3.3	Løslatelse på 2/3-tid og mellom 2/3-tid og endt tid	23

3.4	Saksbehandlingsregler	23
3.5	Kompetanse til å treffe vedtak	24
3.6	Saksgangen i prøveløslatelsessøknad	24
3.6.1	Søknad	25
3.6.2	Kontaktbetjentuttalelse m. m.	25
3.6.3	Rådsmøte	25
3.6.4	Vedtak	25
3.6.5	Saksgangen i en klagesak	26
3.7	Fornyett vurdering	27
3.8	Sivilombudsmannen	27
3.9	Domstolene	28
3.10	Vilkår	28
3.11	Endt tid	28
3.12	oppsummering	28
<u>4</u>	<u>INTRODUKSJON TIL DRØFTELSEN AV VEDTAKENE</u>	<u>29</u>
<u>5</u>	<u>OSLO FENGSEL</u>	<u>29</u>
5.1	Det generelle bilde	29
5.1.1	Begrunnelser for innvilgelse uten vilkår	32
5.1.2	Innvilgelse av prøveløslatelse med vilkår	33
5.1.3	Begrunnelse for vilkår	35
5.1.4	Klager over vilkår	37
5.2	Nektelse av prøveløslatelse i førstegangsvedtak	37
5.2.1	Antall dommer	37
5.2.2	Brud på prøveløslatelsesvilkår	38
5.2.3	Rusproblemer	38
5.2.4	Uoppgjorte forhold	38

5.2.5	Disiplinærbrudd	38
5.2.6	Frivillig oppmøte til soning	38
5.2.7	Oppsummering av grunnlag for nektelse	39
5.2.8	Fornyede vurderinger og omgjøringer	39
5.3	Drøftelse	40
5.3.1	Uoppgjorte forhold	40
5.3.2	Antall dommer	41
5.3.3	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	42
5.3.4	Atferden under soning	42
5.3.5	Frivillig oppmøte til soning	42
5.3.6	Rus	43
5.3.7	Hva den innsatte kan gjøre	43
5.3.8	Oppsummering av praksisen	43
5.4	Saksbehandlingstid	44
5.4.1	Grunnlag for sen saksbehandlingstid	45
5.4.2	Tidspunkt for avklaring	45
5.4.3	Tilfeller der den innsatte ikke hadde søkt selv	46
5.4.4	Saksbehandlingstid	47
6	ULLERSMO FENGSEL	49
6.1	Det generelle bildet	49
6.2	Begrunnelser ved innvilgelse	52
6.2.1	Ileggelse av vilkår	52
6.3	Begrunnelser ved avslag førstegangsbehandling	53
6.3.1	Antall dommer	54
6.3.2	Uoppgjorte forhold	54
6.3.3	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	54
6.3.4	Andre begrunnelser	54
6.3.5	Oppsummering	55
6.4	Fornytt vurdering	55

6.5	Drøftelse	56
6.5.1	Uoppgjorte forhold	56
6.5.2	Antall dommer	57
6.5.3	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	58
6.5.4	Atferden i fengselet	58
6.5.5	Møtte til soning	59
6.5.6	Rus	59
6.5.7	Manglende opplegg	60
6.5.8	Avbøting av utilrådelighetsvurderingen	60
6.5.9	Oppsummering	61
6.6	Saksbehandlingstiden	61
6.6.1	Førstegangsvedtak	61
6.6.2	Klage	62
6.6.3	Tid fra vedtak til 2/3-tid	62
6.6.4	Oppsummering	62
7	<u>HAMAR FENGSEL</u>	63
7.1	Det generelle bildet	63
7.2	Innvilgelser ved førstegangsvurdering	65
7.2.1	Disiplinærbrudd	66
7.2.2	Antall dommer	66
7.2.3	Uoppgjorte forhold	66
7.2.4	Brudd på vilkår	66
7.2.5	Møtte opp til soning	67
7.2.6	Rusproblemer	67
7.2.7	Oppsummering	67
7.3	Ileggelse av vilkår ved førstegangsbehandling	68
7.3.1	Ileggelse av vilkår ved fornyet vurdering	68
7.4	Begrunnelse ved nektelse av prøveløslatelse ved førstegangsvedtak	68
7.4.1	Antall dommer og brudd på prøveløslatelsesvilkår	68
7.4.2	Uoppgjorte forhold	68
7.4.3	Disiplinærbrudd	69

7.4.4	Møtte til soning	69
7.4.5	Rusproblemer	69
7.4.6	Oppsummering	69
7.5	Fornyede vurderinger	70
7.6	Drøftelse	70
7.6.1	Antall dommer	70
7.6.2	Uoppgjorte forhold	70
7.6.3	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	71
7.6.4	Disiplinærbrudd	72
7.6.5	Møtte opp til soning	72
7.6.6	Rusproblemer	72
7.6.7	Oppsummering	73
7.7	Saksbehandlingstid	73
7.7.1	Tid fra søknad til vedtak	73
7.7.2	Tid fra vedtak til 2/3-tid	73
7.7.3	Tid fra vedtak til prøveløslatelse	74
7.7.4	Oppsummering	74
8	<u>FREDRIKSTAD FENGSEL OG BREDTVEIT FENGSEL</u>	74
8.1	Det generelle bildet	74
8.2	Innvilgelser ved førstegangsvedtak	76
8.2.1	Nektelser ved førstegangsvedtak	78
8.2.2	Ileggelse av vilkår ved prøveløslatelse	79
8.3	Drøftelse	79
8.3.1	Antall dommer og brudd på prøveløslatelsesvilkår	79
8.3.2	Uoppgjorte forhold	80
8.3.3	Disiplinærbrudd	81
8.3.4	Møtte ikke opp til soning	81
8.3.5	Rusproblemer	81
8.3.6	Oppsummering	81

8.4	Saksbehandlingstid	82
8.4.1	Tid fra søknad til vedtak	82
8.4.2	Tid fra vedtak til 2/3-tid eller løslatelse	82
8.4.3	Oppsummering	83
9	<u>RINGERIKE FENGSEL</u>	83
9.1	Innvilgelser ved førstegangsvurdering	85
9.2	Vilkår ved innvilgelse av prøveløslatelse	85
9.2.1	Ileggelse av vilkår ved fornyet vurdering	86
9.2.2	Oppsummering	86
9.3	Nektelse av prøveløslatelse ved førstegangsvurdering	87
9.3.1	Antall dommer og dommens art	87
9.3.2	Uoppgjorte forhold	87
9.3.3	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	87
9.3.4	Disiplinærbrudd	88
9.3.5	Møtte til soning	88
9.3.6	Manglende opplegg	88
9.3.7	Rus	88
9.3.8	Oppsummering	88
9.4	Forny et vurdering og omgjøringer	89
9.4.1	Uoppgjorte forhold	90
9.4.2	Opplegg ved prøveløslatelse	90
9.4.3	Disiplinærbrudd	90
9.4.4	Oppsummering	90
9.5	Drøftelse	91
9.5.1	Antall dommer og dommenes art	91
9.5.2	Uoppgjorte forhold	91
9.5.3	Manglende opplegg	92
9.5.4	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	93
9.5.5	Rusproblemer	93
9.5.6	Møtte ikke til soning	93
9.5.7	Oppsummering	94

9.6	Saksbehandlingstid	94
9.6.1	Tid fra søknad til vedtak	94
9.6.2	Tid fra vedtak til 2/3-tid	95
9.6.3	Tid fra vedtak til prøveløslatelse	95
9.6.4	Klager	95
9.6.5	Klageanbefalinger	96
9.6.6	Klagevedtak fra regionen	96
9.6.7	Oppsummering	96
10	SKIEN FENGSEL	97
10.1	Det generelle bildet	97
10.2	Innvilgelser av prøveløslatelse ved førstegangsvurdering	98
10.3	Innvilges av prøveløslatelse ved fornyet vurdering	99
10.4	Ileggelse av vilkår ved førstegangsvurdering og fornyet vurdering	99
10.5	Begrunnelser ved prøveløslatelsesnekt	100
10.5.1	Antall dommer	100
10.5.2	Uoppgjorte forhold	101
10.5.3	Manglende opplegg	101
10.5.4	Rusproblemer	101
10.5.5	Møtte ikke opp til soning	101
10.5.6	Disiplinærbrudd	101
10.5.7	Oppsummering	102
10.6	Drøftelse	102
10.6.1	Antall dommer	102
10.6.2	Uoppgjorte forhold	102
10.6.3	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	103
10.6.4	Disiplinærbrudd	103
10.6.5	Møtte ikke opp til soning	103
10.6.6	Manglende opplegg	103
10.6.7	Rusproblemer	103
10.6.8	Oppsummering	104

10.7	Saksbehandlingstid	104
10.7.1	Tid fra søknad til vedtak	104
10.7.2	Tid fra vedtak til 2/3-tid	104
10.7.3	Klagebehandling	105
10.7.4	Oppsummering	105

11 ÅNA FENGSEL **105**

11.1	Begrunnelse ved førstegangsinnvilgelser	107
11.1.1	Førstegangssoner og antall dommer	107
11.1.2	Uoppgjorte forhold	108
11.1.3	Møtte ikke opp til soning	108
11.1.4	Disiplinærbrudd og rusproblemer	109
11.1.5	Oppsummering	109

11.2	Ileggelse av vilkår ved førstegangsvedtak	109

11.3	Ileggelse av vilkår ved andregangsvurdering	109

11.4	Begrunnelser for nektelse av prøveløslatelse ved førstegangsvurdering	110
11.4.1	Antall dommer	110
11.4.2	Uoppgjorte forhold	111
11.4.3	Rusproblemer	111
11.4.4	Manglende opplegg	111
11.4.5	Brudd på prøveløslatelsesvilkår eller betingede dommer	111
11.4.6	Manglende oppmøte til soning	112
11.4.7	Disiplinærbrudd	112
11.4.8	Oppsummering	112
11.4.9	Fornyede vurderinger og omgjøringer	113

11.5	Drøftelse	113
11.5.1	Generelt	114
11.5.2	Momentene	114
11.5.3	Uoppgjorte forhold	115
11.5.4	Dommer	116
11.5.5	Brudd på prøveløslatelsesvilkår	116
11.5.6	Disiplinærbrudd	116

11.5.7	Frivillig oppmøte til soning	117
11.5.8	Rusproblemer	117
11.5.9	Oppsummering	118
11.5.10	Hva kan den innsatte gjøre selv	118
11.5.11	Fornyeede vurderinger	118
11.6	Saksbehandlingstid	119
11.6.1	Tid fra søknad til vedtak	119
11.6.2	Tid fra vedtak til 2/3-tid	119
11.6.3	Tid fra vedtak til løslatelse	120
11.6.4	Saksbehandlingstid ved klager	120
11.6.5	Oppsummering	121
<u>12</u>	<u>KLAGEVEDTAK</u>	<u>121</u>
12.1	Region Øst	121
12.2	Region nordøst	122
12.3	Region sør	123
12.4	Region Sørvest	124
12.5	Drøftelse	125
<u>13</u>	<u>SAMMENLIGNING AV FENGSLER</u>	<u>126</u>
13.1	Innvilgelsesprosent	126
13.2	Doms lengden	127
13.2.1	Ringerike og Skien fengsel, fengsler for de verste innsatte?	128
13.2.2	Andre forklaringer	129
13.2.3	Oppsummering	130
<u>14</u>	<u>POLITISK STYRING AV FENGSELENES PRAKSIS</u>	<u>130</u>
14.1	Fremskutt løslatelse	130

14.2	Olsokbrevet	132
<u>15</u>	<u>SPØRREUNDERSØKELSE</u>	<u>133</u>
15.1	Oslo Friomsorgskontor	133
15.1.1	Resultatene	133
15.2	Oppsummering	134
<u>16</u>	<u>OM OASYS</u>	<u>134</u>
16.1	Intro	135
16.2	Forhistorien	135
16.3	OASys	136
16.4	Drøftelse av farene med OAsys	138
<u>17</u>	<u>ET ANNET BLIKK PÅ PRØVELØSLATELSE</u>	<u>141</u>
17.1	Fengselsopphold som rehabilitering av den innsatte	141
17.1.1	De innsattes opplevelse av fengselsoppholdets rehabiliterende effekt	142
17.1.2	Forskning på fengselets rehabiliterende effekt.	142
17.2	Individualpreventive grunner for å nekte prøveløslatelse	144
17.3	Allmennpreventive hensyn for å nekte prøveløslatelse	145
17.4	Virkninger av å sitte i fengsel og formålet med et fengselsopphold	146
17.4.1	Virkninger for den innsatte av å sitte i fengsel	146
17.4.2	Formålet med fengselsoppholdet	148
17.5	Andre forklaringer på forskjeller i praksis	150
17.5.1	Betjentenes rolle	150
17.5.2	Saksbehandlers rolle	151

17.6	Hvem nektes prøveløslatelse	154
<u>18</u>	<u>SAMMENDRAG</u>	<u>155</u>
<u>19</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>156</u>

1 Introduksjon

Straffegjennomføringsloven § 42

Kriminalomsorgen kan løslate domfelte på prøve når vedkommende, medregnet mulig varetektsopphold, har gjennomført to tredjedeler av straffen og minst 60 dager. Dersom løslatelse på prøve medfører at den gjenstående straffetid blir mindre enn 14 dager, kan prøveløslatelse bare skje dersom tungtveiende grunner taler for det. Domfelte som er dømt i utlandet til fengsel i mer enn 21 år, og som er overført til gjennomføring av straffen i Norge, kan løslates på prøve etter å ha vært fengslet i minst 14 år.

Kriminalomsorgen kan beslutte at domfelte som ikke lenger er fengslet, men som fyller vilkårene for løslatelse på prøve etter første ledd, skal løslates på prøve uten ny innsettelse.

Dersom halvdelen av fengselsstraffen og minst 60 dager fengsel er gjennomført, medregnet varetektsopphold, kan kriminalomsorgen løslate domfelte på prøve dersom særlige grunner tilsier det.

Dersom særlige grunner taler for det, kan kriminalomsorgen løslate domfelte kort tid før løslatelse ellers skulle skje.

Kriminalomsorgen skal ikke beslutte prøveløslatelse hvis omstendighetene etter en totalvurdering gjør løslatelse utilrådelig. Kriminalomsorgen skal særlig legge vekt på domfeltes atferd under gjennomføring av straffen, og om det er grunn til å anta at domfelte vil begå nye straffbare handlinger i prøvetiden.

Kriminalomsorgen kan gjøre prøveløslatelsen betinget av at et utvisningsvedtak blir iverksatt.

Dersom det er av betydning for fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte å få kjennskap til tidspunktet for løslatelse, skal kriminalomsorgen varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd.

Prøvetiden utløper på det tidspunkt den idømte fengselsstraff ville vært gjennomført i sin helhet.

Slik lyder straffegjennomføringsloven § 42 av 18 mai 2001 nr. 21. Det som er verdt å merke seg er første ledd, hvor det står at innsatte kan løslates på prøve når innsatte har sonet to tredjedeler av straffen. Det andre er sjette ledd hvor det står at innsatte ikke skal løslates på prøve hvis det etter en totalvurdering fremstår som ”utilrådelig”. Praktiseringen av straffegjennomføringsloven § 42 og spesielt ”utilrådelighetsvurderingen” er det oppgaven min vil handle om.

1.1 Bakgrunn

Jeg har under jusstudiet fått en interesse for fengselsrett. Mitt første møte med fengselsretten var under mitt arbeid for Juss-Buss fra januar 2004 frem til august 2005. I Juss-Buss jobbet jeg med fengselsrett og innenfor dette temaet særskilt med straffegjennomføringsloven. Jeg fikk under mitt arbeid kjennskap til byråkratiet i norske fengsler og i hvilken grad byråkratiet påvirker den enkelte innsatte. Vedtak om prøveløslatelse er et av de viktigste vedtakene i soningen til den enkelte innsatte. Den innsatte risikerer å sone uker, måneder, og i noen tilfeller år, ved en nektelse av å prøveløslate vedkommende. Jeg opplevde under mitt arbeid for de innsatte i norske fengsler at regelverket og praktiseringen av regelverket på mange måter kunne vært bedre. Lovverket åpner for en stor grad opp til et skjønn i det enkelte tilfelle, noe som både er positivt og negativt. En annen ting er at fengselene innrømmes en stor grad av selvstyre, det samme med regionene. I avhandlingen min vil jeg fordype meg i disse og andre spørsmål. Avhandlingen tar for seg vedtak fattet i 2004 og i 2005, i noen nærmere bestemte fengsler, og klagesakene i de tilhørende regioner. Oppgaven er en empirisk undersøkelse av praksis med bakgrunn i rettssosiologien.

1.2 Problemstilling

De senere årene har det skjedd en innstramming i regelverket om hvem som innvilges prøveløslatelse. Denne innstrammingen har skjedd i flere trinn. Under fengselsloven av 1958 kom det i rundskrivet fra Fengselsstyret nummer 4/99 en innskjerpning i forhold til

hvem som fikk innvilget prøveløslatelse. Denne utviklingen fortsatte med straffegjennomføringsloven, forskriften til denne og retningslinjene. Oppgaven vil handle om prøveløslatelse ved 2/3-tid og mellom 2/3-tid og endt tid, med unntak for løslatelse kort tid før endt tid. Dette fordi vedtak om løslatelse ved 2/3-tid utgjør den klart største del av alle vedtak om prøveløslatelse. Problemstillingen er hvordan regelverket i dag praktiseres og om dette er i tråd med formålet, eventuelle forskjeller på fengsler, saksbehandling, samt å se på klagebehandlingen.

Min oppgave er en undersøkelse av enkeltvedtak om prøveløslatelse i 2004 og 2005. Etter straffegjennomføringsloven § 42 har saksbehandlerne en skjønnsmyndighet til å innvilge eller nekte prøveløslatelse. Jeg vil se på hvordan saksbehandlerne utøver dette skjønnet. Etter straffegjennomføringsloven, forskriften til loven og retningslinjene til loven gis det noen føringer i forhold til hva som er viktig ved skjønnsutøvelsen. Jeg vil se på hvordan praksisen er i de forskjellige fengslene og regionene. Spørsmålet er hvordan de forskjellige momentene veies i skjønnsvurderingen både alene og i forhold til de andre momentene.

1.2.1 Forskjeller

Fengslene er i dag organisert i seks regioner. Disse regionene har alle flere fengsler underlagt seg. En del av problemstillingen vil være å se om det har utviklet seg regionale forskjeller og forskjeller innad i regionen mellom de enkelte fengslene. Det har siden 1999 skjedd en del innstramminger av regelverket i forhold til hvem som innvilges prøveløslatelse, dette kan føre til forskjeller ved at det enkelte fengsel og region kan oppfatte signaler fra sentralt hold ulikt. I den grad jeg finner en forskjell i praktiseringen av regelverket blir det et spørsmål om hvordan dette kan forklares.

1.2.2 Saksbehandlingen

Jeg vil sjekke om saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og straffegjennomføringsloven blir fulgt. Saksbehandlingstiden er her interessant å se nærmere på, det vil si tiden fra søknad er levert til vedtaket er fattet. Noe annet er når vedtak om

prøveløslatelse avgjøres i forhold til 2/3-tid, med tanke på klageadgang. Et siste moment er hvor god tid den innsatte får på å forberede seg på løslatelse.

1.2.3 Klagebehandling

Jeg vil i oppgaven også se hvordan klagebehandlingen fungerer. Spesielt er det viktig å se på eventuelle forlemper og ulemper med dagens klagesystem.

1.3 Metode

Informasjonen som denne avhandlingen bygger på er samlet inn på to måter. Det ene er vedtak som jeg har studert i flere fengsler. Det andre er intervjuer. Jeg har også gjennomført en spørreundersøkelse på Oslo friomsorgskontor om prøveløslatelsesprosessen.

1.3.1 Enkeltvedtak

Jeg ble innvilget innsyn i vedtak om prøveløslatelse i region øst, nordøst, sør og sørvest. Følgende fengsler er med i avhandlingen: Oslo fengsel, Ullersmo fengsel, Hamar fengsel, Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (heretter omtalt som Bredtveit fengsel) Ringerike fengsel, Fredrikstad fengsel, Skien fengsel og Åna fengsel. Jeg har sett på vedtak fra 2004 og i noen av fengslene fra 2005. Det jeg fikk innsyn i varierte i de forskjellige fengslene og regionene. I de fleste fengslene fikk jeg alle vedtak om prøveløslatelse. I to fengsler fikk jeg et passende utvalg av vedtak om prøveløslatelse. Vedtaket er det arket som gis det innsatte etter at avgjørelse er fattet. Dato for avgjørelsen, navn på den innsatte, og om søknaden er innvilget eller avslått står på alle vedtakene. På alle avslagene er det oppgitt en eller flere begrunnelser for vedtaket. I de fleste tilfeller står det når den innsatte søkte om prøveløslatelse eventuelt om det er snakk om en fornyet vurdering eller at innsatte ikke har søkt selv. På den overveiende del av sakene står det også tidspunkt for 2/3-tid og endt tid. I mange fengsler har jeg fått innsyn i uttalelser fra kontaktbetjenten og standpunktet til rådet.

Jeg har også sett på klagesaker i de ovennevnte regioner. På de regionale kontorene har jeg fått innsyn i klagesakene, anbefalingen fra fengselet og i noen tilfeller førstegangsvedtaket fra fengselet. Det som står i disse vedtakene er det samme som nevnt ovenfor.

Til sammen har jeg studert 1347 vedtak. Dette fordeler seg i vedtak om prøveløslatelse på 1/2-tid, mellom 1/2-tid og 2/3-tid, på 2/3-tid, mellom 2/3-tid og endt tid, anbefalinger til regionen i klagesaker, og klagevedtak fra regionen.

I Oslo fengsel undersøkte jeg 442 vedtak, i Ullersmo fengsel 176 vedtak, i Hamar fengsel 88 vedtak, i Fredrikstad og Bredtveit fengsel 55 vedtak, i Ringerike fengsel 165 vedtak, i Skien fengsel 60 vedtak, i Åna fengsel og region sørvest 200 vedtak til sammen, i region øst 35 vedtak, i region nordøst 28 vedtak, samt i region sør 97 vedtak.

1.3.2 intervjuer

Jeg har gjennomført intervjuer med noen personer som kan fortelle meg litt om prosessen rundt et prøveløslatelsesvedtak. Jeg har intervjuet saksbehandler på Oslo fengsel, Ullersmo fengsel, og Åna fengsel. Jeg har intervjuet forsker Yngve Hammerlin på Kriminalomsorgens utdanningssenter, skolelederen på Ullersmo fengsel, og Tom Eberhart ansvarlig for kontaktbetjent evalueringen på Oslo fengsel.

Jeg gjennomførte også en spørreundersøkelse om prøveløslatelsesprosessen. Undersøkelsen ble gjennomført i løpet av en uke på Oslo friomsorgskontor. Alle som hadde møteplikt denne uken ble oppfordret til å svare på undersøkelsen. Jeg samlet inn ni svar på spørreskjemaet. Utvalget er ganske lite, men gir et innblikk i hvordan de innsatte oppfatter prøveløslatelsesprosessen og hvilken informasjon de sitter på.

1.3.3 Metodens begrensninger

Avhandlingen er ikke representativ for alle vedtak om prøveløslatelse som ble fattet omkring i hele landet i 2004. Jeg har konsentrert meg om de fengsler hvor jeg på forhånd

antok at det var flest avslag og tvilstilfeller, på bakgrunn av min praksistid i Juss-Buss. Dette nettopp for å belyse forskjellen mellom en innvilgelse og et avslag. Jeg har kun studert vedtak fra fengsler som har et høyt sikkerhetsnivå. Dette fører til at oppgaven i første rekke er representativ for de innsatte som soner i fengsler med et høyt sikkerhetsnivå, men gjennom klagevedtakene jeg har sett på er det mulig å si noe om praksisen på fengsler med lavere sikkerhetsnivå.

Vedtakene som danner utgangspunkt for avhandlingen er fra 2004 og 2005. Det har ikke kommet noen nye forskrifter, retningslinjer, eller lovendringer i forhold til prøveløslatelse siden denne tiden (i skrivende stund mai 2006). Det er derfor grunnlag for å komme med en antagelse om at den praksisen som ble utøvd i 2004 og 2005 fremdeles utøves tilnærmet likt i dag.

Et annet moment er at det kan finnes begrunnelser som ikke er nevnt i vedtaket. Dette er noe jeg ikke kan ta høyde for. Mitt utgangspunkt for analyse og drøftelse er vedtaket den innsatte blir presentert med og hvordan en skal tolke det. Jeg har også søkt å avbøte denne faren for skjulte begrunnelser ved å snakke med saksbehandlere på Oslo fengsel, Ullersmo fengsel, og Åna fengsel. I tillegg har jeg snakket med forskjellige personer som jeg regnet med kunne ha innspill i forhold til temaet.

Begrunnelsene i vedtakene varierer i stor grad, i noen tilfeller står det bare at den innsatte er tidligere domfelt, eller at vedkommende har disiplinærbrudd under soningen. Det står sjelden spesifisert hva slags straff den domfelte har fått, bare antall domfellelser. Mange vedtak gir rom for tolkning i forhold til hva som har vært det avgjørende momentet og hvilke argumenter som anføres. Derfor har jeg valgt å se på mange vedtak nettopp for at de avgjørende momentene skal tre frem.

1.4 Hvorfor prøveløslatelse

Det å nekte eller innvilge prøveløslatelse er bare et av vedtakene en innsatt kan få i et norsk fengsel. Gjennom søknader og vedtak kommuniserer den innsatte med byråkratiet i

fengselet. Det finnes en rekke andre saker som den innsatte kan søke om under soning og som han da vil få vedtak om, enten det være seg permisjoner, fremstillinger, overføringer, hjemmesoning, soningsavbrudd, besøk, og frigang. Innsatte må hvis de ønsker en bestemt soning kunne skrive, lese, og klage på vedtak. Det er interessant å se på hvordan vedtakene fra fengslet er skrevet og begrunnet og hva en kan lese ut av dem.

Innsatte kommunisere med kontaktbetjenten og andre betjenter, og det formidles informasjon mellom disse. Spørsmålet er om denne muntlige informasjonsutvekslingen avhjelper på noen av de manglene et kort formalistisk begrunnet vedtak gir. Min erfaring fra Juss-Buss er at det finnes noen betjenter ikke gjør en tilfredstillende jobb i forhold til å avbøte mangelen på kommunikasjon med saksbehandler.

Mange innsatte ønsker å få avklart spørsmålet om prøveløslatelse på et tidligst mulig tidspunkt. Dette fordi det er mange saker som skal avklares i forbindelse med en løslatelse. Dette kan være elementer som: bolig, jobb/skole, behandling, familierelasjoner med mer. Dessuten er det en stor psykisk påkjenning å ikke vite når en blir løslatt. Arbeidet med om prøveløslatelse skal innvilges, bør derfor startes på et tidligst mulig punkt i soningen.

Det finnes andre argumenter som tilsier at prøveløslatelse bør foreligge på et senest mulig tidspunkt. Den innsattes oppførsel i fengslet er et moment i avgjørelsen av om prøveløslatelse skal innvilges. Dessuten er det mange innsatte som ikke har et tilfredsstillende opplegg ved en eventuell prøveløslatelse, det kan ofte ta tid å ordne et opplegg som tilsier at innsatte kan prøveløslates. Annet som kan gjøre en prøveløslatelse utilrådelig er at mange innsatte har ett eller flere uoppgjorte forhold som tillegges vekt ved vurderingen. Uoppgjorte forhold vil si at den innsatte har en eller flere saker under etterforskning eller gående hos domstolene som ikke har resultert i rettskraftig dom eller annen avklaring. Progresjonen til den innsatte er også viktig i forhold til å om prøveløslatelse skal tilstås. Alt dette taler for at vedtak om prøveløslatelse ikke bør foreligge før på et senest mulig tidspunkt.

Tidspunktet for når et prøveløslatelses vedtak skal foreligge bør dog legges til et så tidlig tidspunkt at den innsatte har tid til å klage til regionen og få vedtak derfra før tidspunktet for prøveløslatelse inntreffer.

1.5 Domstolskontroll med prøveløslatelsesvedtak

Jeg har ikke klart å finne noen dommer fra Høyesterett eller hørt om noen dommer fra de lavere instanser som eksplisitt omhandler skjønnsutøvelsen og saksbehandlingen ved prøveløslatelse. Derimot har Høyesterett tatt stilling til om nektelse av prøveløslatelse etter straffegjennomføringsloven § 42 er å anse som straff i et konkret tilfelle etter EMK art. 6 i Rt-2004-927. Hvilke følger dette har for praktiseringen av straffegjennomføringsloven § 42 faller utenfor problemstillingen i denne oppgaven.

1.6 Forvaltningspraksis som rettskilde

I lys av Rt-20005-1434 avsnitt 40 og tidligere rettspraksis er det rimelig klart at forvaltningspraksis kan brukes som rettskilde. I avsnittet sier Høyesterett at teori, forvaltningspraksis og underrettspraksis taler for en løsning i et rettsspørsmål. Det er viktig å huske på at det i dette tilfellet dreide seg om ligningspraksis. På den annen side kan en legge vekt på at Høyesterett henviser til forvaltningspraksis som sådan og ikke sier at det i dette enkeltstående tilfelle er en rettskilde på grunn av at det er ligningspraksis. Dommen må således ha en overføringsverdi til andre forvaltningsområder. En annen dom hvor Høyesterett trekker inn forvaltningspraksis er ”krigsskadedommen”(Rt-1981-809). I denne dommen står det på side 814 at

”Også Rikstrygdeverkets, ankenemndas og Trygderettens praksis må tillegges vekt. Praksis er omfattende og konsekvent, og bør da kunne utfylle en lovtekst som ikke er entydig.”

Innenfor fengselsrettens område har det kommet en ny lov, forskrift og retningslinjer. Spørsmålet blir så om hvilken rettskildevikt forvaltningspraksis skal ha. Det finnes lite domstolspraksis på skjønnsutøvelsen, dette tilsier at praksis skal tillegges vekt. På den

annen side er det vanskelig å bedømme om kravet om omfattende og konsekvent praksis er oppfylt. Et av målene med oppgaven vil nettopp være å se hvor store variasjoner det er i praktiseringen av prøveløslatelse i de forskjellige fengslene og regionene. Dette vil dermed si noe om hvor stor rettskildemessig verdi dagens praksis har. Et annet moment er kvaliteten til praksisen, høyere kvalitet tilsvarer større rettskildevekt. I mange fengsler er det jurister som står for saksbehandling, men det er ikke ensbetydende med at kvaliteten er høy. Ved å se på vedtakene vil det være mulig for meg å si noe om kvaliteten på håndverket som utøves.

Uansett vil forvaltningspraksis ha betydning i den grad brudd på praksisen vil medføre urimelig forskjellsbehandling og således falle innenfor myndighetsmisbrukslæren.

1.7 Noen sentrale begreper

Nedenfor gis det definisjoner til noen av de mest relevante ord jeg anvender. Ikke alle ordene har samme betydning som i straffegjennomføringsloven, forskriften og retningslinjene.

1.7.1 Prøveløslatelse

Et vedtak(beslutning) om hvorvidt en innsatt skal løslates på et gitt tidspunkt mellom 1/2-tid og endt tid. 1/2-tid refererer til det tidspunktet den innsatte har sonet halvparten av fengselsstraffen, det samme menes ved bruk av brøken 7/12-tid samt 2/3-tid, da henholdsvis syv tolvtedeler av fengselsstraffen og to tredjedeler av straffen. Vedtaket er fattet med hjemmel i straffegjennomføringsloven § 42. For å få innvilget en søknad om løslatelse på 1/2-tid eller før 2/3-tid kreves det særlige grunner. Prøveløslatelse ved 7/12-tid er noe som er forbeholdt utenlandske statsborgere. Oppgaven vil derfor i hovedsak dreie seg om løslatelse på 2/3-tid. Når jeg i oppgaven snakker om prøveløslatelse vil jeg normalt referere til løslatelse ved 2/3-tid eller senere, med mindre noe annet følger av sammenhengen eller blir sagt.

1.7.2 Førstegangsvedtak

Jeg vil i oppgaven fordype meg i det første vedtaket fattet av et fengsel om prøveløslatelse. Dette vil så bli sammenlignet med andre vedtak fattet senere i soningen av det samme fengselet eller klagevedtak fra regionen. Førstegangsvedtak betyr bare at det er det aktuelle fengselets første vedtak. Hvis vedkommende er blitt overført fra et annet fengsel kan det foreligge et vedtak fra det tidligere fengselet. Siden jeg ikke hadde innsynsrett i dette tidligere vedtaket har jeg valgt å se bort fra dette mulige vedtaket. I de tilfellene hvor jeg har fått innsyn i vedtak fra andre fengsler har jeg også valgt og behandler vedtaket fra det aktuelle fengselet som førstegangsvedtak.

1.7.3 Vilkår

Ved et vedtak om prøveløslatelse kan fengselet sette vilkår som den innsatte er forpliktet til å følge. Vilkårene kan settes for en lenger eller kortere periode av prøvetiden. Prøvetiden løper fra prøveløslatelse frem til endt tid. Hvis innsatte skal ilegges vilkår, må et av vilkårene være møteplikt hos friomsorgskontoret. Et eksempel på et vilkår er krav om opphold på en behandlingsinstitusjon for en bestemt periode. Et annet vilkår kan være at løslatelse er betinget av utvisning, eller at løslatelse innvilges med vilkår om utvisning hvis endelig utvisningsvedtak foreligger på løslatelsestidspunktet. Hvis det stilles vilkår om utvisning stilles det ikke krav om møteplikt på friomsorgskontoret, dette av naturlige årsaker. Det er et krav at den innsatte skal ha mer enn en måned til endt tid for at det skal kunne ilegges vilkår jamfør forskriften til straffegjennomføringsloven § 3-42.

Det er alltid en forutsetning at den prøveløslatte ikke begår nye kriminelle handlinger i prøvetiden. Dette følger av straffegjennomføringsloven § 43 første ledd. Når begrunnelsen brudd på prøveløslatelsesvilkår brukes, så refereres det som oftest til at den innsatte har begått ny kriminalitet i prøvetiden. Det innsatte kan også begå brudd på andre vilkår i prøvetiden som for eksempel møteplikt. Fengselet skriver sjelden hva slags vilkår som er brutt det er snakk om i vedtakene. Brudd på prøveløslatelsesvilkår vil bli behandlet som en type begrunnelse uavhengig av hvilket vilkår som er brutt.

1.7.4 Soningstid og soningstidsberegning

Tid den innsatte skal sone i fengselet. Den innsatte kan sone en eller flere dommer på en gang. Ved soning av flere dommer blir den ubetingede delen av straffen lagt sammen og tidspunkter som 2/3-tid vil være et tidspunkt beregnet etter den samlede fengselsstraffen. Soningstiden kan også bli endret før og under soningen som følge av straffeavbrudd, og eller nye dommer under soning. I soningstiden skal eventuelle opphold i varetekt trekkes fra. Soningstiden vil typisk være delt opp i mindre enheter som permisjonstid, 1/2-tid, 7/12-tid, 2/3-tid samt endt tid. Permtid vil si tidspunktet den innsatte kan innvilges permisjon. 1/2-tid er det tidspunktet den innsatte har sonet halve fengselsstraffen, det samme gjelder for henholdsvis 7/12-tid, og 2/3-tid. Endt tid er det tidspunktet hvor den innsatte enten har sonet hele fengselsstraffen, eller prøvetiden er ferdig hvis vedkommende er prøveløslatt med prøvevilkår.

1.7.5 Progresjon

Det følger av retningslinjene til straffegjennomføringsloven punkt 1.4 at innsatte skal så langt det er mulig få en progresjonsrettet soning. Progresjon i soning er typisk hvis innsatte går fra å sone på en ”streng” avdeling, over til en ”mildere” avdeling. Progresjonen fortsetter videre med fremstillinger, permisjoner, overføring til åpent fengsel, overføring til overgangsbolig, frigang, hjemmesoning og til slutt prøveløslatelse. Den innsatte skal gradvis sluses tilbake til samfunnet og gis mer tillit, det er ikke nødvendig for den innsatte og gå gjennom alle skrittene. I noen tilfeller kan den innsatte gå direkte fra soning på høyt sikkerhetsnivå til løslatelse eller fra soning på høy sikkerhetsnivå til åpen soning og deretter løslatelse. Hvor mange skritt den innsatte må ta for å bli løslatt avhenger av lengden på straffen og hvilke særlige behov som melder seg. Tilliten som den innsatte opparbeider seg kan bli brutt som følge av disiplinærbrudd, rømning, nye straffbare forhold eller dårlig oppførsel. Hvis tilliten blir brutt risikerer den innsatte å ikke kunne fortsette til neste sluse, eller å bli sendt tilbake til en tidligere sluse og dermed en ”tøffere” soning.

1.8 Fremstilling

1.8.1 Historie og formål (kapittel 2)

Før jeg velger å gå inn på skjønnsutøvelsen, saksbehandlingen og eventuelle forskjeller i regionene eller fengslene er det noen ting som først må forklarest. Jeg vil først se på formålet med dagens prøveløslatelsesordning og dens historie. Dette vil danne et naturlig utgangspunkt for å studere praksisen.

1.8.2 Prosessen (kapittel 3)

Jeg vil deretter se på prosessen rundt ett prøveløslatelses vedtak. Dette for å forstå bedre den praksis som fengselet utøver og hvilke vedtak som faller på hvilke tidspunkt. Hvilke roller de forskjeller personene har er også viktig å vite i forhold til intervjuene jeg har foretatt. Deres uttalelser må ses i lys av den rollen de har.

1.8.3 Praksis (kapittel 4 til 12)

Så vil jeg redegjøre for praksis i de enkelte fengslene og regionene. Utgangspunktet for den informasjonen vil være enkeltvedtak og intervjuer med saksbehandler hvor det er foretatt. Jeg vil trekke frem noen generelle trekk. Jeg vil gå inn på det enkelte fengsel eller region og se på hvordan skjønnsutøvelsen og saksbehandlingen foregår. Jeg vil analysere og drøfte praksisen. Jeg vil kun se på vedtak om løslatelse på 2/3-tid eller senere.

1.8.4 Forskjeller (kapittel 13)

Deretter vil jeg sammenligne de forskjellige praksisene for å se på eventuelle forskjeller i skjønnsutøvelsen og saksbehandlingen i de forskjellige fengslene, og regionene.

1.8.5 Andre funn (kapittel 14)

Det har den senere tiden kommet signaler fra øverste politiske hold om hvordan fengslene og regionene skal utøve skjønnet og saksbehandlingen. I oppgaven vil jeg prøve å belyse hvordan og i hvilken grad disse signalene blir fanget opp av fengslene og regionene. Den 12. desember 2003 kom det et rundskriv fra Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (Heretter omtalt som KSF). Rundskrivet omhandlet bruk av fremskutt løslatelse som virkemiddel for å redusere soningskøen. Rundskrivet trådte i kraft 1. januar 2004. Jeg har samlet inn informasjon om hvordan denne og etterfølgende presiseringer om anvendelse av fremskutt løslatelse har blitt anvendt i de forskjellige regioner og fengsler. Dette er spesielt interessant med tanke på det såkalte "Olsokbrevet" som kriminalomsorgens sentralforvaltning sendte ut 29. juli 2004.

1.8.6 Spørreundersøkelse (kapittel 15)

Jeg har gjennomført en spørreundersøkelse blant innsatte på Oslo fengsel og prøveløslatte som har møteplikt på Oslo friomsorgskontor. Undersøkelsen er en rekke påstander om hvordan informasjonsgivningen og hvordan prøveløslatelsesprosessen har vært, som de innsatte har tatt stilling til. Under dette punktet vil jeg presentere de funnene jeg har gjort ved å studere svarene.

1.8.7 Kriminologiske betraktninger og OAsys (kapittel 16 & 17)

Til slutt vil jeg trekke noen rettssosiologiske og kriminologiske betraktninger ut fra materialet jeg har, se på alternativer til dagens ordning, samt "OAsys", og sviktfare risikoen. OAsys er et analyseverktøy som på bakgrunn av informasjon om den innsatte vil gi en vurdering av sviktfaren i det enkelte tilfellet, basert på statistiske data.

1.8.8 Sammendrag (kapittel 18)

Til slutt ønsker jeg å oppsummere funnene mine og se på hvilke forbedringer som kan gjøres.

2 Historikk og formål

2.1 Historikk

Historikk er interessant å se på fordi det forteller om adgangen til å innvilge prøveløslatelse har utviklet seg over de senere årene. Ved å sammenholde historikken med praksisen blir det mulig å se om og hvordan de politiske signalene ble fanget opp av fengslene og regionen.

2.1.1 Fengselsloven av 1900

Dagens prøveløslatelsesordning kan spores tilbake til fengselsloven av 1900 og tidligere praktisering av filadelfia systemet i norske fengsler. Da jeg ikke antar at fengselsloven har noen betydning for dagens praktisering av prøveløslatelse velger jeg å ikke gå inn på denne lovgivning og praktiseringen av denne.

2.1.2 Fengselsloven av 1958

I St. mld. 27 fra 1997 til 1998 ”Om kriminalomsorgen” sto det følgende om praktiseringen av prøveløslatelse¹:

”Departementet antar at dagens prøveløslatelsessystem kan forbedres på en rekke punkter. Det er uheldig at innsatte løslates tilnærmet automatisk ved 2/3 tid...”

¹ Tatt fra drøftelsen under punkt 4.5.3

Det var kun noen unntak fra denne regelen, en av de mest vanlige var at de som sonet mindre enn 74 dager ikke kunne prøveløslates, og en annen var at de som hadde uoppgjorte forhold av en viss alvorlighetsgrad hvor en forventet at dommen ville være rettskraftig før endt tid heller ikke skulle løslates. I stortingsmeldingen ble det foreslått å snevre inn på adgangen til prøveløslatelse. Prøveløslatelse skulle være en integrert del av fullbyrdingen av straffen.

2.1.3 Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99

Det kongelige Justis- og politidepartementet kom i 1999 med et rundskriv som skulle implementere de tiltak som var foreslått i St. mld. nr. 27. Dette rundskrivet het Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99. I rundskrivet var det oppregnet en rekke momenter som skulle vektlegges i prøveløslatelsesvurderingen. Oppregningen som var nevnt i rundskrivet var ikke ment å være uttømmende, men ga retningslinjer for noen momenter som skulle tillegges vekt.

2.1.4 Straffegjennomføringsloven

Den 18. mai 2001 ble det vedtatt en ny lov, straffegjennomføringslov som trådte i kraft den 1. januar 2002. Den videreførte praksis etter Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/1999. Kravet i loven er at løslatelse ikke skal fremstå utilrådelig, med særlig vekt på domfeltes atferd under soningen og om det er grunn til å anta at innsatte vil begå ny kriminalitet i prøvetiden. Etter fengselsloven av 1958 kunne innsatte som sonet en dom på over 18 år få prøveløslatelse etter 12 år. Dette ble forandret slik at innsatte med en dom på respektivt 21 år etter straffegjennomføringsloven § 42 nå vil kunne få prøveløslatelse etter 14 år. Noe mer som var nytt er at prøveløslatelse kan gjøres betinget av at utvisningsvedtak foreligger.

2.1.5 Forskriften til straffegjennomføringsloven

Den 22. februar 2002 kom det en forskrift fra departementet. I forskriften er det utdypende regler om saksbehandling og fornyet vurdering. Av første setning i forskriften §3-41 følger det at prøveløslatelse skal fremstå som "tilrådelig" etter en konkret vurdering. Dette vilkåret er snevrere enn loven. Etter straffegjennomføringsloven § 42 sjette ledd kan innsatte prøveløslates med mindre det fremstår som "utilrådelig". Hvis forskriften skal tolkes ordrett må løslatelse fremstå som tilrådelig, etter straffegjennomføringsloven må løslatelse ikke fremstå som utilrådelig. For tvilstilfeller har dette en del å si da det etter loven må bringes på det rene at løslatelse vil fremstå som utilrådelig, mens det etter forskriften må fremstå positivt som tilrådelig. Juridiske sett kan ikke forskriften snevre inn området for loven, dette strider mot Lex superior prinsippet. Det er ikke mulig å si om denne tilsynelatende innstrammningen har gitt noen utslag i praksis. Forskriften ga også andre saksbehandlingsregler enn det som fulgte av Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99.

2.1.6 Retningslinjene til straffegjennomføringsloven

Den 16. mai 2002 kom retningslinjene til den nye straffegjennomføringsloven. Den gir ytterligere presiseringer av hvilke momenter som skal tillegges vekt i utilrådelighetsvurderingen.

2.1.7 Det såkalte "Olsokbrevet"

Den 29. juli 2004 kom det et brev fra KSF som omfatter innsatte med tilhørighet til organisert kriminalitet i norske fengsler.

Kriminelle som er domfelt etter Straffelovens § 60a omfattes av brevet. Det samme gjelder for innsatte som er siktet for organisert kriminalitet etter straffeloven § 60a. Brevet gjelder i tillegg for innsatte som har tilknytning til organisert kriminalitet men som ikke er dømt eller tiltalt for straffeloven § 60a. Dette gjør at fengselet er tildelt kompetanse til å vurdere på selvstendig grunnlag om en innsatt har tilknytning til organisert kriminalitet. Fengselet er gitt en myndighet som normalt er tilstått domstolene. Det er svært betenkelig at

fengslene har fått myndighet til å gi en innsatt en soning som om han skulle vært dømt eller tiltalt etter straffeloven § 60a når vedkommende ikke er dømt eller tiltalt for dette. Den innsatte kan altså få en tøffere soning uten de rettsikkerhetsgarantier som ligger i en rettssak og en dom.

Følgene av brevet er usikre. De som har tilhørighet til organisert kriminalitet skal ikke lenger kunne få en progresjon utelukkende på bakgrunn av bra atferd i fengselet og endringsvilje. Det gjør at det skal legges større vekt på tidligere straffbare forhold, brudd på prøvetiden, og uoppgjorte forhold. For de innsatte som faller innenfor brevet vil ikke endringsvilje eller atferd i fengselet tillegges liten eller ingen vekt. Den innsatte vil således nektes progresjon i soningen hvis han har en tilstrekkelig forhistorie med dommer, brudd på prøvevilkår, og uoppgjorte forhold. For denne gruppen av innsatte vil brevet hvis det tolkes ordrett medføre at de ikke får progresjon i soningen sin uavhengig av oppførsel i fengselet.

2.2 Nærmere om utilrådelighetsvurdering

Etter straffegjennomføringsloven skal prøveløslatelse nektes hvis det er ”utilrådelig”. Hva som ligger i ”utilrådelig” blir derfor av stor betydning i forhold til å forstå hvorfor praksisen er slik den er.

2.2.1 Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99

Etter Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99 var det fire ting som skulle vektlegges særlig ved vurdering av om prøveløslatelse skulle innvilges. Det var uoppgjorte forhold, atferd under soningen, straffbare handlinger ved tidligere prøveløslatelser, og om innsatte selv møtte opp til soning.

2.2.2 Straffegjennomføringsloven

Med vedtagelsen av straffegjennomføringsloven ble gjentakelsesfaren relevant. Faren for gjentakelse skal vurderes med bakgrunn i domfeltes atferd ved tidligere løslatelser og tidligere straffedommer jfr. Ot. prp. nr. 5 2000-2001.

2.2.3 Retningslinjene til straffegjennomføringsloven

Med retningslinjene ble det presisert hva som lå i gjentakelsesfare ved at ”gjengangere” ikke skulle innvilges prøveløslatelse. For å avgjøre om en innsatt er ”gjenganger” skal det legges vekt på den reelle faren for nye straffbare forhold ved løslatelse. Momenter som skal vurderes er forhistorien til den innsatte, det vil si antall dommer, hvor gamle dommene er, og tid mellom dommene. En innsatt som soner sin første eller andre dom regnes ikke som ”gjenganger”, med mindre dommen(e) omfatter mange forhold. Det skal særskilt legges vekt på brudd på prøvevilkår og tiden mellom løslatelse og ny kriminalitet. Et annet moment er atferden til den innsatte. Hvis innsatte selv viser en særlig vilje og evne til å bryte med gjengangertendensen kan en ”gjenganger” løslates ved 2/3-tid. Her skal det blant annet ses hen på om innsatte har gått på kurs eller programmer.

Retningslinjene er også strengere i forhold til den fristen den innsatte har til å møte opp frivillig. Hvis den innsatte ikke møter opp innen denne tiden risikerer vedkommende å bli nektet prøveløslatelse med grunnlag i manglende oppmøte.

Etter Fengselsstyret rundskriv nummer 4/99 måtte innsatte sone en dom på over ett år for at tidligere brudd på prøveløslatelse skulle tillegges særlig vekt, dette kravet er nå fjernet. Dette medfører at tidligere brudd på prøveløslatelse nå kan tillegges vekt uavhengig av dommens lengde.

2.2.4 Det såkalte ”Olsokbrevet”

Med olsokbrevet i 2004 ble det vanskeligere for de organiserte kriminelle i norske fengsler å få prøveløslatelse, se ovenfor.

2.3 Formålet

Ved å se på formålet til dagens prøveløslatelsesordning sammen med praksisen blir det mulig å se om praksisen er i tråd med formålet.

2.3.1.1 Fengselstyrets rundskriv nummer 4/99

Den vurderingen som skal finne sted ved avgjørelse av om prøveløslatelse skal innvilges er hvis en ser loven, forskriften og retningslinjene under ett, en tilnærmet blåkopi av Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99, med noen innstramminger og nye momenter. For å finne formålet med prøveløslatelseordningen per dags dato kan det altså legges vekt på hva formålet med Fengselsstyrets rundskriv nummer 4/99 var. St. mld. nr. 27 (Om kriminalomsorgen) ble under behandling i Stortinget gitt tilslutning fra et flertall i Stortinget. Under punkt 4.5.3 på side 42 i "Om kriminalomsorgen" drøftes mulige forbedringer av datidens prøveløslatelsessystem.

Departement mente at det tidligere systemet under fengselsloven av 1958 kunne forbedres. Departementet ønsket ikke at alle skulle løslates automatisk på 2/3-tid, løslatelse skulle være en integrert del av straffen. De ville fremdeles at de fleste skulle løslates på 2/3-tid, men etter en individuell vurdering. Prøveløslatelse skulle nektes hvis vedkommende hadde uoppgjorte forhold med politiet eller det fremstod som en stor sikkerhetsrisiko. Hvis samfunnsmessige hensyn tilsa det skulle vilkår settes, og det skulle reageres ved brudd på vilkår. Etter forskriften til straffegjennomføringsloven skal det legges til rette for å endre livsførsel og hindre tilbakefall.

2.3.2 Straffegjennomføringsloven

I forarbeidene til straffegjennomføringsloven² står det at departementet ønsker å opprettholde den tidligere praksisen. Vektleggingen av gjentakelsesfaren ble eksplisitt nevnt i loven, det samme med oppførsel i fengselet.

2.3.3 Oppførsel i og rundt soningen

Ved å gjøre prøveløslatelse til en integrert del av soning vil oppførsel i fengselet og tidligere brudd på prøvevilkår telle inn ved vurderingen. Innsatte skal også oppfordres til å frivillig møte opp ved soningsstart, ellers kan dette vektlegges når innsatte søker om prøveløslatelse. Alle disse tre punktene har til hensikt å få den innsatte til å oppføre seg bedre i fengselet og overholde prøvevilkårene. Dette følger også av retningslinjene til straffegjennomføringsloven hvor det står at innsatte skal opplyses om følgene av å ikke møte til soning i soningsinnkallelsen, og at innsatte skal informeres om følgen av dårlig oppførsel i fengselet på et tidlig tidspunkt i soningen.

2.3.4 Uoppgjorte forhold

Ved en dom skal domfellelsen omfatte alle forhold frem til domstidspunktet. Dette følger av Straffelovens § 64 som sier at reglene omkring fellesstraff skal anvendes hvis domfelte blir tiltalt for forhold som er eldre enn dommen. Vektleggingen av uoppgjorte forhold har til hensikt å få den domfelte til å ikke begå nye straffbare forhold mens han venter i soningskø eller under soning. Dette punktet skal få domfelte til å tenke seg om før han begår nye straffbare forhold mens han/hun er i soningskø eller under selve soningen.

2.3.5 Gjentakelsesfaren og antall dommer

Med straffegjennomføringsloven ble også antall tidligere dommer, tid mellom dem, og hva slags dom et moment i prøveløslatelsesvurderingen. Formålet her er ikke bare utelukkende

² Ot. prp. nr. 5 stortingsperioden 2000 til 2001

å få personer som er tidligere domfelt til å tenke seg over en ekstra gang før de begår noe straffbart, et annet poeng er å skåne samfunnet for en lengst mulig periode for notoriske kjeltringer. Denne målsetning følger direkte av ordlyden i straffegjennomføringsloven § 42 sjette ledd, hvor det skal legges vekt på sannsynligheten for nye straffbare forhold i prøvetiden. Dette følger også av straffegjennomføringsloven § 1 som sier at straffen skal motvirke nye straffbare handlinger og være betryggende for samfunnet. Vektleggingen av uoppgjorte forhold kan også trekkes inn her siden de kan gi en pekepinn på den tiden det vil gå fra løslatelse til ny kriminalitet. Det samme gjelder brudd på prøvetiden og prøvevilkår.

2.3.6 Progresjon i soningen og rehabilitering

Det følger av retningslinjene til straffegjennomføringsloven at det skal legges vekt på om den innsatte har vist særlig vilje og evne til å endre sin livsførsel. Det skal ses hen på den innsattes oppførsel i fengsel og det kan legges vekt på om den innsatte har deltatt i ulike behandlings- eller påvirkningssprogram og/eller andre tiltak. Det kan også legges vekt på de vilkår som kan ilegges ved løslatelse gjennom friomsorgskontoret. Vilkårene som ilegges er typisk bolig, arbeid, oppholdssted, kontaktsforbud, stedsforbud, og krav om opphold på behandlingsinstitusjon. Den innsattes skal følgelig motiveres til å endre sin atferd og kriminelle livsstil, både under soning og ved oppfølging i prøvetiden hvis nødvendig.

2.4 Oppsummering

Som det følger av redegjørelsen, så har regelverket gått fra at tilnærmet alle fikk prøveløslatelse, til at regelverket ga fengslene skjønnsmargin for å nektes prøveløslatelse i en rekke tilfeller. Det har også vært en ”konflikt” mellom det å bruke prøveløslatelse som en gulrot og en pisk for å forbedre og rehabilitere den innsatte og det å bruke prøveløslatelse som et middel til å verne samfunnet mot ny kriminalitet.

Spørsmålet som kan besvares senere er om disse endringene har medført endringer i innvilgelsesprosent og eller begrunnelse ved prøveløslatelsesvedtak.

3 Prosessen i et prøveløslatelsesvedtak m.m.

Det følger av straffegjennomføringsloven § 42 at innsatte kan søke om prøveløslatelse. Prøveløslatelse kan finne sted mellom 1/2-soningstid og full tid. Løslatelse før 1/2-tid kan bare skje ved benådning etter Grunnlovens § 21 eller ved soningsudyktighet. For å søke om prøveløslatelse må den innsatte ha sonet minst 60 dager og den gjenstående tiden må normalt være mer enn to uker. Prøveløslatelse er således bare aktuelt hvis den innsatte har en soningstid på 74 dager eller mer.

3.1 Løslatelse på 1/2-tid eller mellom 1/2 og 2/3-tid

Hvis den innsatte søker om prøveløslatelse ved 1/2-soningstid eller mellom 1/2-tid og 2/3-tid må særlige grunner være tilstede. Hva som kreves i praksis for å få løslatelse på 1/2-tid og etter 1/2-tid men før 2/3-tid kommer ikke til å bli berørt i oppgaven. For en nærmere drøftelse av temaet vises til Lars Due-Tønnessen og Lene Elisabeth Andersen avhandling ”Løslatelse etter halv soningstid”³. Denne oppgaven omhandler løslatelse etter halv soningstid etter fengselsloven av 1958. Mitt inntrykk fra de 1/2-tids vedtak jeg har sett på tyder på at deres funn stemmer fremdeles. Etter Ot. prp. nr. 5 ”Om lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven)” punkt 7.7.1.1 følger det at løslatelse på prøve etter 1/2-tid krevde særlig tungtveiende grunner og må være særlig begrunnet. Et eksempel er alvorlig sykdom enten hos den innsatte eller hos familien. Det følger av punkt 13.1 i samme proposisjon under ”til § 42” at adgangen til løslatelse på prøve ved 1/2-tid videreføres. Kravene er at løslatelsen må være særlig begrunnet og det må foreligge sterke og tungtveiende grunner. Siden regelverkets krav for å innvilge løslatelse på prøve ved 1/2-

³ Utgitt på Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Avdeling retts sosiologi, skriftserie nr. 70/2001.

tid ikke har endret seg kan en legge til grunn at avhandlingen om ”Løslatelse etter halv soningstid” fremdeles har relevans.

3.2 Løslatelse på 7/12-tid

Innsatte som er av utenlandsk opprinnelse og som har hatt en tung soning kan løslates når vedkommende har sonet 7/12 av fengselsstraffen. Med tung soning menes det at innsatte har vært isolert på bakgrunn av manglende språkkunnskaper, i tillegg til at innsatte har hatt få eller ingen besøk, permisjoner, og ikke blitt overført til åpent fengsel. For å bli løslatt på 7/12-tid kreves det at innsatte har et endelig utvisningsvedtak som kan effektueres samtidig med løslatelse. Hvordan fengslene og regionene praktiserer 7/12-tid bestemmelsen kommer ikke til å bli berørt i oppgaven. Derimot er temaet berørt i intervjuene med saksbehandlere som er vedlegg.

3.3 Løslatelse på 2/3-tid og mellom 2/3-tid og endt tid

Innsatte kan prøveløslates ved 2/3-tid. Innsatte skal etter straffegjennomføringsloven ikke løslatelse hvis det fremstår som utilrådelig. Innsatte kan også prøveløslates på et hvilket som helst tidspunkt mellom 2/3-tid og endt tid. Kravet er her at det samme som ved løslatelse ved 2/3-tid.

3.4 Saksbehandlingsregler

Fengselet skal følge vanlige saksbehandlingsregler i forvaltningsloven. Dette følger av straffegjennomføringsloven § 7. Et vedtak om prøveløslatelse er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven § 2b. Dette fordi vedtaket er avgjørelse som er bestemmende for rettighetene til en privat person, og er en del av offentlig myndighetsutøvelse. Dette vil si at det er en rekke regler om saksbehandling, begrunnelse, informasjon, klageadgang osv. som kommer til anvendelse.

Det følger av retningslinjene at domfelte skal informeres om hvilke følger et manglende oppmøte har for prøveløslatelse i soningsinnkallelsen. Innsatte skal også informeres om hvilke følger disiplinærbrudd vil ha på mulighetene for prøveløslatelse på et tidlig tidspunkt i soningen. Til slutt følger det av retningslinjene at spørsmålet om prøveløslatelse skal avklares i god tid før løslatelse eventuelt skal finne sted.

3.5 Kompetanse til å treffe vedtak

I de tilfellene hvor den innsatte har en soningstid på mer enn ti år eller sitter på forvaring, skal avgjørelsene i første instans treffes av regionen, med klageadgang til Kriminalomsorgens sentral forvaltning (KSF), dette følger av straffegjennomføringsloven § 6. I disse tilfellene vil fengselet komme med en anbefaling til regionen som så treffer vedtak. Bortsett fra dette unntaket gjelder reglene som ovenfor. Etter forskriften til straffegjennomføringsloven § 2-1 er fengslene delegert adgang til å avslå alle søknader om prøveløslatelse uavhengig av hvor lang dommen er. I de tilfellene hvor fengselet ikke avslår søknadene om prøveløslatelse og vedkommende soner en dom på over ti år, eller sitter på forvaring må fengslet sende en anbefaling til regionene som så avgjør saken.

3.6 Saksgangen i prøveløslatelsessøknad

Under følger en oversikt over gangen i en typisk prøveløslatelsessak med de vedtak og anbefalinger som kan finnes. Se figur 1. for en enkel forklaring.

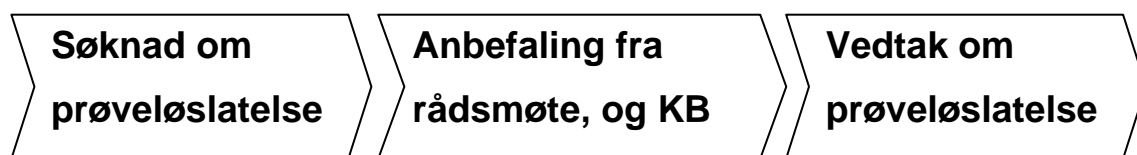

Fig. 1.

3.6.1 Søknad

Innsatte kan av eget initiativ søke om prøveløslatelse. Hvis han ikke søker selv skal fengselet søke på vegne av han. Det følger ikke av retningslinjene om fengselet er forpliktet til å søke for den innsatte om prøveløslatelse ved 1/2-tid og 7/12-tid eller om det bare refereres til prøveløslatelse på 2/3-tid når det står ”prøveløslate”. Det må legges til grunn at i de tilfellene hvor det er åpenbart aktuelt med løslatelse før 2/3-tid er fengselet forpliktet til å søke for den innsatte. Fengselet skal av eget tiltak søke om prøveløslatelse for den innsatte i god tid, dette følger av retningslinjen. Det at innsatte ikke selv har søkt om prøveløslatelse er ikke i seg selv et moment for å nekte prøveløslatelse.

3.6.2 Kontaktbetjentuttalelse m. m.

Etter at den innsatte har søkt om prøveløslatelse eller fengselet selv har satt i gang prosessen vil vanligvis kontaktbetjenten komme med en uttalelse. Avdelingsleder vil eventuelt også komme med en kommentar til uttalelsen. Kontaktbetjentens (KB)uttalelse er ikke en nødvendighet for at juristen skal kunne treffe et vedtak om prøveløslatelse, men finnes i de fleste tilfeller. Dette fordi betjentene er de som best kjenner til innsattes atferd i fengselet.

3.6.3 Rådsmøte

Når uttalelsen fra fengselsbetjenten og avdelingsleder foreligger kan saken tas opp på et rådsmøte. På rådsmøte vil typisk avdelingsleder og avdelingsbetjenter være tilstede. Rådet vil avgi en innstilling til saksbehandler. Rådsmøtebehandling er ikke en nødvendighet for at saksbehandler skal treffe et vedtak og droppes ofte i hastesaker. Nedenfor er et eksempel på anbefalingen saksbehandler mottar etter et rådsmøte.

3.6.4 Vedtak

Saksbehandler tar den endelig stilling til om prøveløslatelse skal innvilges og eventuelt med hvilke vilkår. Saksbehandler trenger ikke å følge innstillingen fra kontaktbetjenten,

avdelingsleder, eller rådet. Saksbehandler vil ofte hente inn opplysninger om antall dommer, uoppgjorte forhold og hvordan soningen har forløpet. På bakgrunn av all informasjon han har samlet inn fattes det et vedtak som blir forkynt for innsatte. Nedenfor er det et eksempel på et vedtak.

3.6.5 Saksgangen i en klagesak

Etter at den innsatte har mottatt vedtaket har han adgang til å klage vedtaket inn for overordnet organ jamfør forvaltningsloven § 28. Det vil si at vedtaket om prøveløslatelse overprøves av regionen i de fleste tilfellene. Han kan klage på begrunnelsen eller på resultatet. Det vil si at hvis innsatte i vedtaket klassifiseres som en ”gjenganger” men allikevel innvilges prøveløslatelse på grunn av helsemessige forhold, så kan han klage over at han er klassifisert som en ”gjenganger”. Klagefristen er en uke, jamfør straffegjennomføringsloven § 7 e. Nedenfor følger en modell som viser saksgangen i en klagesak.

Figur 2.

3.6.5.1 Klage

Innsatte trenger ikke å gi noen begrunnelse for å klagen.

3.6.5.2 Anbefaling fra fengselet

Ved en klage vil saksbehandler i fengselet behandle saken på nytt. Hvis saksbehandler ikke finner grunnlag for å forandre resultatet vil han skrive en anbefaling som han så sender til klageinstansen, i dette tilfellet regionen.

3.6.5.3 Vedtak fra Regionen

Fengselet vil oversende alle dokumenter av betydning for saken sammen med anbefalingen til regionen. Regionen vil så fatte et selvstendig vedtak med grunnlag i den informasjonen de har. Regionen har full overprøvelsesrett og kan fatte det vedtak de måtte ønske.

3.7 Fornyet vurdering

Ved en nektelse av prøveløslatelse skal løslatelse vurderes på ny fortløpende, fengselet er forpliktet til å treffe et fornyet vedtak innen en nærmere bestemt frist. Fristen løper fra det siste vedtaket fattet av fengselet eller av regionen. Fristens lengde er 3 måneder hvis den innsatte har en soningstid på mindre enn 5 år. 6 måneder hvis den innsatte har en soningstid på mellom 5 og 12 år, og et år hvis soningstiden er lengre enn 12 år.

Ved det nye vedtaket vil fengselet følge samme prosedyre som ved det første vedtaket. Det fornyede vedtaket vil det også være mulig å klage inn for regionen. Fengselet kan av eget tiltak vurdere en sak på nytt på et tidligere tidspunkt hvis de skulle ønske det. Dette skjer typisk i tilfeller hvor den innsatte står på venteliste for å komme inn på en behandlingsinstitusjon. Saksbehandler kan da vurdere det slik at det er ”utilrådelig” å løslate innsatte hvis innsatte ikke har behandlingsplass. Når innsatte så innvilges plass kan saksbehandler innvilge prøveløslatelse med betingelse av opphold på behandlingsinstitusjonen. Se eksempel nedenfor.

Hvis fengselet fremdeles finner det ”utilrådelig” å løslate innsatte ved den fornyede vedtaket, løper det en ny frist som er av tilsvarende lengde som i ovenfor avhengig av soningstiden før fengselet må fatte et nytt vedtak.

3.8 Sivilombudsmannen

Ethvert vedtak av kriminalomsorgen kan bringes inn for Sivilombudsmannen. Han har ikke myndighet til å overprøve vedtaket. Sivilombudsmannen kan påpeke at det er gjort feil eller utvist forsømmelig forhold i den offentlige forvaltning. Sivilombudsmannen kan også gi

uttrykk for om en avgjørelse må anses ugyldig eller klart urimelig, eller klart strir mot god forvaltningspraksis. Til slutt kan ombudsmannen gjøre forvaltningsorganet oppmerksom på at det knytter seg begrunnet tvil til forhold av betydning i saken. Alt dette følger av sivilombudsmannsloven § 10. Fristen for å bringe en sak inn for sivilombudsmannen er ett år etter at den påklagede vedtak er fattet, jmfør Sivilombudsmannsloven § 6.

3.9 Domstolene

Den innsatte kan reise søksmål for den sivile domstolen i forhold til vedtakets lovlighet, jmfør tvistemålsloven § 435 som forutsetter at det er adgang til dette. Domstolenes prøvelsesrett er ikke absolutt. De prøver ikke skjønnsanvendelsen hvis den anses som fritt skjønn. Det er unntak for dette hvis vedtaket er sterkt urimelig, avgjørelsen er vilkårlig, det foreligger usakelig forskjellsbehandling eller det er tatt utenforliggende hensyn. Disse tilfellene er det som kalles for myndighetsmisbrukslæren. For at en sak skal kunne bringes inn for domstolene kan kriminalomsorgen stille krav om at klageadgangen skal være utnyttet jmfør tvistemålsloven § 437.

3.10 Vilkår

Hvis den innsatte blir løslatt på prøve kan han ilegges vilkår. Vilkårene kan vare for en kortere eller lenger periode av prøvetiden. Prøvetiden kan ikke vare lenger enn til endt tid, jmfør straffegjennomføringsloven § 42 åttende ledd.

3.11 Endt tid

Hvis den innsatte soner til endt tid skal han løslates uavhengig av hvor ”utilrådelig” en løslatelse fremstår.

3.12 oppsummering

Ved å forklare saksgangen er det lettere å se sammenhengen mellom de forskjellige vedtakene, anbefalingene, og uttalelsene. Som en følge av de innfløkte prosedyrene får

noen innsatte en anseelig mengde papirer. Dette fordi vedkommende har flere vedtak og klagesaker. Med kontaktbetjentuttalelser, rådsmøter, klager, vedtak, anbefalinger, og fornyede vurderinger ser en at det fort blir en stor stabel ark. Disse vedtakene kan det være vanskelig å nøste opp sammenhengen mellom og se utviklingen i saken.

4 Introduksjon til drøftelsen av vedtakene

I de påfølgende kapitlene vil jeg redegjøre for enkeltvedtak fra det enkelte fengslene. Det er en forskjell på den informasjonen jeg har fra fengslene hvor jeg har gjennomført intervju med saksbehandler (Oslo, Ullersmo og Åna fengsel) i forhold til de andre fengslene.

Opplysningene jeg har fått insyn i og antall vedtak jeg har studert, har vært avhengig av det enkelte fengsel og region . Dette gjør at den informasjonen jeg presenter vil varierer fra fengsel til fengsel. Det er også forskjeller i det enkelte fengsel på hvor godt vedtaket er forklart, og hvilke betegnelser som brukes. Dette gjør sammenligning problematisk i enkelte tilfeller.

5 Oslo fengsel

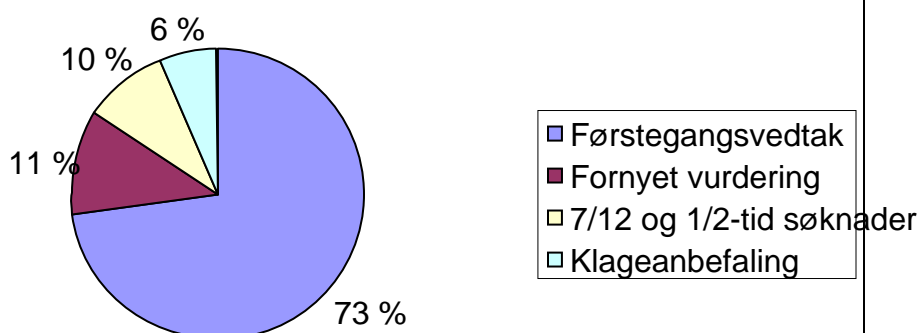
5.1 Det generelle bilde

Oslo fengsel er det største fengselet i Norge med rundt 385 innsatte. De aller fleste som soner på Oslo fengsel har ett år eller mindre igjen til forventet løslatelse. I Oslo fengsel undersøkte jeg vedtak om innvilgelse eller nektelse av prøveløslatelse på 1/2-tid, mellom 1/2-tid og 2/3-tid, 2/3-tid, og mellom 2/3-tid og endt tid, samt anbefalinger til regionen i forbindelse med klagesaker. Til sammen studerte jeg 442 skriftlige vedtak og anbefalinger fra 2004. Kun 322 av vedtakene var førstegangsvedtak om prøveløslatelse. Spørsmålet blir så hva en kan lese ut av disse vedtakene, som omfatter både innvilgelser og nektelser. Ved

å analysere vedtakene kan det gis en indikasjon på om de vurderingene som foretas er forskjellige. Et eksempel på en forskjell som kan tenkes er om vurderingen varierer avhengig av om det er førstegangsbehandling, klagesak, eller fornyet vurdering. For en utdyping av fordelingen av vedtakene og anbefalingene å se tabell nedenfor.

Type avgjørelse	Antall
Førstegangsvedtak	322
Fornyede vedtak	50
Vedtak om 7/12-tid og 1/2-tid	42
Klageanbefalinger	28

Fig. 3 **Oversikt over fordeling av vedtak i Oslo fengsel**

Ved førstegangsvedtak ble det innvilget prøveløslatelse i 224 av de 322 vedtakene. Dette utgjør en innvilgelsesprosent på 70 %.

13 personer hadde to eller flere førstegangsvedtak. Førstegangsvedtak blir gitt like før 2/3-tid, hvis den innsatte etter 2/3-tid får en ny rettskraftig dom som gir en ny 2/3-tid i fremtiden, så vil vedkommende få ett nytt førstegangsvedtak ved den nye 2/3-tiden. Dette andre vil typisk være at en person soner flere dommer i løpet av et år, og som følge av dette har flere førstegangsvedtak om prøveløslatelse.

Det ble fattet 50 fornyede vedtak. Ved den fornyede vurderingen ble det innvilget prøveløslatelse i 34 av vedtakene, en prosentandel på 68 %. Dette står i motsetning til klagevedtakene. Kun en av de 28 klagesakene fikk medhold i regionen, uten at jeg skal gå nærmere inn på klagevedtakene i denne omgang.

En del av de innsatte på Oslo fengsel som hadde 2/3-tid i 2003 fikk et fornyet vedtak i 2004, dette gjør at to av de 50 fornyede vedtakene ikke har et tilsvarende førstegangsvedtak i min statistikk for 2004. Det ble fattet vedtak om nektelse eller innvilgelse av prøveløslatelse i 320 saker i løpet av 2004. Det ble innvilget prøveløslatelse på 2/3-tid eller senere i 258 av de 320 sakene. En del av de innsatte kan ha et fornyet vedtak i 2005, disse vedtakene er ikke med i statistikken. Det vil si at Oslo fengsel løslot innsatte på prøve enten ved 2/3-tid eller før endt tid i 81 % av sakene.

For en modell av hvordan vedtakene fordelte seg se nedenfor. **Error! Objects cannot be created from editing field codes.**

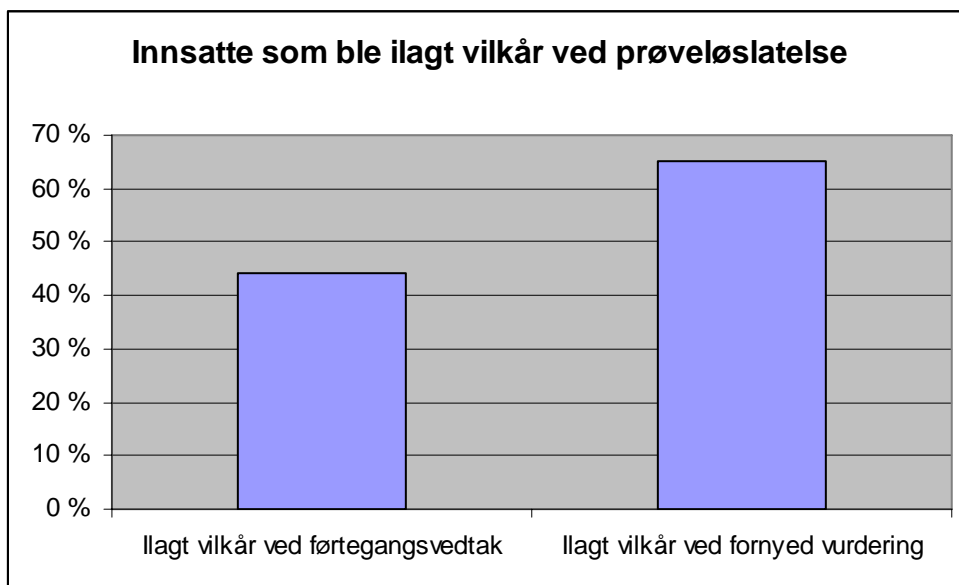
5.1.1 Begrunnelser for innvilgelse uten vilkår

Da det sjelden blir gitt begrunnelse for å innvilge en søknad om prøveløslatelse er det ikke mulig å foreta en drøftelse om betingelsene for å få prøveløslatelse. Det er kun 14 saker hvor det er gitt begrunnelse, dette av totalt 126 innvilgelser. Da enten fordi de innsatte nektes fremskutt løslatelse eller det er gitt en anbefaling fra kontaktbetjenten. Dette er ikke mulig for meg å uttale meg om hva som kreves for å få prøveløslatelse, da jeg ikke har hatt innsyn i antall dommer, brudd på vilkår i prøvetiden, uoppgjorte forhold, atferd i fengselet og andre faktorer som ligger til grunn for vurderingen.

5.1.2 Innvilgelse av prøveløslatelse med vilkår

Når det ble innvilget prøveløslatelse i førstegangsvedtaket ble det ilagt vilkår i 98 saker. I prosent blir det gitt vilkår i 44 % av prøveløslatelses ved førstegangsbehandling. Ved

fornyede vurdering ble det ilagt vilkår i 22 tilfeller av 34 prøveløslatelser, dette gir en prosentandel på 65 %. Det en kan se her er at det er økning på nesten 50 %, i hvor mange som ilegges vilkår ved fornyet vurdering, i forhold til innvilgelse av prøveløslatelse med vilkår ved førstegangsvurderingen. For en sammenligning av disse tallene se på tabellen nedenfor.

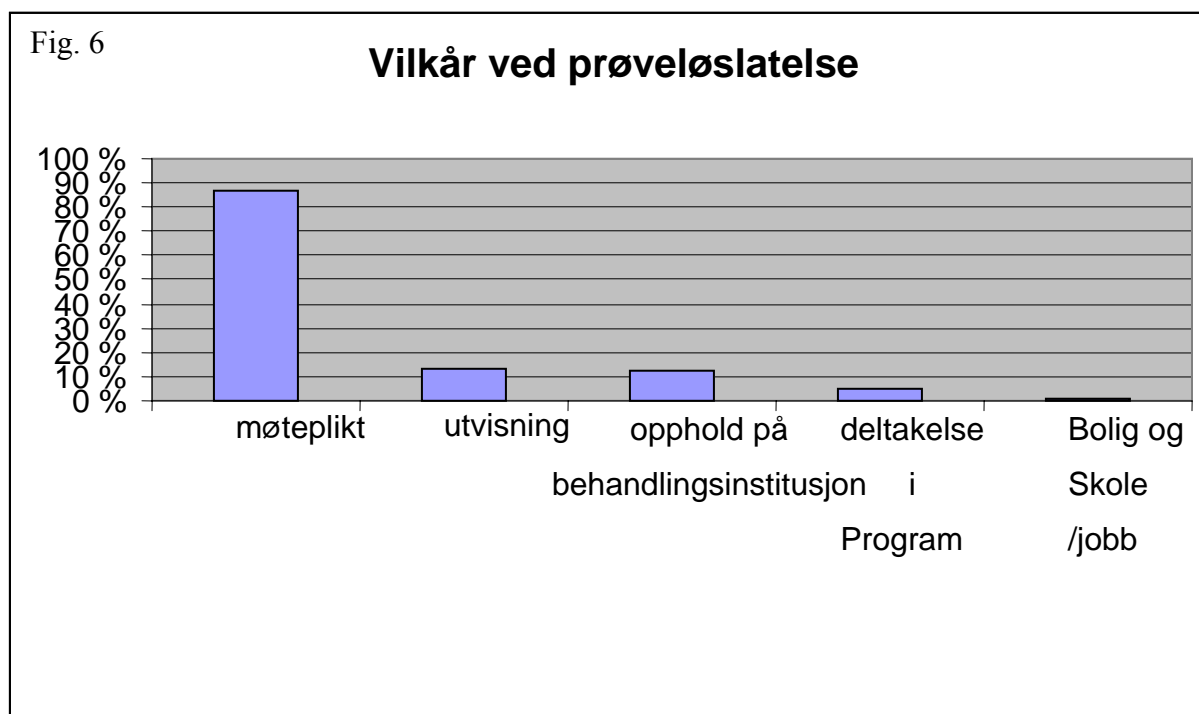
Det er viktig å huske på at den innsatte ikke kan ilegges vilkår hvis det er kortere enn en måned til endt tid på prøveløslatelsestidspunktet. Det kan bety at noen innsatte kan innvilges prøveløslatelse uten vilkår hvis de løslatelse til for eksempel behandling før endt tid, dette kan jeg ikke fange opp. Det kan være at flere innsatte kunne vært innvilget prøveløslatelse med vilkår hvis denne månedsregelen ikke hadde fantes.

Til sammen ble det gitt prøveløslatelse med vilkår i 120 saker av totalt 258 prøveløslatelser enten ved 2/3-tid eller senere, noe som gir en andel på 47 %.

Det neste spørsmålet er hvilke vilkår som ble ilagt og med hvilken hyppighet. I 104 av sakene var det et vilkår om at innsatte skulle møte opp på friomsorgskontoret, en prosentandel på 87 %. Vilkåret om møteplikt ble benyttet i alle tilfeller hvor innsatte ble

ilagt andre vilkår, med unntak av de tilfellene der den innsatte skulle utvises, dette i tråd med loven. Ved 14 tilfeller ble det stilt krav om behandling, typisk på rusinstitusjon. Dette er en prosentandel på 12 %. Det ble stilt krav om utvisning hvis det forelå et utvisningsvedtak i 16 saker. Prosentandelen er her 13 %. I fem saker ble det stilt krav om deltakelse på program, enten ATV eller brottsbrytet dette tilsvarer 5 %. Ved et tilfelle ble det stilt krav om bolig og skole.

Det en kan lese ut av disse tallene er at det i mange tilfeller kun ilegges et vilkår om møteplikt. Tallene viser at fengslet har en stor tiltro til effekten av å illegge møteplikt, faktisk i 86 vedtak ble den innsatte kun ilagt møteplikt. Se tabell nedenfor for en oversikt over vilkårene.

5.1.3 Begrunnelse for vilkår

I Oslo fengsel gir de begrunnelse for hvorfor de setter vilkår. Dette er det eneste fengselet jeg undersøkte som ga begrunnelse for hvorfor vilkår ble stilt. Det ble til sammen gitt 205 begrunnelser for hvorfor vilkår ble satt. I noen saker ble det gitt flere begrunnelser, i andre

ingen. Det ble konsekvent ikke gitt begrunnelse i de tilfellene hvor innsatte skulle utvises fra landet. I alle andre saker ble det gitt begrunnelse. Det ble gitt 1,97 begrunnelser i hver sak i gjennomsnitt. Disse begrunnelsene kan gi en pekepinn på hvorfor noen innsatte prøveløslates, mens andre nektes dette.

5.1.3.1 Antall dommer og uoppgjorte forhold

I 96 av tilfellene var vilkår begrunnet i at innsatte hadde flere dommer. Det står ikke spesifisert om det dreier seg om ubetingede dommer eller ikke. Dette gjelder ikke bare begrunnelser for ileggelse av vilkår, men også ved nektelse av prøveløslatelse. Når jeg i det følgende referer til antall dommer, gjelder det alle domfellelser uavhengig av hvilken straff som ble ilagt, med mindre noe annet følger av sammenhengen. Til sammen utgjør dommer 47 % av alle begrunnelsene totalt. I 92 % av sakene var en av begrunnelsene antall dommer. I 83 av tilfellene hadde den innsatte mindre enn fem dommer, men mer enn en dom. Grunnen for vilkår var alvorlig kriminalitet eller lang dom i 11 tilfeller. Uoppgjorte forhold ble brukt som begrunnelse i 11 saker. I fem tilfeller var begrunnelsen at innsatte var domfelt for mange straffbare forhold i dommen.

5.1.3.2 Rusproblem

At den innsatte hadde rusproblemer enten før eller under soning var begrunnelsen i 17 saker. I 13 av disse sakene ble det satt vilkår om behandling. Ved ett tilfelle ble den innsatte løslatt og hadde behandlingsplass uten at det ble satt vilkår om opphold på dette stedet. I et tilfelle sto det ikke opplyst om innsatte var innvilget behandling, men dette var meget sannsynlig da han hadde et avslag på prøveløslatelse tidligere med krav om et betryggende opplegg før prøveløslatelse kunne være aktuelt. I en sak var innsatte innvilget metadon. I den siste saken hvor rus ble brukt i begrunnelsen er jeg ikke kjent med at det var noen vilkår knyttet til rusproblemet.

5.1.3.3 Andre begrunnelser

Det var kun seks tilfeller hvor den innsatte ble ilagt vilkår og dette ikke var begrunnet i uoppgjorte forhold, flere dommer, eller mange straffbare forhold i en dom. I tre av sakene var en av begrunnelsene at innsatte var ung. Likeså var det tre saker hvor en av begrunnelsene var manglende opplegg rundt løslatelse. Manglende opplegg betyr at de faste rammene som saksbehandler ser for seg ved en prøveløslatelse ikke er til stede. Dette kan være manglende bolig, skoleplass eller arbeid. Hvis disse betingelsene ikke er til stede vil noen saksbehandlere nekte prøveløslatelse fordi de anser prøveløslatelse som ikke tilrådelig. I en sak var innsatte ung og ønsket møteplikt. Ved et annet tilfelle var innsatte ung og hadde behov for faste rammer rundt seg. Rus var den eneste begrunnelsen i ett vedtak. Disiplinærbrudd under soningen ble nevnt ved 15 tilfeller. Ved to tilfeller ønsket den innsatte selv å bli ilagt vilkår. Kun i fem saker ble brudd på prøveløslatelse brukt som begrunnelse for vilkår.

5.1.3.4 Oppsummering

Det en kan merke seg er at begrunnelsen for å ilagge vilkår sjelden er uoppgjorte forhold eller brudd på prøveløslatelsesvilkår. Nedenfor følger en tabell med en oppsummering av vilkårene

Begrunnelse	Hyppighet
Antall dommer	96 saker
Rus	17 saker
Disiplinærbrudd	15 saker
Alvorlig kriminalitet og lang dom	11 saker
Uoppgjorte forhold	11 saker
Brudd på prøveløslatelsesvilkår	5 saker

5.1.4 Klager over vilkår

To innsatte klaget over vilkårene de ble ilagt. Den ene klagde over et vilkår om behandling. Den andre klagde over nektelse av prøveløslatelse inntil det kom et utvisningsvedtak. Den første fikk ikke medhold, men den som var kanskje skulle utvises fikk medhold i at han skulle prøveløslates hvis utvisningsvedtaket ikke forelå før 2/3-tid.

5.2 Nektelse av prøveløslatelse i førstegangsvedtak

Til sammen er det gitt 455 begrunnelser for hvorfor innsatte ble nektet prøveløslatelse. I de fleste vedtakene er det gitt mellom fire og fem begrunnelser for å nekte prøveløslatelse. Det er kun to vedtak hvor det ble gitt en begrunnelse for å nekte prøveløslatelse. I begge tilfellene hvor det kun var gitt en begrunnelse var det uoppgjorte forhold som var grunnlaget for nektelsene. Det finnes mange argumenter for nektelse av prøveløslatelse. Ved å se på hyppigheten av begrunnelsene og sammenholde disse funnene med begrunnelser for vilkår kan en ane konturen av hvilke momenter som veier tyngst i utilrådelighetsvurderingen.

5.2.1 Antall dommer

Et grunnlag for nektelse er at innsatte soner flere dommer. I 90 av 98 tilfeller er en av begrunnelsene at innsatte er domfelt flere ganger. Dette vil si 92 % av sakene. I syv av tilfellene hvor tidligere domfellelse ikke er en del av begrunnelsen, er en av begrunnelsene eller begrunnelsen uoppgjorte forhold. I det siste tilfellet ønsket hvor antall dommer ikke var nevnt ønsket innsatte selv å sitte lenger, han hadde et rus problem og det var også noe snakk om en behandlingsplan.

5.2.2 Brud på prøveløslatelsesvilkår

En annen begrunnelse som gis er at innsatte har hatt brudd på prøveløslatelsesvilkår under prøvetiden ved en tidligere prøveløslatelse. Innsatte kan også ha brudd på vilkårene i en

betinget straff eller samfunnsstraff, men dette brukes sjelden som begrunnelse. Brudd på prøveløslatelsesvilkår er med i begrunnelsen i 65 vedtak eller 66 %.

5.2.3 Rusproblemer

Et annet moment som blir nevnt i mange saker er at innsatte har et rusproblem. I 55 av vedtakene eller 56 % er en av begrunnelsene rus, positiv urinprøve og/eller krav om behandlingsopplegg.

5.2.4 Uoppgjorte forhold

Et moment som frekventerer i mange vedtak er uoppgjorte forhold. Uoppgjorte forhold blir brukt som begrunnelse i 45 av 98 vedtak. Det vil si at i 46 % av sakene er uoppgjorte forhold en av begrunnelsene som blir brukt.

5.2.5 Disiplinærbrudd

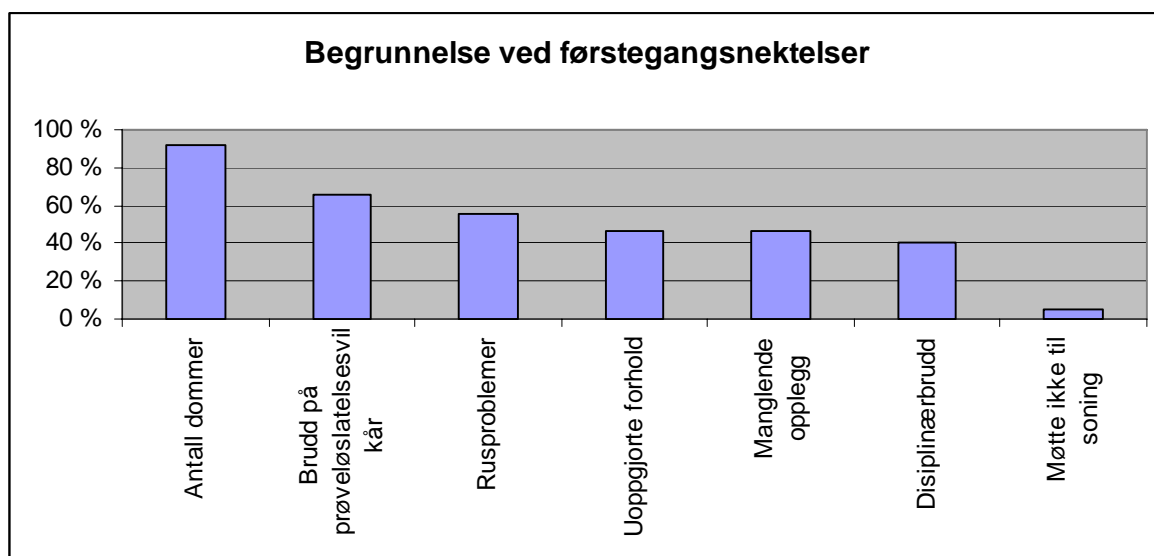
Disiplinærbrudd er et grunnlag som ofte blir nevnt i avslagene. I 39 saker ble det nevnt at innsatte hadde et eller flere disiplinærbrudd. Dette utgjør 40 % av alle sakene.

5.2.6 Frivillig oppmøte til soning

En begrunnelse som fengselet sjelden bruker er at innsatte ikke møtte opp frivillig til soning. Denne begrunnelsen ble gitt i fem avslag eller i 5 % av avslagene

5.2.7 Oppsummering av grunnlag for nektelse

I forhold til vedtakene hvor innsatte ble ilagt prøveløslatelse med vilkår kan en se at brudd på prøveløslatelsesvilkår og uoppgjorte forhold blir nevnt i forholdsvis mange saker. Nedenfor følger en figur (fig 7) som illustrer hyppigheten av de forskjellige vedtakene i forhold til hverandre

5.2.8 Fornyede vurderinger og omgjøringer

Ved å studere fornyede vedtak og omgjøringer er det mulig å finne ut hvilke momenter som veier tyngre enn andre og hva den innsatte kan gjøre for å få prøveløslatelse. Noen ting kan forandre seg ved en ny vurdering. Eksempler er oppførsel i fengselet, en annen ting er at uoppgjorte saker kan avklares enten ved dom eller henleggelse, et siste eksempel er at innsatte har fått behandling på en institusjon. Andre faktorer som antall dommer, at vedkommende ikke møtte opp til soning, tidligere brudd på prøveløslatelse eller et rusproblem forsvinner ikke over natten.

I de tilfellene hvor fengselsledelsen har omgjort tidligere nektelser er det to grunnlag. Enten har de uoppgjorte forholdene blitt avklart og/eller har opplegget rundt løslatelse blitt bedre. Typiske eksempler på dette er behandling på institusjon, oppfølging, eller deltakelse på et program. Dette er i tråd med retningslinjene til straffegjennomføringsloven. Ved en fornyet vurdering skal det legges vekt på den innsattes vilje og evne til å endre atferd i fengselet og det skal legges vekt på den totale løslatelsessituasjonen. I tillegg skal det legges vekt på fremdriften i de uoppgjorte forholdene.

5.3 Drøftelse

Etter å ha sett på vedtak i Oslo fengsel gjennomførte jeg et intervju med en saksbehandler på Oslo fengsel. Drøftelsen her vil ha med seg noen momenter fra dette intervjuet.

Utlrådelighetsvurderingen er en skjønnsvurdering på vilkårssiden. I vurderingen ser en på historien og atferden til innsatte og predikerer om det er utilrådelig å løslate vedkommende. Siden det er en skjønsmessig vurdering er det umulig å angi uttømmende hvilke momenter som vil være relevante. Allikevel er det mulig med praksis, og retningslinjene til straffegjennomføringsloven å se hvilke momenter som er mest relevante og vektingen av disse.

5.3.1 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er et av de momentene som har størst vekt. Hvis saken er alvorlig nok kan dette grunnlaget alene være nok til å nekte prøveløslatelse. Det som vurderes er hvilket lovbrudd den innsatte er mistenkt eller tiltalt for, dommen den innsatte risikerer, og når saken er berammet. Hvis det ikke foreligger tiltale eller begjæring om forhørsrettsdom veier ikke dette momentet like tungt. Det samme gjelder hvis strafferammen for de forhold den innsatte er tiltalt for ikke overstiger ett år. I praksis brukes uoppgjorte forhold som et av tre grunnlag for å nekte innsatte prøveløslatelse. Det finnes dog eksempler på at innsatte løslates med vilkår til tross for at det foreligger uoppgjorte forhold. Dette sett i sammenheng med at innsatte vanligvis ikke prøveløslates hvis saken er berammet før endt tid leder til den slutning at uoppgjorte forhold som grunnlag for å nekte prøveløslatelse som oftest ikke er grunnlag i seg selv hvis saken er berammet etter full tid. Ved å se på fornyede vurderinger kan en se at uoppgjorte forhold ofte er det som gjør en prøveløslatelse utilrådelig. Dette fordi avklaring av de uoppgjorte forholdene, eller at saken er berammet etter endt tid er en av hovedgrunnene til at innsatte løslates ved fornyet vurdering. I dataene mine kan en se vekten av uoppgjorte forhold fordi i to saker var uoppgjorte forhold alene grunnlag for å nekte prøveløslatelse.

5.3.2 Antall dommer

Antall dommer er et moment som teller mye i forhold til å nekte prøveløslatelse. Antall dommer i seg selv sier ikke alltid like mye. Etter retningslinjene skal innsatte som soner sin første eller andre dom ikke regnes som gjengangere, med mindre personen er domfelt for mange forhold i dommen. Det vil si at hvis innsatte soner sin tredje dom kan vedkommende regnes som gjenganger. Saksbehandleren på Oslo fengsel sa selv at de ikke la så mye vekt på gjengangerdefinisjonen til retningslinjene. Han sa at hvis den innsatte begynte å nærme seg ti dommer var vedkommende i fare for å bli ansett som en gjenganger. Hovedtyngden av de som ble innvilget løslatelse med vilkår hadde mellom 1-5 dommer. Hvis den innsatte hadde mellom 1-5 dommer var dette momentet ikke nok til å nekte prøveløslatelse alene. I de tilfellene hvor innsatte ble nektet prøveløslatelse og vedkommende hadde mellom 1-5 dommer forelå det enten uoppgjorte forhold, grove disiplinærbrudd ofte unnvikelse, den innsatte var dømt for flere forhold i dommen, brudd på prøvetiden, eller en blanding av disse. Det var kun i ett tilfelle at innsatte ble nektet prøveløslatelse uten at disse forholdene var tilstede, og det var etter eget ønske. Hvis en ser på de som ble nektet prøveløslatelse og hadde mellom 5-9 dommer ser en at de største forskjellene i forhold til de som har 1-5 dommer er at færre har uoppgjorte forhold, og flere har brudd i prøvetiden. Desto flere dommer den innsatte har, desto færre andre begrunnelser må foreligge før fengselet vil nekte prøveløslatelse. Hvis den innsatte har færre dommer, betyr innholdet i dommen mer, hvor mange forhold den innsatte er domfelt for og hvor alvorlig kriminalitet personen er domfelt for.

5.3.3 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Brudd på prøveløslatelsesvilkår er det siste momentet som tillegges stor vekt. Brudd på prøvetiden blir ofte sett på som en indikasjon på gjentakelsesfaren ved en eventuell løslatelse. Det var kun ved fem tilfeller at en innsatt fikk prøveløslatelse med vilkår til tross for at personen tidligere hadde begått brudd i prøvetiden. Brudd på prøvetiden ble brukt som et av argumentene i over 67 % av sakene hvor den innsatte hadde blitt nektet prøveløslatelse. Brudd på prøveløslatelsesvilkår er ofte en naturlig følge av hyppig

kriminalitet. Dette kan jeg også lese ut av tallmaterialet mitt. Sannsynligheten for brudd på prøveløslatelsesvilkårene øker med antall domfellelser den innsatte har. For innsatte som ble nektet prøveløslatelse og som hadde enten fire eller fem dommer så var brudd på prøveløslatelse en av begrunnelsene i ni av 15 saker. Det tilsvarende tallet for innsatte med mellom 16 og 25 dommer var at 14 av 15 hadde brudd på prøvetiden.

5.3.4 Atferden under soning

Atferd under soning er ikke et moment som veier like tungt som de uoppgjorte forhold, antall dommer, og brudd på prøvetiden. Atferd under soning brukes først og fremst som en veiviser i de tilfellene hvor saksbehandler er i tvil om tilrådeligheten. Dette ble bekreftet av saksbehandler på Oslo fengsel. Den innsattes atferd under soningen er ikke alene nok til å nekte prøveløslatelse. Saksbehandler sa at i tilfeller hvor fengselet er i tvil om dommer, brudd på prøveløslatelse, og uoppgjorte forhold alene er nok til å nekte prøveløslatelse, så ser en på den innsattes oppførsel i fengselet for å avgjøre om vedkommende bør løslates.

5.3.5 Frivillig oppmøte til soning

Om den innsatte ikke møtte frivillig til soning, skal dette etter retningslinjene vektlegges på linje med atferd under soning, brudd på prøveløslatelse, dommer, og uoppgjorte forhold. At den innsatte ikke møtte til soning ble sjelden brukt som begrunnelse ved nektelse av prøveløslatelse. Dette ble bekreftet av saksbehandler som mente at dette momentet ikke skal tillegges mye vekt hvis den innsatte soner en lengre dom. Hvis den innsatte soner en kortere dom legges det større vekt på om den innsatte møtte til soning.

5.3.6 Rus

Hvilke følger et eventuelt rusproblem har for utilrådelighetsvurderingen er usikkert. Dette følger ikke av retningslinjene. Utefra tallmaterialet er det vanskelig å si noe sikkert om følgene for utilrådelighetsvurderingen. Saksbehandler sa selv at et rusproblem ikke i seg selv er nok til å nekte prøveløslatelse, men i de tilfellene hvor det er en sammenheng

mellom rus og kriminalitet, typisk vinningskriminalitet, vil ofte gjentakelsesfaren og behandling for rusproblemet henge sammen. Dette vil si at innsatte som nektes prøveløslatelse på bakgrunn av antall dommer, brudd på prøveløslatelse, og uoppgjorte forhold, og hvor det er en forbindelse mellom kriminaliteten og rusen, så kan ikke den innsatte påregne prøveløslatelse før det finnes en betryggende løsning på rusproblemet.

5.3.7 Hva den innsatte kan gjøre

Et siste spørsmål er hva den innsatte kan gjøre hvis prøveløslatelse anses som utilrådelig. Det er viktig å huske på at selv om de aller fleste som innvilges prøveløslatelse med vilkår har få dommer, så finnes det eksempler på innsatte som innvilges prøveløslatelse og som har over 20 dommer. Det som er felles er at den innsatte må ha et bedre opplegg på utsiden av murene for å avbøte på utilrådeligheten. Eksempler på at den innsatte kan innvilges prøveløslatelse hvis opplegget er bra nok kan leses ut av de fornyede vurderingene.

5.3.8 Oppsummering av praksisen

Et godt eksempel på hvordan reglene praktiseres er de tre prøveløslatelsesvedtakene fra en og samme person i 2004. Vedkommende sonet altså tre separate dommer på Oslo fengsel i 2004. Hvis vi forutsetter at personen kun sonet en dom av gangen kan en se at personen ble prøveløslatt ved soningen av de to første dommene i 2004. Ved soningen av den siste dommen ble vedkommende nektet prøveløslatelse. Begrunnelsen for nektelsen var at innsatte hadde seks dommer, et tidligere brudd på prøveløslatelsesvilkår, et rusproblem samt et disiplinærbrudd. Dette var nok til å nekte prøveløslatelse. I tilfellet ble det ikke opplyst om at det fantes noe opplegg på utsiden som kunne avhjelpe på situasjonen. Det følger av vedtaket at innsatte også måtte skaffe et betryggende opplegg før løslatelse ville være aktuelt. Ved soningen av dom nummer fire og fem derimot ble vedkommende prøveløslatt. Personen hadde mest sannsynlig et rusproblem under soningen av disse dommene også. Altså var ikke fem dommer og et rusproblem nok til å nekte prøveløslatelse, derimot var det grunnlag for nektelse av prøveløslatelse ved dom nummer

seks. Denne saken viser hvor grensedragning går i forhold til antall dommer og antageligvis brudd på prøveløslatelsesvilkår.

Oppsummeringsvis kan en si at innsatte som har uoppgjorte forhold som er berammet før endt tid ikke kan påregne og få prøveløslatelse. Innsatte som har nærmere ti dommer kan ikke regne med å få prøveløslatelse, det samme gjelder hvis innsatte har et eller flere brudd på prøveløslatelsesvilkårene, med mindre det finnes et betryggende opplegg ofte skreddersydd for den innsatte.

5.4 Saksbehandlingstid

I Oslo fengsel tar det cirka 20 dager fra en søknad blir levert til den er ferdigbehandlet. Det tar fra fem til seks dager fra en klage blir levert til den blir sendt til regionen og regionen avgjør klagen cirka 13 dager etter at den ble sendt. Totalt sett tar det cirka 40 dager fra en søknad om prøveløslatelse er levert til den er ferdig behandlet som en klagesak i regionen. I tillegg har den innsatte syv dagers betenkningstid etter å ha mottatt vedtaket før han bestemmer seg for om han skal klage. Dette blir til sammen cirka 45 dager.

Tallet for gjennomsnittlig saksbehandlingstid fra søknaden om prøveløslatelse blir levert til saken forteller er et gjennomsnitt. Det vil si at det finnes variasjoner i tallmaterialet mitt.

I de tilfellene hvor den innsatte søker tre uker eller mindre før 2/3-tid er gjennomsnittelig behandlingstid åtte dager, og i de tilfellene hvor den innsatte søker om løslatelse ti uker eller mer før 2/3-tid er gjennomsnittelig behandlingstid 47 dager.

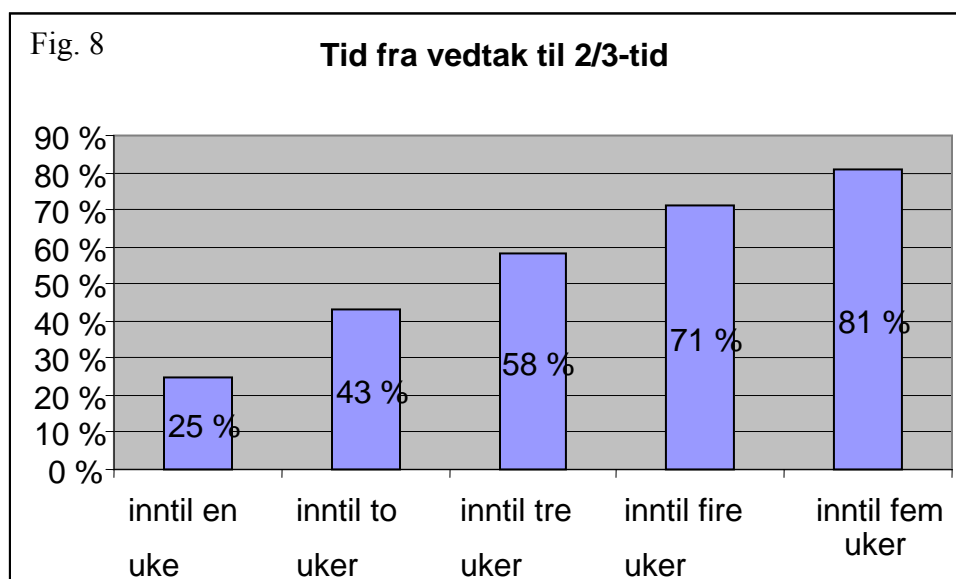
5.4.1 Grunnlag for sen saksbehandlingstid

Det følger av retningslinjene til straffegjennomføringsloven at fengselet har ansvar for at spørsmålet om prøveløslatelse avklares på et tidlig tidspunkt. Allikevel er det mange faktorer som spiller inn. Hvis innsatte nettopp har blitt overført til soning av en dom kan dette være en grunn til at vedtaket ikke foreligger på et tidligere tidspunkt. Ofte stilles en

sak i bero i påvente av dokumentasjon eller skriv fra en advokat. Det hender også at innsatte står på venteliste for å komme inn på en behandlingsplass. Overføringer fra et annet fengsel kan også gjøre at det finnes et gyldig vedtak fra et tidligere tidspunkt. Dette skyldes at hvis den innsatte søker god tid i forveien og fengselet i samme ånd treffer et tidlig vedtak som er en nektelse behøver ikke dette fengselet eller et annet fengsel treffe et nytt vedtak før tidligst etter tre, seks, eller 12 måneder senere, med mindre det skulle skje noe ekstraordinært. Det kan også hende at den tidligere anstalten har ikke gjort jobben sin og avgjort prøveløslatelsesspørsmålet.

5.4.2 Tidspunkt for avklaring

Det tok i gjennomsnitt 20 dager fra den innsatte hadde fått vedtak om prøveløslatelse til 2/3-tid. Cirka en fjerdedel fikk avklaring en uke eller senere før 2/3-tid. Cirka 18 % fikk avklaring en til to uker før 2/3-tid. 15 % hadde mellom to og tre uker mellom vedtaket og 2/3-tid. 13 % hadde mellom 3 til 4 uker, og 10 % mellom 4 til 5 uker. For en oversikt se nedenfor.

5.4.3 Tilfeller der den innsatte ikke hadde søkt selv

Det var kun i 23 saker den innsatte ikke hadde søkt selv om prøveløslatelse. I de tilfellene hvor den innsatte ikke søkte selv, finnes det ikke et eneste tilfelle hvor den innsatte hadde en reell mulighet til å få saken sin klagebehandlet før 2/3-tid, hvis en legger til grunn at det tar cirka 18 dager fra en klage leveres til den er ferdigbehandlet. I den ”beste” saken hvor den innsatte ikke søkte selv var det 15 dager fra vedtaket ble skrevet til 2/3-tid. Det er totalt sett 177 saker hvor den innsatte har fått vedtaket 18 dager eller senere før 2/3-tid. Dette er over 55 % av alle førstegangsvedtakene. En god del av disse kan skyldes forhold fengslene ikke kan bebreides for, men dette kan ikke gjelde alle. Hvis den innsatte selv ikke sørger for å levere en søknad god tid i forveien har fengselet et ansvar for å ta saken i sine egne hender og sørge for at vedtaket blir fattet med en god margin i forhold til 2/3-tid. Tallmaterialet kan tyde på at fengselet har mer å hente i å sørge for at vedtakene er klar i god nok tid i forveien.

5.4.3.1 Tidspunkt for søknad

En del av de innsatte leverer søknaden sin god tid i forveien. Blant de innsatte som leverer søknaden sin før 2/3-tid er faktisk gjennomsnittet å levere søknaden seks uker i forveien. Dette er forståelig når normal saksbehandlingstid er 20 dager.

5.4.4 Saksbehandlingstid

10 søknader ble levert en uke eller mindre før 2/3-tid. Seks av disse ble behandlet på en dag eller på samme dagen. En ble behandlet på to dager, en på tre, en på seks og en på tolv. Saksbehandler avpasser saksbehandlingstiden etter når søknaden er levert. Dette er rett og rimelig, men det er litt rart når en innsatt søker 110 dager i forveien og får vedtaket fem dager før 2/3-tid eller innsatte søker syv uker i forveien og får vedtaket fire dager etter 2/3-tid.

5.4.4.1 Forklaringer på saksbehandlingstiden

Selvfølgelig kan det være forhold i sakene nevnt ovenfor og andre saker som gir grunnlag for den lange saksbehandlingstiden, men såfremt den innsatte ikke selv er klar over dette, eller har fått informasjon fra en betjent vet han ikke hvorfor. Det sto i ingen forklaring i vedtaket. I noen saker forklares det hvorfor saken er blitt forsinket. I alle de andre sakene hvor saksbehandlingstiden er usedvanlig lang, så blir det bare spekulasjoner.

5.4.4.2 Forvaltningsloven § 17

Det er et krav etter forvaltningsloven § 17 at en sak skal være så godt opplyst som mulig før vedtaksorganet fatter vedtaket. Dette kan forklare at fengselsledelsen ønsker å se på innsattes atferd i fengselet og eventuelt et behandlingsopplegg, bolig, arbeid, og andre ting før saken avgjøres. Forvaltningsorganet bør også først behandle de sakene som er presserende fremfor de som ikke er det.

5.4.4.3 Statistiske faktorer

Til tross for dette er det fem saker hvor den innsatte sendte inn søknad ti uker eller før og vedtaket kom etter at en reell klagebehandling kunne funnet sted uten at det ble gitt noen forklaring. I søknader om prøveløslatelse er det mulig å dele opp begrunnelsene i to kategorier. Det ene er de statiske forholdene. Dette er elementer som antall dommer, brudd på prøveløslatelse, rusproblemer, og om innsatte møtte opp til soning. Disse faktorene endrer seg ikke over et kortere tidsrom. Den andre gruppen er de dynamiske forholdene, dette er atferden i fengselet og opplegg på utsiden av murene. De dynamiske elementene kan endre seg forholdsvis raskt. Uoppgjorte forhold havner i en mellomstilling i forhold til disse to gruppene. I de vedtakene hvor de statiske faktorene gjør prøveløslatelse utilrådelig bør den innsatte gjøres oppmerksom på det slik at den innsatte kan jobbe med de dynamiske for å gjøre prøveløslatelse ikke utilrådelig. Dette kan en gjøre ved et vedtak eller muntlig beskjed. I de tilfellene hvor den innsatte søker tidlig og vedkommende havner i denne kategorien bør han gjøres oppmerksom på hva han må gjøre for å innvilges

prøveløslatelse. Da lite tyder på at dette gjøres gjennom vedtaket er det et spørsmål om dette gjøres muntlig.

5.4.4.4 En mulig løsning på problemet

Saksbehandler står fritt til å treffe et vedtak med utgangspunkt i forholdene som de er på søknadstidspunktet. Vedtaket kan treffes under betingelse av at innsatte viser god oppførsel i fengselet, deltakelse på kurs og så videre i den resterende perioden frem til prøveløslatelse. I de tilfellene hvor det er en god grunn til at saksbehandler avventer situasjonen fordi prøveløslatelse ut fra situasjon på søknadstidspunktet er utilrådelig, så er det viktig at den innsatte får beskjed om dette. Så fremt denne informasjonen blir gitt muntlig gjennom kontaktbetjenten eller på en annen måte er det ingenting å klage på saksbehandlingstiden.

Det er også viktig at den innsatte får en reell mulighet til å påklage vedtaket til regionen. For mange på Oslo fengsel hvor vedtaket kommer svært tett opp mot 2/3-tid er det en fare for at klagevedtaket ikke er klar før etter 2/3-tid

6 Ullersmo fengsel

6.1 Det generelle bildet

Ullersmo fengsel har 153 innsatte. Den gjennomsnittsinnsatte på Ullersmo fengsel soner en dom på åtte år. Dette er vanligvis for narkotikakriminalitet eller drap. På Ullersmo fengsel så jeg på 176 vedtak. Dette inkluderte vedtak fra andre fengsler, søknader om prøveløslatelse på 1/2-tid, mellom 1/2-tid og 2/3-tid, på 2/3-tid, fra 2/3-tid og til endt tid, anbefalinger til regionen samt klagevedtak fra regionen. I dette tallmaterialet var det kun 60 førstegangsvedtak fra Ullersmo fengsel. Allerede dette tallet vitner om en vesentlig forskjell fra Oslo fengsel. For en utdyping av vedtakene se nedenfor.

Type vedtak	Antall
Førstegangsvedtak	60
Fornyede vedtak	46
Vedtak om 7/12-tid og 1/2-tid	20
Klageanbefaling	15
Klagevedtak	23
Andre fengsler	11

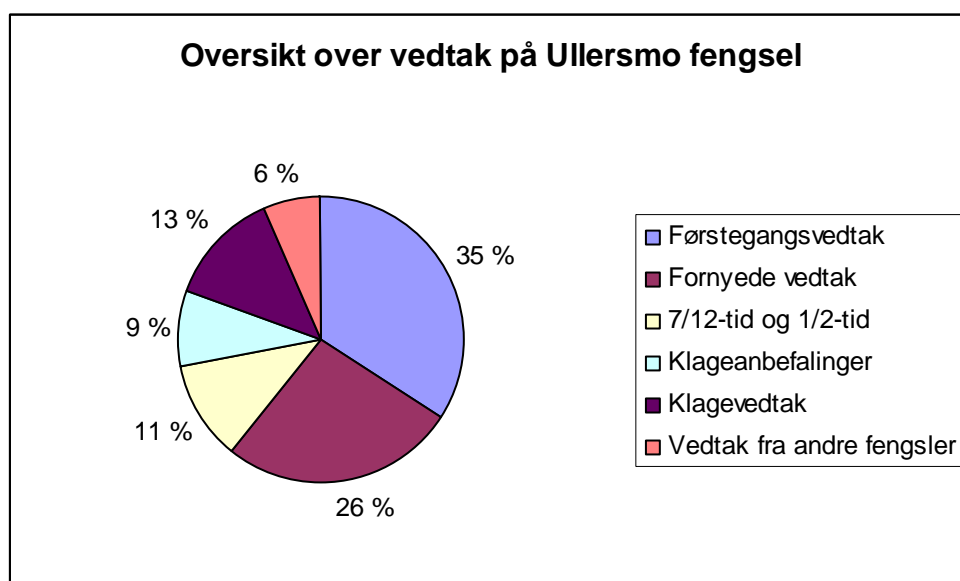

Fig. 9.

En kan bare ved et kort øyekast se at antallet fornyede vurderinger er vesentlig høyere enn på Oslo fengsel. Hvis en legger sammen vurderingene som er foretatt på andre fengsler og fornyede vurderinger blir tallet nesten like høyt som for førstegangsvedtak.

På Ullersmo fengsel fikk jeg se prøveløslatelsesvedtak, uttalelser fra kontaktbetjenten, samt at jeg gjennomførte et intervju med saksbehandler. I de sakene hvor det var vedlegg til søknadene i form av legeerklæringer og annet kunne jeg få dette ved forespørsel. Fengselsledelsen ga meg ikke innsyn i selve fangemappen. Fengselet hadde heller ikke datakopier av alle vedtakene fra 2004. Dette medførte at de ansatte selv plukket ut manuelt alle prøveløslatelsesvedtak fra de innsattes fangemappe for de innsatte som sonet på

Ullersmo fengsel i 2004. En følge av dette er at det kan være vedtak som jeg ikke fikk innsyn i. Noe annet er at de innsatte ga meg alle prøveløslatelsesvedtak til de innsatte. Det vil si vedtak som tidsmessig lå både før og etter 2004 hvis det fantes, og eventuelt vedtak fra andre fengsler som lå i fangemappen. Dette var veldig interessant å se da det er en del innsatte på Ullersmo fengsel som soner lengre dommer og dermed får flere vedtak. Det interessante blir da å se om begrunnelsene som brukes for å nekte prøveløslatelse forandrer seg over tid.

Ut ifra det tallmateriale jeg har ble det gitt 49 førstegangsvedtak i Ullersmo fengsel fra 2004 og 11 fra 2003. I tillegg så jeg på 46 fornyede vurderinger. Av førstegangsvedtak var det 22 som fikk innvilget løslatelse, en prosentandel på 37 %. Ved fornyet vurdering fikk 2 stykker prøveløslatelse. En person fikk prøveløslatelse til tross for etterfølgende inntak av narkotiske stoffer etter en innvilgelse av prøveløslatelse. En annen fikk prøveløslatelse to ganger på grunn av kluss med utvisningsvedtaket. Reelt sett var prosentandelen innvilgelser for fornyet vurdering på 4 %. I klageomgangen fikk ingen av de innsatte medhold i klagen sin.

For en figur av hvordan vedtakene fordelte seg se nedenfor. **Error! Objects cannot be created from editing field codes.**

Det en merker seg med en gang er at innvilgelsene ved fornyede vedtak er mye lavere enn på Oslo fengsel, hvor prosenten innvilgede ved fornyet vurdering var nesten like stor som ved førstegangsvedtak. På Ullersmo fengsel er utgangspunktet det motsatte. Nesten ingen får innvilget prøveløslatelse ved den fornyede vurderingen. Noe annet er at prosenten prøveløslatte er vesentlig lavere, 58 % på Ullersmo fengsel mot 80 % på Oslo fengsel.

6.2 Begrunnelser ved innvilgelse

I tillegg til selve vedtaket fikk jeg innsyn i et skriv i alle sakene. På dette skrivet står det antall dommer, uoppgjorte forhold, atferd i fengselet og andre forhold. Dette skrivet gjør

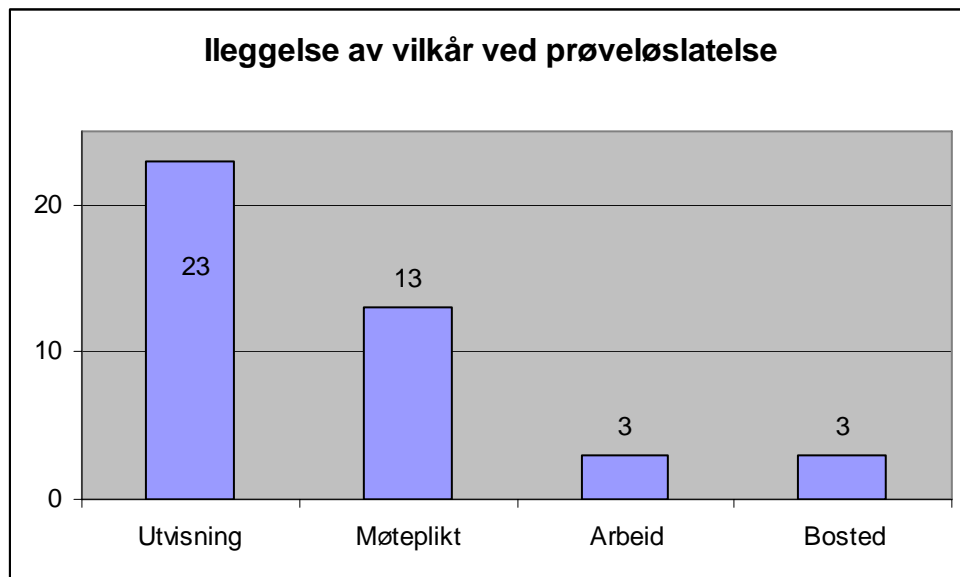
det mulig å analysere noe av grunnlaget for å innvilge prøveløslatelse. Jeg forutsetter selvfølgelig at den informasjonen jeg fikk fra skrivet stemmer. Til sammen skrev jeg opp 44 punkter fra det som sto i skrivet i de tilfellene hvor det ble innvilget prøveløslatelse. I en av de 23 saken hvor det ble innvilget prøveløslatelse var vedkommende på § 12 soning, det ble derfor ikke skrevet noe skriv jeg kunne se.

Det en kan lese ut av informasjonen er at ingen av de innsatte som ble prøveløslatt hadde uoppgjorte forhold. De aller fleste var førstegangssøknere eller hadde sonet få dommer. Noen av de løslatte hadde en eller flere betingede dommer. De høyeste antall dommer en person hadde var fem, uten at det var spesifisert om det var betingede eller ubetingede dommer. Ingen hadde begått brudd i prøvetiden ved tidligere prøveløslatelse. Ved fem innvilgelser hadde innsatte begått ett eller flere disiplinærbrudd, en person hadde tre disiplinærbrudd. I fire av vedtakene hadde innsatte en eller flere positive urinprøver det maksimale antall positive urinprøver en person hadde var fem.

6.2.1 Ileggelse av vilkår

I alle saker der prøveløslatelsessaker ble innvilget på Ullersmo fengsel ble det ilagt vilkår. Det ble ikke gitt noen begrunnelse for hvorfor det ble ilagt vilkår. Det er her en helt klar forskjell fra Oslo fengsel hvor det ble ilagt vilkår i 47 % av sakene. En av forklaringene kan være at innsatte på Ullersmo fengsel soner vesentlig lengre dommer, det vil si at kravet til at den innsatte må ha en måned igjen på prøveløslatelsestidspunktet frem til endt tid ikke volder så mye bry for saksbehandler som det har i Oslo fengsel. Hvis en ser på fordelingen av vilkårene får en kanskje andre forklaringer på hvorfor.

Hvis en også ser på vilkår som ble ilagt innsatte som ble prøveløslatt på 7/12-tid og 1/2-tid ser en enda klarere bildet se figur nedenfor (figur 11).

Det en ser er at andelen utenlandske innsatte som skal utvises er høy. På Oslo fengsel ble det ilagt vilkår om utvisning i 16 av 120 saker, på Ullersmo fengsel er de tilsvarende tallene 9 av 22 saker. Hvis en legger til 1/2-tid og 2/3-tid er tallet 23 av 36 saker. Andelen utenlandske innsatte er vesentlig høyere på Ullersmo fengsel enn på Oslo fengsel. Dette forklarer noe av hvorfor det blir ilagt vilkår i alle saker. Saksbehandler på Ullersmo fengsel anslo andelen innsatte på Ullersmo fengsel med utenlandsk bakgrunn til cirka 60 %. Noe annet kan være at de på Ullersmo fengsel er mer tilbøyelig til å ilegge vilkår.

6.3 Begrunnelser ved avslag førstegangsbehandling

I 2004 ble det gitt 38 førstegangsvedtak om prøveløslatelse fra Ullersmo fengsel. Til sammen ble det gitt 120 begrunnelser ved avslagene.

6.3.1 Antall dommer

At innsatte var tidligere domfelt ble nevnt i 29 saker. Dette tilsvarer 76 % av alle sakene. I to av sakene ble det ikke angitt antall dommer men kun referert til at innsatte hadde begått brudd i prøvetiden ved tidligere prøveløslatelse. For å ha begått brudd i prøvetiden må vedkommend ha hatt en eller flere tidligere domfellelser. I de tilfellene hvor antall dommer

er angitt, er antallet dommer noenlunde jevnt fordelt opp til 25 dommer. Prosenttallet på innsatte hvor antall dommer er en del av begrunnelsen er noe lavere enn på Oslo fengsel. Dette kan forklares Ut fra at flere innsatte på Ullersmo fengsel soner lenger dommer noe, som minsker sjansene for flere dommer.

6.3.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold ble nevnt i 22 av sakene. Prosentandelen er her 58 % av alle sakene. Uoppgjorte forhold blir brukt som begrunnelse i noen flere tilfeller enn på Oslo fengsel, men avviket er ikke stort. I de 9 tilfellene hvor det ikke sto noe om tidligere domfellelse var uoppgjorte forhold en av begrunnelsene i 8 saker. I den siste saken var en av begrunnelsene at den innsatte var domfelt for alvorlige kriminalitet.

6.3.3 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Brudd på prøveløslatelse var en av begrunnelsene i 18 av avslagene. Dette tilsvarer 47 % av alle vedtakene. Dette tallet er noe lavere enn på Oslo fengsel. Forklaringen er vel her også at flere innsatte på Ullersmo fengsel har sonet færre dommer enn på Oslo fengsel og det er færre gjenganger på Ullersmo fengsel.

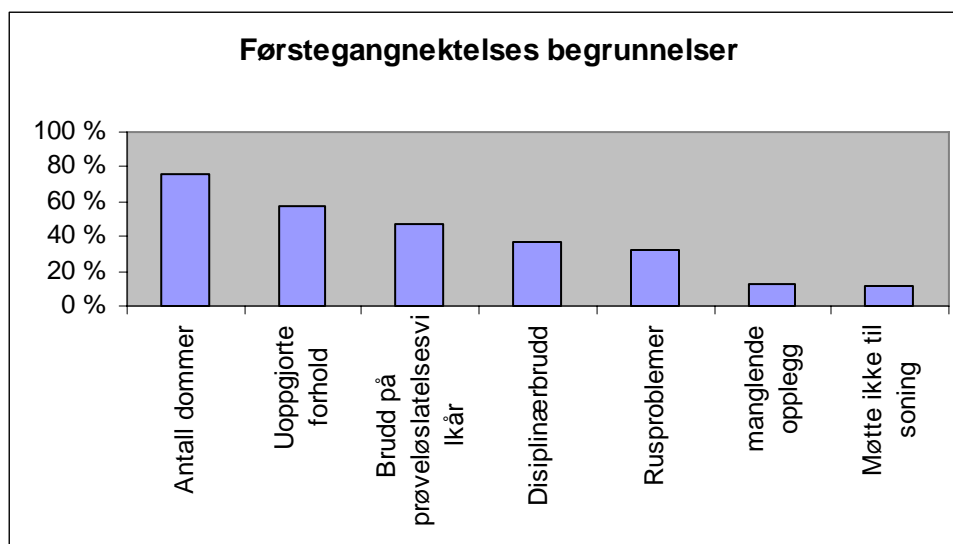
6.3.4 Andre begrunnelser

I 14 av sakene var enten disiplinærbrudd og/eller unnvikelse et av momentene. Ved 12 tilfeller ble rus nevnt, enten eksplisitt, gjennom behandling og/eller gjennom positiv urinprøve. I fem saker hadde den innsatte manglende opplegg og i fire saker sto det at innsatte ikke hadde møtt til soning.

6.3.5 Oppsummering

Det en kan se er at brudd på prøveløslatelsesvilkår og uoppgjorte forhold ble nevnt i mange tilfeller. Det er kun i fem saker at ikke uoppgjorte forhold eller brudd på prøveløslatelse

blir brukt som en av begrunnelsene for å nekte prøveløslatelse. Begrunnelse som disiplinærbrudd og unnvikelse er blitt samlet under atferd under soning. For en oversikt over begrunnelsene og hyppighet se nedenfor (figur 12).

Den største forskjellen i forhold til tilsvarende figur på Oslo fengsel er at andelen innsatte med rusproblemer er vesentlig mindre

6.4 Fornyett vurdering

Det er kun i to saker hvor den innsatte er blitt løslatt ved den fornyede vurderingen. I det ene tilfellet hadde den innsatte ordnet seg et annet bosted. Det var knyttet en gjentakelsesfare ved det bostedet den innsatte hadde når han søkte om prøveløslatelse. Når den innsatte hadde ordnet et annet bosted var det således mulig å prøveløslate vedkommende. Ved det andre tilfellet hadde den innsatte blitt nektet prøveløslatelse på grunn av manglende utvisningsvedtak, når dette forelå var det således mulig for den innsatte å bli løslatt samtidig som utvisning ble iverksatt.

Ved de andre vurderingene blir det vist til tidligere begrunnelse og at det ikke var inntruffet noen endring.

6.5 Drøftelse

Etter å ha sett på vedtak i Ullersmo fengsel gjennomførte jeg et intervju med en saksbehandler på Ullersmo fengsel. Drøftelsen her vil ha med seg noen momenter fra dette intervjuet.

Straffegjennomføringsloven er på papiret en ”kan” regel. Fengselet er ikke forpliktet til å løslate den innsatte selv om dette er tilrådelig. På Ullersmo fengsel blir prøveløslatelse praktisert som en ”skal” regel. Prøveløslatelse blir innvilget med mindre det blir sett på som utilrådelig. Saksbehandler kjente ikke til noen eksempler på at noen hadde blitt nektet prøveløslatelse til tross for at dette var tilrådelig. Utilrådelighetsvurdering kan også være forskjellig avhengig av ytre faktorer. Ytre faktorer vil være faktorer som ikke har med den innsatte selv, men med typisk omgivelsene rundt han. For eksempel kan det være tilfeller hvor det er utilrådelig å prøveløslate den innsatte i Norge på grunn av en gjentakelsesfare. Hvis et utvisningsvedtak foreligger vil det ikke være noen formell gjentakelsesfare. Bosted kan også påvirke utilrådelighetsvurderingen, hvis det er større gjentakelsesfare hvis den innsatte vanker i visse miljøer på et konkret sted.

6.5.1 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er et av de viktigste momentene i utilrådelighetsvurderingen. Det at en innsatt er mistenkt i en sak er ikke nok i seg selv. Ei heller med anmeldelse, det viktige er om og når det vil foreligge en siktelse eller en tiltalebeslutning. En tiltalebeslutning teller tyngre enn en siktelse, men en siktelse kan i seg selv være et moment i vurderingen. Det viktige i en uoppgjort sak er strafferammen og den aktuelle strafferammen i saken. Hvis det er et lite forhold den innsatte er siktet eller tiltalt for kan det være aktuelt å løslate til tross for disse nye forholdene. Problemet til saksbehandler er ikke for mye informasjonsflyt med politiet, men i noen tilfeller at politiet holder kortene litt for tett til brystet og ikke vil fortelle hva de har planer om å gjøre videre i saken. De er på Ullersmo fengsel klar over problemstillingen at nektelse av prøveløslatelse kan ses på som en substitutt for varetekt.

Saksbehandler treffer på eget grunnlag en avgjørelse av om prøveløslatelse skal nektes på bakgrunn av de opplysningene som politiet har kommet med.

Vekten av uoppgjorte forhold kan ses i dataene jeg samlet inn ved at ingen av de innsatte som ble prøveløslatt hadde uoppgjorte forhold, samt at i tre saker var de uoppgjorte forholdenes vekt alene nok til å nekte prøveløslatelse.

6.5.2 Antall dommer

Antall dommer er et annet punkt som er av stor betydning. Betingede dommer har mindre vekt enn ubetingede. Forvaringsdommer teller ikke mer enn andre dommer, men det at den innsatte har sonet en forvaringsdom gjør at gjentakelsesfaren anses som høyere enn ellers. Alder på dommene er også av betydning. Gamle dommer eller lang tid mellom hver dom gjør at de teller mindre, selvfølgelig er det unntak hvis det er snakk om lange dommer, noe som ofte er tilfelle på Ullersmo hvor de innsatte ofte har dommer på over åtte år. Tiden mellom løslatelse og ny kriminalitet, og tiden fra en dom til ny kriminalitet er også viktig. Hvis det er snakk om tre, fire ubetingede dommer over et kort tidsrom på 3 til 4 år, kombinert med en ung alder, så er den innsatte i fare for å karakteriseres som en gjenganger. Følgen av å bli karakterisert som en gjenganger er at den innsatte i de fleste tilfeller nektes prøveløslatelse. I noen dommer karakteriseres den innsatte som gjenganger i dommen, og dette kan trekkes inn i vurderingen. Hvis den innsatte er dømt for mange forhold i dommen, kan vedkommende nektes prøveløslatelse til tross for at han soner sin første dom.

I tallmaterialet mitt kan en se at alle innsatte som ble prøveløslatt hadde fem dommer eller mindre. I dette tallet er det ikke spesifisert om det er snakk om ubetingede eller betingede dommer. I de tilfellene hvor den innsatte har mange dommer vil det ofte være flere forhold som kan begrunne prøveløslatelsesnekt. Dette kan være disiplinærbrudd, uoppgjorte forhold og brudd på prøveløslatelsesvilkår.

6.5.3 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Brudd på prøveløslatelsesvilkår blir sett på som en god indikasjon på gjentakelsesfaren. Bruddet på prøveløslatelsesvilkår viser at den innsatte ikke klarer å avstå fra kriminalitet i prøvetiden. Brudd på den siste prøvetiden veier tyngre enn brudd på tidligere prøvetider. Hvis det er snakk om flere brudd på prøvetiden står den innsatte i fare for å nektes prøveløslatelse. Det legges også vekt på brudd på betingede dommer.

Det er ikke tilfeldig at ingen av de innsatte som ble prøveløslatt hadde begått brudd på prøveløslatelsesvilkår. Det er ett tilfelle hvor innsatte ble prøveløslatt til tross for brudd, men da på en betinget dom.

6.5.4 Atferden i fengselet

Atferden i fengselet er ikke en like viktig indikator som de nevnt ovenfor på om prøveløslatelse vil være forsvarlig. Vekten er derimot større i de tilfellene hvor den innsatte står i fare for å nektes prøveløslatelse. Det som det legges vekt på er den innsattes oppførsel under soningen. Alderen på disiplinærbruddet tillegges vekt, det samme med alvorligheten. Enkeltstående disiplinærbrudd er ikke i seg selv grunnlag for å nekte prøveløslatelse med mindre det er snakk om alvorlige brudd, men hvis det er snakk om hyppige disiplinærbrudd med en økende frekvens frem mot 2/3-tid så kan det i noen tilfeller være nok til å nekte prøveløslatelse. Dette gjelder spesielt for de tilfeller hvor den innsatte har et rusproblem som henger sammen med kriminaliteten. I disse sakene kan det at innsatte kan 3-4 positive urinprøver like før 2/3-tid kan være grunnlag for å nekte prøveløslatelse.

Mange av de innsatte som ble prøveløslatt hadde ett eller flere disiplinærbrudd. Selv innsatte som hadde inntil tre disiplinærbrudd ble prøveløslatt. Det var ikke mulig for meg å vite når disse disiplinærbruddene hadde funnet sted. Eldre disiplinærbrudd teller mindre i vurderingen enn yngre jamfør det som er sagt tidligere. Allikevel tyder funnene mine på at i de fleste tilfeller er ikke disiplinærbrudd i seg selv grunnlag for å nekte prøveløslatelse. Et eksempel på dette er den innsatte som ble innvilget prøveløslatelse og som brukte et ulovlig

rusmiddel på en permisjon kort tid før prøveløslatelse. Vedtaket om prøveløslatelse ble opprettholdt til tross for dette disiplinærbruddet.

6.5.5 Møtte til soning

Om innsatte møtte til soning er et moment som etter retningslinjene skal tillegges vekt. Dette er et momentet som det er vanskelig å veie egenvekten av. Dette fordi den ikke er brukt som eneste grunnlag for å nekte prøveløslatelse. Det som er sikkert er at i de tilfellene hvor den innsatte er i grenselandet mellom hva som er utilrådelig og ikke kan det at innsatte ikke møtte til soning være avgjørende. Et tvilstilfelle kan være en innsatt som ikke har mange dommer, et brudd på prøveløslatelsesvilkår, noen reaksjoner i ny og ne, og at den innsatte mangler arbeid. I en slik sak kan det om den innsatte ikke møtte til soning være avgjørende.

I sakene mine var det bare i fire prøveløslatelsesnektelser at den innsattes manglende frivillige oppmøte til soning ble nevnt.

6.5.6 Rus

Rus er ikke et moment som er nevnt i retningslinjene. Allikevel er det klart at i de tilfeller hvor den innsatte har en kriminell livsstil som følge av rus, så har den innsattes rusproblem eller manglende rusproblem en betydning. Etter fafo levekårsundersøkelse følger det at cirka 60 % av de innsatte i norske fengsler har et rusproblem, enten under og / eller før soningen. På Ullersmo fengsel soner de fleste lengre dommer, dette gjør at rusproblemer og følger av dette ikke kommer så ofte på spissen som i andre fengsler. Det er i større grad bakmennene typisk narkotikakurer som sitter på Ullersmo. I de tilfellene hvor det er en innsatt med en kriminell livsstil som følge av et rusproblem blir en manglende løsning på rusproblemet sett på som en indikasjon på en økt fare for gjentagelse.

Ved fire tilfeller ble innsatte prøveløslatt til tross for en eller flere positive urinprøver.

6.5.7 Manglende opplegg

Det at den innsatte ikke har et tilfredsstillende opplegg i forhold til jobb, skole, bolig, og lignende er ikke i seg selv nok til å nekte prøveløslatelse. I de tilfellene hvor dette er et problem blir ofte behandlingen av saken utsatt til det er ordnet med et tilfredsstillende opplegg på utsiden av murene. Det er viktig at den innsatte har noe å gå til ved løslatelse. Det blir sjelden sett på som tilfredsstillende at den innsatte skal bo hos moren, broren eller liknende. Det finnes allikevel tilfeller hvor andre løsninger vanskelig lar seg finne og et slikt bosted blir godtatt.

Ved et tilfelle ble en innsatt nektet prøveløslatelse på bakgrunn av bosted, og vedkommende ble prøveløslatt når et annet bosted ble funnet.

6.5.8 Avbøting av utilrådelighetsvurderingen

Til slutt er det interessant å ta opp spørsmålet om hva den innsatte kan gjøre i de tilfellene hvor det er ting som tyder på at prøveløslatelse på 2/3-tid er utilrådelig. Noen ting som antall dommer, brudd på prøvetiden, uoppgjorte forhold får den innsatte ikke gjort noe med. Det den innsatte kan gjøre er å ordne med et betryggende opplegg med faste rammer ved løslatelse. Hvis den innsatte har hatt en kriminell jobb, kan utdanning eller skolegang være en indikasjon på et oppgjør med fortiden. Den innsatte kan ved oppførsel og atferd i fengselet vise en endringsvilje og et ønske om et lovlydig liv. Hvis det er et rusproblem i bildet, kan et behandlingsopphold være av avgjørende betydning. Det må dog sies at i de tilfellene hvor den innsatte kan løslates med et behandlingsopphold, foretrekker Ullersmo fengsel å holde tilbake den innsatte og overføre til behandlingsstedet i medhold av straffegjennomføringsloven § 12. Det er viktig at i de tilfellene hvor det ordnes et opplegg, må opplegget være forsvarlig og ha et betryggende innhold. Et tomt løfte om at noe kan sikkert ordnes veier ikke like mye som et skreddersydd opplegg spesielt beregnet på den innsatte. Desto mer utilrådelig en løslatelse er, jo mer kreves av opplegget, og i mange tilfeller vil ikke et opplegg eller et ønske om forandring være nok.

6.5.9 Oppsummering

Vurderingen som foretas av fengselet er i stor grad avhengig av noen faktorer. Disse faktorene er antall dommer, brudd på prøvetiden og uoppgjorte forhold. Hvis det foreligger uoppgjorte forhold vil den innsatte ikke bli prøveløslatt, det samme med brudd på prøveløslatelsesvilkår. I forhold til antall dommer utviser fengselet et skjønn avhengig av dommenes art, tid mellom dem, og tid mellom de kriminelle hendelsene. Hvis den innsatte gjør nye kriminelle handlinger kort tid etter løslatelse, eller etter en dom mens vedkommende er i soningskøen og dette gjentar seg over et par år, får ikke den innsatte prøveløslatelse.

6.6 Saksbehandlingstiden

De aller fleste innsatte på Ullersmo fengsel soner lengre dommer. En forventer derfor at tidspunktet for vedtaket skulle være avklart på et tidlig tidspunkt i forhold til prøveløslatelsestidspunkt. Dataene mine her er ikke fullstendige. I en del av vedtakene var det ikke oppgitt tidspunkt for 2/3-tid, endt tid, eller søknadstidspunkt. Dessuten var en del av de innsatte overført fra et annet fengsel, det vedtaket som ligger til grunn for min statistikk er ikke da nødvendigvis det første vedtaket om prøveløslatelse.

6.6.1 Førstegangsvedtak

Gjennomsnittstidspunktet for tid fra vedtak til 2/3-tid var 42 dager. Dette er sånn cirka en og en halv måned før 2/3-tid. Saksbehandler på Ullersmo opplyste at ønsket tidspunkt for vedtak var to til tre måneder før 2/3-tid. De tallene jeg har, tyder på at det må en innsats til for å nå dette målet. Det var bare i 12 av 47 eller i 26 % av sakene at innsatte fikk vedtaket to måneder eller tidligere i forhold til 2/3-tid.

Selvfølgelig kan det være ytre grunner for at vedtaket ikke foreligger tidligere. Eksempler på dette er nevnt i tilsvarende drøftelse for Oslo fengsel under punkt 5.4.1.

Tiden fra søknadstidspunktet til vedtakstidspunkt er det vanskelig å uttale seg om. Dette fordi det kun var 24 søknader hvor det sto når innsatte hadde søkt om prøveløslatelse. Men hvis en legger disse sakene til grunn er saksbehandlingstiden rundt 27 dager.

6.6.2 Klage

Fengselet brukte i gjennomsnitt ti dager fra en klage er levert før de sender saken videre til regionen. Klagebehandlingen i regionen tok cirka 12,5 dager fra klageanbefalingen ble sendt fra Ullersmo fengsel til vedtak forelå.

6.6.3 Tid fra vedtak til 2/3-tid

På Ullersmo fengsel tok det i gjennomsnitt 42 dager fra den innsatte fikk vedtak til 2/3-tid. Det var bare i ni saker at den innsatte hadde en uke eller mindre tid fra vedtak til prøveløslatelse noe som er veldig bra.

6.6.4 Oppsummering

Det tar i gjennomsnitt 57 dager fra en søknad er levert til endelig klagevedtak foreligger. Det tar 23 dager å klagebehandle en sak i fengselet og regionen, hvis en legger til den innsatte betenkningstid på 7 dager blir det til sammen 30 dager. Med tanke på at de fleste vedtak foreligger 42 dager før 2/3-tid er det umulig å få en klagebehandling før 2/3-tid er utløpt. Hvis en derimot ser på saksbehandlingstiden i sakene ser man at i 18 saker av 47, eller 38 %, hadde ikke den innsatte en reell klagerett. Det vil si en mulighet til å klage saken sin inn for regionen og få vedtak derfra før 2/3-tid. Selvfølgelig kan det være grunner til at vedtak foreligger så sent, men vi snakker her om nesten 40 % av de innsatte. Dette tyder på at fengselet har mer å hente inn på å skjerpe rutinene sine i forhold til når vedtak skal foreligge.

Saksbehandlingstiden er faktisk ti dager lenger i forhold til den på Oslo fengsel. Syv av disse dagene er tiden det tar fra søknaden er levert til førstegangsvedtak foreligger. Dette er det tallet som baserer seg på det spinkleste grunnlaget. Spørsmålet er om det kan forklare

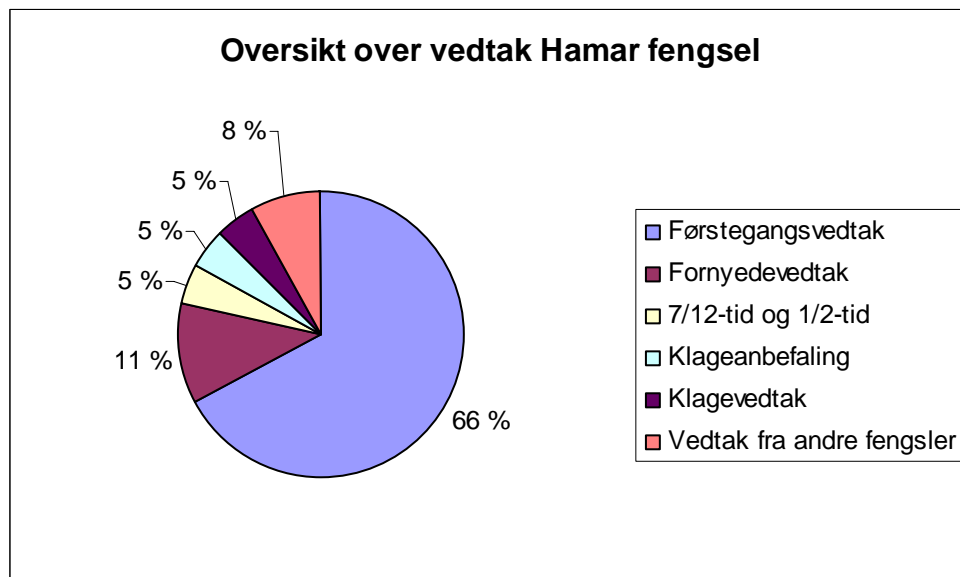
hele forskjellen. En annen ting er at det selvfølgelig er en annen type innsatte på Oslo fengsel enn på Ullersmo fengsel. Det er tvilsomt om dette kan være en unnskyldning for å bruke ti dager lenger tid på å fatte et vedtak. Uansett er det cirka en og en halv måned fra den innsatte får vedtaket til 2/3-tid. Noe som er veldig positivt siden dette gjør at klagemuligheten er reell og ikke illusorisk.

7 Hamar fengsel

7.1 Det generelle bildet

Hamar fengsel har i underkant av 60 innsatte. Disse er fordelt på en åpen og en lukket avdeling. Hamar fengsel har ikke en juridisk utdannet saksbehandler. På Hamar fengsel fikk jeg innsyn i fangemappene. Til sammen så jeg på 88 vedtak. 59 av disse var førstegangsvedtak. For en oversikt av vedtakene se nedenfor (figur 13).

Sakstype	Hyppighet
Førstegangsvedtak	59
Fornyede vedtak	10
7/12-tid og 1/2-tid	4
Klageanbefaling	4
Klagevedtak	4
Vedtak fra andre fengsler	7

Det en ser her er at fordelingen ligner ganske godt med den som var på Oslo fengsel.

Ved førstegangsvedtak ble 46 av 59 prøveløslatelsessøknader innvilget. Dette gir en innvilgelsesprosent på 78 %.

Ved fornyet vurdering ble to av 10 prøveløslatelsesvedtak innvilget. Dette er en prosentandel på 20 %.

En person ble innvilget prøveløslatelse, men vedtaket ble etterpå omgjort fordi vedkommende rømte fra § 12 soning. Ingen av de fire som klagde saken sin inn for regionen fikk medhold. For en oversikt over fordelingen av vedtakene se nedenfor. **Error! Objects cannot be created from editing field codes.**

Ved førstegangsvurderingen er innvilgelsesprosenten høy,. Ved fornyet vurdering får 33 %. Hvis en sammenholder det får totalt 81 % innvilget prøveløslatelse. Dette er 1 % høyere enn i Oslo fengsel dette til tross for at innvilgelser ved fornyet vurdering er vesentlig lavere på Hamar fengsel. Antall innvilgelser er 23 % høyere enn på Ullersmo fengsel. De innsatte

på Hamar fengsel kan selvfølgelig være en helt annen type innsatte enn de på Ullersmo fengsel og det kan forklare noe av forskjellen.

7.2 Innvilgelser ved førstegangsvurdering

Ved førstegangsvurdering var det i 34 av mappene anført begrunnelser for noen av momentene som ble avveid mot hverandre. Dette fulgte vanligvis av at det i de tilfellene hvor det ikke var anført noen begrunnelse kan det enten tolkes slik at det ikke er noe grunnlag for å nekte prøveløslatelse eller at anførslene ikke er skrevet ned.

7.2.1 Disiplinærbrudd

I 14 av sakene har den innsatte begått et eller flere disiplinærbrudd. Det sto ikke noe om tidspunktet for når disiplinærbruddet hadde funnet sted. I en sak brukte den innsatte rusmidler like før prøveløslatelse. Den innsatte ble allikevel innvilget prøveløslatelse. Personen ble dog anmeldt til politiet for bruk av narkotika.

7.2.2 Antall dommer

I 11 av sakene hadde den innsatte mer enn en dom. To innsatt hadde fem dommer, og den ene noen bøter, uten at det var spesifisert om det var snakk om betingede eller ubetingede dommer. I seks av sakene sto det eksplisitt at den innsatte var førstegangssoner.

7.2.3 Uoppgjorte forhold

Fire innsatte ble innvilget prøveløslatelse til tross for uoppgjorte forhold. Dette inkluderer vedkommende som sonet på § 12, se nedenfor.

7.2.4 Brudd på vilkår

I en sak hadde innsatte begått brudd på prøveløslatelsesvilkårene. Vedkommende hadde også flere dommer. Innsatte sonet på en § 12 institusjon, noe som vanligvis vil si et

behandlingssted for rusmisbrukere. Innsatte rømte senere fra institusjonen og prøveløslatelsen ble omgjort. Begrunnelsen var da brudd på prøveløslatelsesvilkår, at den innsatte hadde flere dommer og en ny betinget dom. Den betingede dommen var antageligvis tilstede eller under etterforskning da den innsatte ble innvilget prøveløslatelse. Ved et tilfelle hadde den innsatte begått brudd på samfunnsstraff. Uten at dette hadde avgjørende betydning.

7.2.5 Møtte opp til soning

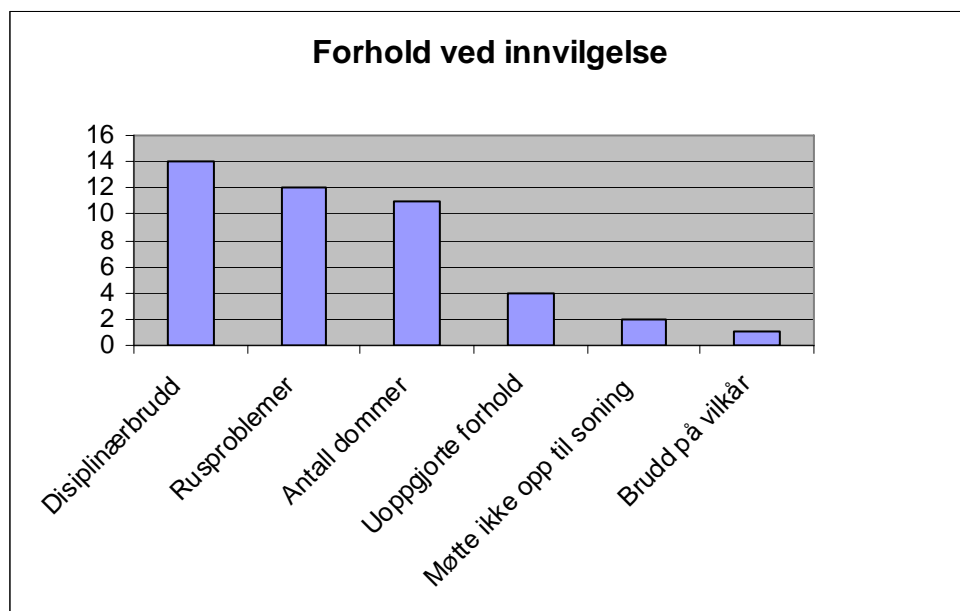
I to av sakene hadde de innsatte unnlatt å møte opp til soning.

7.2.6 Rusproblemer

At den innsatte hadde et rusproblem ble nevnt i 12 saker. Dette omfatter de tilfellene hvor den innsatte hadde en positiv urinprøve eller der det står at innsatte har et rusproblem.

7.2.7 Oppsummering

Hvis vi legger sammen de resultatene vi har ovenfor får vi følgende tabell (figur 15).

Det en ser umiddelbart er at en del innsatte har begått disiplinærbrudd under soningen uten at dette har forhindret prøveløslatelse. Det samme gjelder for innsatte med mer enn en domfellelse, og innsatte med rusproblemer. Det er også fire tilfeller hvor innsatte er løslatt til tross for at det foreligger uoppgjorte forhold. Ved et tilfelle var det snakk om noen bøter, i en annen sak var rettsaken berammet etter endt tid.

7.3 Ileggelse av vilkår ved førstegangsbehandling

15 personer ble ilagt vilkår om møteplikt på friomsorgskontoret. To personer ble ilagt vilkår om opphold på behandlingssted, en person kunne få vilkår om utvisning hvis endelig utvisningsvedtak forelå før endt tid. Bare en tredjedel av de innsatte ble ilagt vilkår. I fem av de tilfellene hvor det ikke ble ilagt vilkår var det en måned eller kortere til endt tid. Dette vil si at fengselet foretar en konkret vurdering om hvorvidt vilkår er nødvendig, det var kun i to tilfeller at vilkår ikke kunne ilegges.

7.3.1 Ileggelse av vilkår ved fornyet vurdering

Ved fornyet vurdering ble det ilagt vilkår i en av tre innvilgelser. I de to sakene hvor det ikke ble ilagt vilkår var det heller ikke anledning til dette på grunn av kortere tid enn en måned til prøveløslatelse.

7.4 Begrunnelse ved nektelse av prøveløslatelse ved førstegangsvedtak

På Hamar fengsel ble bare 13 personer nektet prøveløslatelse i 2004. Dette gjør at tallmaterialet blir litt spinkelt. Allikevel er det mulig å trekke noe ut av disse tallene hvis en sammenholder deg med innvilgede prøveløslatelser og fornyede vurderinger.

7.4.1 Antall dommer og brudd på prøveløslatelsesvilkår

I seks av sakene er et av grunnlagene for å nekte prøveløslatelse antall dommer. Ved tre av tilfellene blir brudd på prøveløslatelsesvilkår nevnt som begrunnelse sammen med antall dommer

7.4.2 Uoppgjorte forhold

I seks saker er uoppgjorte forhold en av grunnene til at prøveløslatelse nekte. Tre vedtak ble gitt med uoppgjorte forhold som eneste begrunnelse for nektelse av prøveløslatelse.

7.4.3 Disiplinærbrudd

Ved to tilfeller ble disiplinærbrudd brukt som grunnlag for å nekte prøveløslatelse.

7.4.4 Møtte til soning

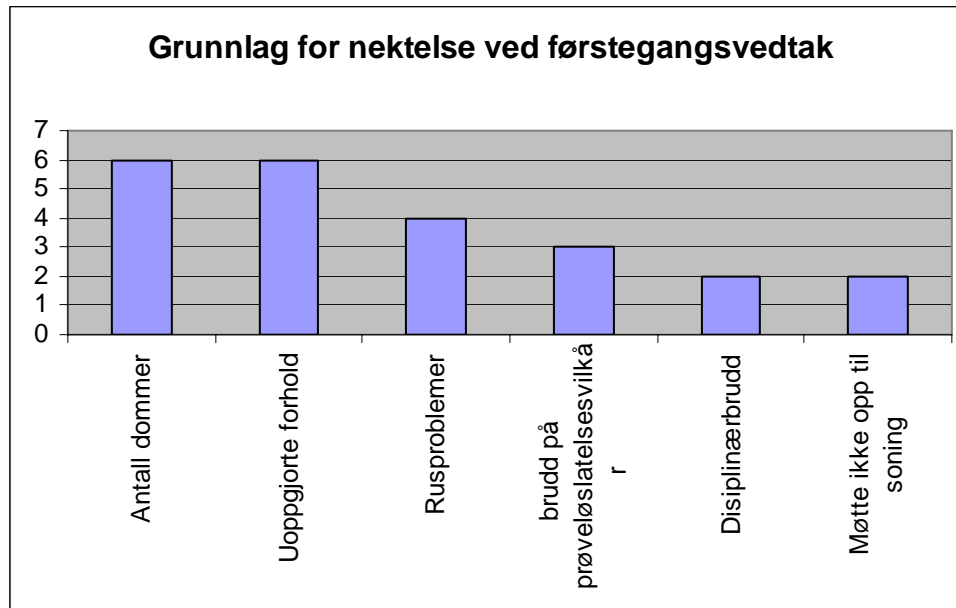
At den innsatte ikke møtte til soning ble brukt som en av begrunnelsene i to saker.

7.4.5 Rusproblemer

I fire saker var det nevnt at innsatte hadde hatt eller hadde befatning med narkotika. Ved tre av tilfellene hadde den innsatt avgitt en eller flere positive urinprøver. I en sak var det nevnt av den innsatte måtte ordne et behandlingsopplegg før prøveløslatelse kunne gis.

7.4.6 Oppsummering

For en bedre oversikt se tabell nedenfor (fig. 16).

Antall dommer og uoppgjorte forhold er de grunnlagene som brukes mest. Noe som stemmer ganske bra med funnene fra Oslo og Ullersmo fengsel.

7.5 Fornyede vurderinger

Ved fornyet vurdering fikk kun to av ti innvilget prøveløslatelse. I det ene tilfellet hadde den innsatte 13 dommer og disiplinærbrudd i form av positiv urinprøve. Ved den fornyede vurderingen hadde den innsatte skaffet et betryggende opplegg noe som gjorde at innsatte kunne prøveløslates. I det andre tilfellet hadde den innsatte noen uoppgjorte forhold, vedkommende ble prøveløslatt kort tid før endt tid på grunn av plass mangel.

Avslagene var begrunnet i ikke endrede forhold. Ved et tilfelle hadde den innsatte uoppgjorte forhold som ble oppgjort før fornyet vurdering. Dette var ikke nok til at prøveløslatelse kunne innvilges. Dette fordi den innsatte hadde 12 dommer, positive urinprøver, ikke arbeid og ikke bolig. Fengselet nevnte også at det burde være et betryggende opplegg på utsiden før innsatte kunne prøveløslates.

7.6 Drøftelse

På Hamar fengsel gjennomførte jeg ikke noe intervju med saksbehandler. Drøftelsen vil derfor ta utgangspunkt i de dataene jeg har.

7.6.1 Antall dommer

Et av argumentene som brukes er antall dommer. Ved nektelse av prøveløslatelse i førstegangsvurderingen hadde den innsatte over 10 dommer i fem av seks tilfeller. I den siste saken hadde den innsatte seks dommer, uoppgjorte forhold og vedkommende møtte heller ikke opp til soning. I de tilfellene hvor den innsatte ble innvilget prøveløslatelse var maksimalt antall domfellelser fem.

7.6.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er et annet grunnlag som nevnes i vedtakene. Ved førstegangsnektelser var uoppgjorte forhold et av grunnlagene eller grunnlaget i seks tilfeller. Ved tre av disse tilfellene var de uoppgjorte tilfellene nok i seg selv til å nekte prøveløslatelse.

I de vedtakene hvor den innsatte ble prøveløslatt til tros for uoppgjorte forhold sto det ved tre av fire noen tilleggs kommentarer. Enten var det knyttet usikkerhet til det uoppgjorte forholdet, rettsaken var berammet etter endt tid, eller det var snakk om bøter.

Et godt illustrerende tilfelle er en innsatte som ble overført fra Ringerike fengsel. Vedkommende hadde blitt nektet prøveløslatelse der ved to anledninger på grunn av uoppgjorte forhold. Dagen etter at de uoppgjorte forholdene var avklart ble den innsatt prøveløslatt.

En annen sak var forholdet der den innsatte hadde 13 dommer og et rus problem se ovenfor punkt 7.5. Der var en avklaring av de uoppgjorte forholdene ikke i seg selv nok, siden det var andre grunnlag som i seg selv var nok til å nekte prøveløslatelse.

7.6.3 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

At den innsatte har brutt prøveløslatelsesvilkår er ofte brukt som grunnlag for å nekte prøveløslatelse på Hamar fengsel. Som funnene mine på Oslo og Ullersmo fengsel viser henger brudd på prøveløslatelsesvilkår ofte sammen med det antall dommer den innsatte har. På Hamar var brudd på prøveløslatelsesvilkår kun nevnt ved tre anledninger ved førstegangsnektelser. I disse tilfellene hadde de innsatte over 20 dommer. En person ble prøveløslatt til tross for brudd på prøveløslatelsesvilkår. Denne personen sonet på § 12. Det ble stilt vilkår om at vedkommende skulle fortsette å oppholde seg på behandlingssinstitusjonen. Se ovenfor for det videre hendelsesforløpet i saken.

I en annen sak ble den innsatte innvilget prøveløslatelse til tross for brudd på samfunnsstraff og positive urinprøver. Dette kan tyde på at brudd på samfunnsstraff ikke veier like tungt som brudd på prøveløslatelsesvilkår.

7.6.4 Disiplinærbrudd

Disiplinærbrudd blir hyppig nevnt både ved innvilgelser og nektelser av prøveløslatelse. Det var ved to tilfeller nok at den innsatte hadde begått disiplinærbrudd til å nekte prøveløslatelse. Ved disse tilfellene var det snakk om grove disiplinærbrudd som rømning, doping eller flere positive urinprøver.

Ved 12 innvilgelser av prøveløslatelse hadde den innsatte en eller flere disiplinærbrudd. Ved et tilfelle ble en innsatt overført fra Kongsvinger fengsel. Vedkommende hadde der blitt nektet prøveløslatelse, men etter overføringen til Hamar ble vedkommende innvilget prøveløslatelse. Dette sammenholdt med at noen innsatte ble nektet prøveløslatelse kan tyde på at alderen på disiplinærbruddet, hyppigheten, og alvorlighetsgraden er avgjørende,

jamfør tilfellet med § 12 soning. I en annen sak hadde den innsatte to positive urinprøver. Personen søkte om prøveløslatelse før 2/3-tid. Søknaden ble avslått, men det ble samtidig gitt beskjed om at den innsatte kanskje kunne prøveløslates ved 2/3-tid hvis han oppførte seg. Tyve dager senere ble vedkommende innvilget prøveløslatelse ved 2/3-tid.

7.6.5 Møtte opp til soning

At den innsatte ikke møtte frivillig opp til soning er et moment som sjelden nevnes i vedtakene. Den ble kun nevnt i fem vedtak. I to saker ble den innsatte prøveløslatt til tross for at han ikke møtte opp til soning. I en av sakene var dommen på cirka tre måneder, allikevel ble den innsatte innvilget prøveløslatelse. Det er naturlig at i slike tilfeller er den innsattes progresjon i soningen viktigere enn en at vedkommende ikke møtte opp til soning.

7.6.6 Rusproblemer

At den innsatte har et rusproblem nevnes i mange vedtak. Dette gjelder både for innvilgelser og nektelser. Dette tyder på at rusproblemer ikke i seg selv er grunnlag for å nekte prøveløslatelse.

7.6.7 Oppsummering

Dataene jeg har tyder på at saksbehandlerne legger avgjørende vekt på antall dommer og uoppgjorte forhold. Om den innsatte møtte opp til soning er av underordnet betydning ved lengre dommer, det samme gjelder for disiplinærbrudd tidlig i soningen. Derimot vil flere eller grove disiplinærbrudd opp mot tiden før prøveløslatelse være grunnlag for nektelse.

7.7 Saksbehandlingstid

På grunn av få klager til regionen, fire stykker hvorav en fra Kongsvinger fengsel, så velger jeg ikke å drøfte tiden det tar å få en klageanbefaling og endelig vedtak fra regionen. Den drøftelsen vil bli foretatt når praksisen til kriminalomsorgen region nordøst blir drøftet.

7.7.1 Tid fra søknad til vedtak

Gjennomsnittelig saksbehandlingstid på Hamar fengsel er litt over 18 dager.

Saksbehandlingstiden varierer fra 77 dager til de tilfeller hvor vedtak blir gitt samme dag som søknaden ble datert. Hamar fengsel gir vedtak i løpet av to uker i nesten 60 % av sakene. Hvis vi ser på antall vedtak gitt før en måned er gått, dette siden en måned er fristen før en skal gi foreløpig svar etter forvaltningsloven § 11a tredje ledd, så er det over 81 % prosent av sakene som er avgjort innenfor fristen.

7.7.2 Tid fra vedtak til 2/3-tid

Vedtakene blir som oftest gitt 26 dager før 2/3-tid. Tidspunktet for når prøveløslatelsesvedtak foreligger spenner fra samme dag som 2/3-tid til 70 dager før 2/3-tid. I 12 saker fikk den innsatte vedtaket under to uker før 2/3-tid. 24 personer fikk vedtaket mellom to uker til en måned før 2/3-tid. De resterende 15 fikk beskjed enda tidligere.

7.7.3 Tid fra vedtak til prøveløslatelse

Dette kan ikke settes likhetstegn mellom tiden fra vedtaket til 2/3-tid og tiden fra vedtaket til prøveløslatelse. Dette fordi fengselet har mulighet til å gi fremskutt løslatelse i medhold av rundskriv fra KSF datert den 12. desember 2003. Dette gjør at innsatte som prøveløslatelse ofte får det før 2/3-tid. Noe annet er at fornyet vurdering ofte skjer etter 2/3-tid.

I gjennomsnitt tok det cirka 18 og en halv dag fra vedtaket om prøveløslatelse kom til den innsatte skulle løslates. 17 innsatte fikk under to ukers varsel om at de skulle prøveløslates. 20 personer fikk mellom to uker og fire uker til å forberede seg på løslatelse. I de siste 8 tilfellene var det over en måned fra vedtaket til løslatelse, dette er like mange som fikk ingen, en, eller to dager til å gjøre seg beredt på en løslatelse.

7.7.4 Oppsummering

Saksbehandlingstiden er bedre på Hamar fengsel enn på Oslo fengsel. Gjennomsnittlig vedtakstid og tid til løslatelse er god, selv om det muligheter for forbedringer i noen tilfeller. Selvfølgelig kan det være grunner for at vedtak kommer sent, og det kan ikke utelukkes at fengselet ikke kan bebreides i de tilfellene hvor vedtaket kommer nesten samtidig som løslatelse.

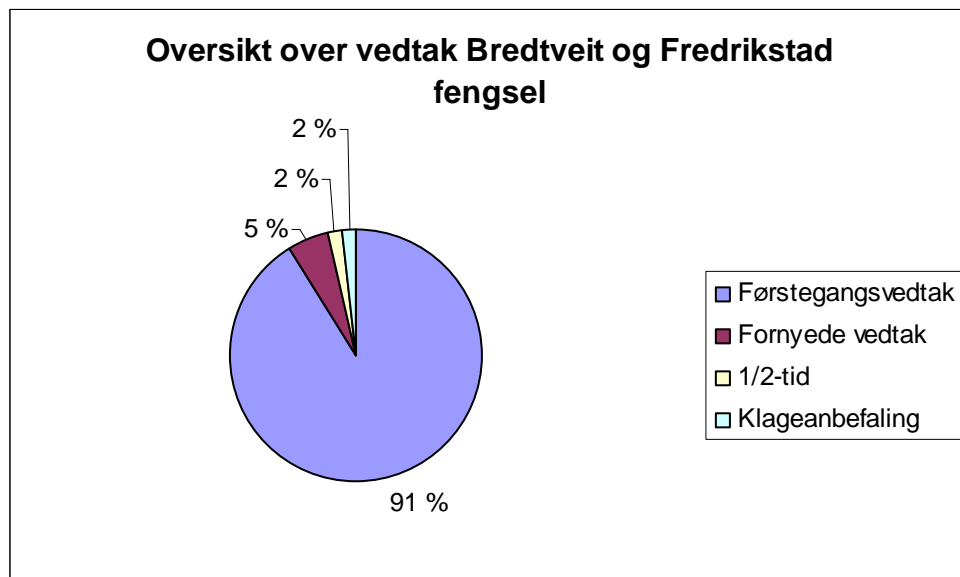
8 Fredrikstad fengsel og Bredtveit fengsel

8.1 Det generelle bildet

Bredtveit fengsel har 54 innsatte, Fredrikstad fengsel har 21 innsatte, og er lukket fengsel. På Bredtveit fengsel fikk jeg kun innsyn i 11 saker, derfor velger jeg å behandle Bredtveit fengsel sammen med Fredrikstad fengsel. Dette fordi begge er rene kvinnefengsler. På Fredrikstad fengsel studerte jeg 45 vedtak. På begge fengslene fikk jeg innsyn i vedtak fra 2004 og til en viss grad 2005. På Bredtveit fengsel fikk jeg innsyn i vedtakene og uttalelsene fra kontaktbetjenten. På Fredrikstad fikk jeg studere vedtaket og eventuelle vedlegg, men ikke kontaktbetjentuttalelsene.

På Bredtveit var det åtte førstegangsvedtak, to fornyede vedtak og en 1/2-tid søknad. På Fredrikstad var det 43 førstegangsvedtak, et fornyet vedtak og en klageanbefaling til regionen. For en oversikt over fordelingen se nedenfor (figur 17).

Vedtakstype	Antall
Førstegangsvedtak	51
Fornyede vedtak	3
1/2-tid	1

Det en ser er at andelen fornyede vedtak, klageanbefalinger, og 1/2-tid er mye mindre enn på de andre fengslene. Det er faktisk ingen søknader om prøveløslatelse på 7/12-tid.

Ved førstegangsvedtak var det bare to avslag på Bredtveit fengsel. Begge to fikk innvilget prøveløslatelse ved fornyet vurdering.

På Fredrikstad fengsel var det tre avslag på prøveløslatelse. En person fikk innvilget prøveløslatelse ved en fornyet vurdering. For en oversikt se nedenfor (figur 18). **Error! Objects cannot be created from editing field codes.**

Andelen avslag er vesentlig mindre enn på Oslo fengsel, Ullersmo fengsel, og Hamar fengsel. Til sammen fikk de innsatte prøveløslatelse i 94 % av sakene. Om dette betyr at kvinnelig innsatte behandles fordelaktig er det for tidlig å si noe om.

8.2 Innvilgelser ved førstegangsvedtak

Da jeg ikke fikk se kontaktbetjentuttalelsene og vedtakene ikke er begrunnet på Fredrikstad fengsel er det ikke mulig for meg å uttale meg om grunnlaget for innvilgelser. I de

vedtakene hvor fengselet eksplisitt sa at det var tvil om prøveløslatelse eller det var ilagt vilkår fikk jeg oppgitt grunnlaget for dette.

I en sak ble en innsatt prøveløslatelse til tross for 12 tidligere dommer.

En innsatt som var overført fra Bredtveit fengsel, hun fikk prøveløslatelse ved en fornyet vurdering på Fredrikstad. Hun hadde blitt nektet prøveløslatelse på Bredtveit på grunn av ti tidligere domfellelser, disiplinærbrudd og manglende bolig. Etter å ha sonet en stund på Fredrikstad fengsel med god progresjon og det var ordnet med bopel, ble den innsatte prøveløslatt.

I en annen sak ble innsatte innvilget prøveløslatelse til tross for 12 tidligere dommer. Dette fordi den innsatte hadde fått innvilget en behandlingsplass. Behandlingsplass var noe hun ikke tidligere hadde fått mulighet til.

Ved et annet tilfelle sonet den innsatte en dom på et år. Den innsatte hadde tre tidligere dommer og flere positive urinprøver tidlig i soning. Etter en god progresjon ble den innsatte innvilget prøveløslatelse med vilkår om opphold på behandlingsinstitusjon.

I en sak fikk jeg opplyst at den innsatte hadde et uoppgjort forhold, samt tre tidligere dommer, uten at dette var til hinder for å innvilge prøveløslatelse.

På Bredtveit fengsel fikk jeg se kontaktbetjentuttalelsene. Ved to tilfeller var den innsatte førstegangsinnsett. I to saker hadde den innsatte uoppgjorte forhold. I den ene saken var det snakk om at det sannsynligvis ville bli gitt en bot. I den andre saken sto det ikke hva de uoppgjorte forholdene var, den innsatte hadde også tre domfellelser.

En innsatt hadde åtte dommer. Denne innsatte hadde et behandlingsopplegg, noe som sikkert hadde en påvirkning på om prøveløslatelse var utilrådelig.

I en sak hadde den innsatte tre dommer, en rømning(unnvikelse) under permisjon og en positiv urinprøve.

Det en kan merke seg er at de innsatte får innvilget prøveløslatelse til tross for at det i noen av sakene tilsynelatende er argumenter som tilsier at det ikke burde innvilges.

8.2.1 Nektelser ved førstegangsvedtak

På Bredtveit fengsel var de bare to avslag. I det ene tilfellet hadde den innsatte fire dommer, og ventet på behandlingsplass. Personen ønsket å sone utover 2/3-tid frem til behandlingsplass var ordnet. Når behandlingsplass var innvilget ble vedkommende prøveløslatt.

I den andre saken hadde den innsatte et uoppgjort forhold og tre domfellelser. Vedkommende hadde også unnlatt å møte opp etter et soningsavbrudd. Cirka to måneder senere ble vedkommende prøveløslatt etter et fornyet vedtak.

På Fredrikstad fengsel var det tre avslag på prøveløslatelse. I den ene saken hadde den innsatte 15 domfellelser, brudd på prøveløslatelsesvilkår, fire uoppgjorte forhold og vedkommende møtte ikke opp til soning.

I det andre tilfellet var den innsatte tiltalt for nye straffbare forhold. Etter at dommen var rettskraftig fikk den innsatte prøveløslatelse. Dommen den innsatte ble ilagt var en samfunnsstraff.

Ved den siste nektelsen hadde den innsatte fire domfellelser over de siste to og et halvt år. Det var således kort tid mellom dommene og til ny kriminalitet var begått.

Helhetsinntrykket er at disse innvilgelsene er tilfeller hvor de kunne ha nektet prøveløslatelse på andre fengsler. Den eneste som det settes spørsmålsteget ved var det tilfellet hvor vedkommende som ønsket å sone frem til behandlingsplass var ordnet. Uten

ytterligere granskning, i informasjon som jeg ikke har innsynrett til, er det ikke mulig å gå inn på skjønnet.

8.2.2 Ileggelse av vilkår ved prøveløslatelse

På Fredrikstad fengsel ble det ilagt vilkår i fem av prøveløslatelsesvedtakene. I tre saker ble det ilagt vilkår om møteplikt. I en av disse sakene var det en forutsetning at den innsatte ordnet et bosted før vedkommende kunne prøveløslates.

Ved et tilfelle var det en forutsetning at den innsatte skulle innvilges behandlingsplass før innsatte kunne prøveløslates.

I det siste vedtaket hvor det ble ilagt vilkår, var det en forutsetning for prøveløslatelse at den innsatte skulle innlegges på sykehus for å gjennomføre en operasjon.

Hvis en ser på tiden mellom prøveløslatelse og frem til endt tid, er det 36 tilfeller hvor Fredrikstad fengsl kunne innvilget vilkår ved prøveløslatelsen.

På Bredtveit fengsel ble det ilagt vilkår om møteplikt ved seks av åtte tilfeller.

Det virker som om praksisen omkring ileggelse av vilkår er forskjellig på Bredtveit fengsel i forhold til på Fredrikstad fengsel. Selvfølgelig kan det være at en eventuell forskjell på de innsatte på disse fengslene kan forklare dette.

8.3 Drøftelse

Bakgrunnen for drøftelsen vil være de presenterte dataene ovenfor.

8.3.1 Antall dommer og brudd på prøveløslatelsesvilkår

Antall dommer er nevnt i fem av seks nektelser av prøveløslatelser. I noen av innvilgelsene har den innsatte flere dommer. I et tilfelle 13 dommer. I en prøveløslatelsesnekt legges det

eksplisitt vekt på at den innsatte har fått fire dommer på to og et halvt år. Dette tyder på at antall dommer ikke i seg selv er så viktig. Det er tiden mellom dommene som er avgjørende.

Det er kun en sak hvor det refereres til brudd på prøveløslatelsesvilkår. I det tilfellet hadde den innsatte 15 domfellelser, uoppgjorte forhold, manglende oppmøte til soning. Alt i alt var det snakk om en ganske klar nektelse.

8.3.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er i seg selv et grunnlag for å nekte prøveløslatelse. Dette er under forutsetning av at vilkårene i retningslinjene er oppfylt. Allikevel er det slik at fengselet står fritt til å avgjøre hvor stor vekt de skal legge på det. Det er positivt å se at fengselet ikke utelukkende legger vekt på at den innsatte har uoppgjorte forhold. I hele fire saker fikk den innsatte innvilget prøveløslatelse til tross for uoppgjorte forhold.

Spesielt positivt er det ene vedtaket hvor en innsatt ble innvilget prøveløslatelse fordi de uoppgjorte forholdene mest sannsynlig vil bli en bot. Selv om det ikke følger av retningslinjene at en skal legge vekt på hva som er sannsynlig dom, så kan en ikke utelukkende se på strafferammen. Det er ikke mange lovbrudd hvor strafferammen er ett år eller mindre. Til tross for dette var gjennomsnittsstraff for ubetingede fengselsdommer 180 dager⁴ i 2004, og det ble kun ilagt ubetinget fengselsstraff i 7.072 saker av totalt 29.529⁵. Selvfølgelig vil eventuelle uoppgjorte forhold kunne gi en pekepinn på om hvorvidt den innsatte vil begå nye straffbare forhold ved en eventuell prøveløslatelse. Samtidig er det viktig at en ikke stirrer seg blind på at den innsatte har uoppgjorte forhold, og ikke ser på

⁴ Se Statistisk sentralbyrå kriminalstatistikk tabell 38 ”Gjennomsnittlig utmålt straff, etter reaksjonens art og type hovedlovbrudd. 2004”

⁵ Se Statistisk sentralbyrå kriminalstatistikk tabell 34 ”Straffereaksjoner, etter reaksjonens art og type hovedlovbrudd. 2004.”

hva slags forhold det er snakk om og hva dette sier om den innsattes kriminelle handlingsmønster. Dette gjelder også for de andre fengslene i avhandlingen min.

8.3.3 Disiplinærbrudd

Funnene i dataene ovenfor støtter antagelsene fra de andre fengslene. Unnvikelser og andre alvorlige disiplinærbrudd begått kort tid før prøveløslatelse er et argument for å nekte prøveløslatelse, mens disiplinærbrudd som ligger lenger tilbake i tid teller mindre. Et godt eksempel er det tilfellet på Bredtveit hvor en innsatt ble nektet prøveløslatelse. En av grunnene var at vedkommende ikke hadde møtt opp til soning. Personen ble løslatt etter to måneder. Det eneste som hadde endret seg var at det var gått tid siden disiplinærbruddet.

8.3.4 Møtte ikke opp til soning

Kun i en sak var det referert til at den innsatte ikke hadde møtt opp til soning. I det tilfelle var det mange grunnlag for å nekte prøveløslatelse. Det er derfor vanskelig å anslå vekten til dette grunnlaget i denne drøftelsen.

8.3.5 Rusproblemer

Det er kun fem vedtak hvor rusproblematikk er nevnt. I tre av sakene var det snakk om behandlingsplass enten som forutsetning for å få prøveløslatelse eller vilkår om opphold på behandlingssted. Dette tyder på at fengslene prioriterer å rehabilitere den innsatte fremfor å holde dem innesperret frem til endt tid.

8.3.6 Oppsummering

Det er vanskelig å avgjøre om kvinnefengslene har en annen praksis enn de fengslene jeg har sett på tidligere. Det er viktig å huske på at det er snakk om ganske få vedtak. Dessuten er det vanskelig å sammenligne på tvers av fengsler på grunn av forskjeller på de innsatte. Det

en kan lese ut av vedtakene er at man fokuserer mer på å rehabilitere de innsatte og å utøve skjønn i de konkrete tilfellene.

8.4 Saksbehandlingstid

Jeg velger under saksbehandlingstid å se fengslene hver for seg. Tallene fra Bredtveit fengsel har liten interesse siden det er snakk om ti saker, men jeg vil forsøke å si noe om dem.

8.4.1 Tid fra søknad til vedtak

På Fredrikstad fengsel tar det i gjennomsnitt 27 dager fra en søknad blir levert til den vedtak blir fattet. Det er et par saker med lang saksbehandlingstid som drar opp snitttiden. Faktisk blir 24 av 39 vedtak fattet i løpet av en måned. Dette vil si at 62 % av de innsatte får søknaden sin behandlet i løpet av fristen før det må gis foreløpig svar etter forvaltningsloven.

På Bredtveit fengsel er gjennomsnittlig tid fra søknad til vedtak 26 dager. Syv av ti saker blir behandlet i løpet av en måned

8.4.2 Tid fra vedtak til 2/3-tid eller løslatelse

På Fredrikstad fengsel er det mange vedtak hvor det ikke sto i vedtaket når vedkommende hadde 2/3-tid. Jeg har derfor tatt utgangspunkt i tid fra vedtak til løslatelse. På Fredrikstad tok det i gjennomsnitt 20 dager fra den innsattes fikk vedtak til vedkommende ble løslatt. 16 innsatte fikk under to uker på å forberede seg til løslatelse. 22 stykker fikk mellom to uker og en måned på å forberede seg på løslatelse. Fire stykker fikk vedtaket over en måned før 2/3-tid.

På Bredtveit fengsel fikk de innsatte vedtak om løslatelse 40 dager før 2/3-tid og 28 dager før løslatelse. Tre personer fikk en uke eller mindre tid på seg til å forberede seg på løslatelse.

8.4.3 Oppsummering

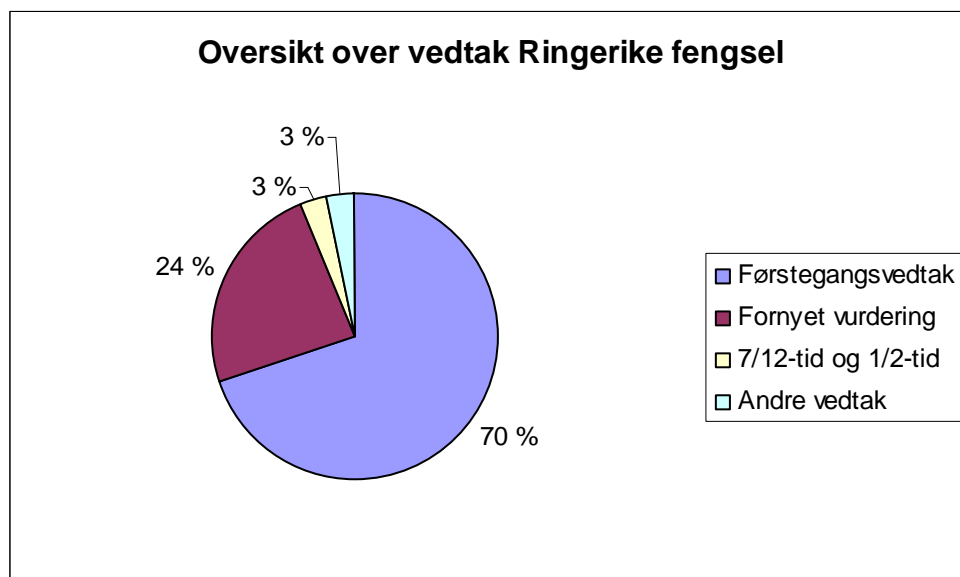
Det er vanskelig å si noe sikkert om Bredtveit fengsel, men funnene mine tyder på at fengselet i mange tilfeller treffer vedtaket god tid i forveien til 2/3-tid noe som er veldig positivt.

Saksbehandlingstiden på Fredrikstad fengsel var på nivå med Ullersmo fengsel. På Fredrikstad fengsel fikk de aller fleste tjue dager på seg fra vedtak om løslatelse til de ble løslatt. Det er positivt at den innsatte får avklart spørsmålet om prøveløslatelse på et tidligst mulig tidspunkt og en reell mulighet til å klage til regionen.

9 Ringerike fengsel

Ringerike fengsel er et fengsel med 160 innsatte. På Ringerike fengsel så jeg på 165 vedtak. Jeg fikk ikke innsyn i noe annet enn vedtakene. Klageanbefalingene og klagevedtak fikk jeg ikke se på, bortsett fra et par unntak. Vedtakene fordelte seg på følgende måte (fig. 19).

Vedtakstype	Antall
Førstegangsvurdering	115
Fornyede vurdering	40
7/12-tid og 1/2-tid	5
Annet	5

Det en kan merke seg er at andelen førstegangsvedtak og fornyede vedtak er mye høyere i forhold til 7/12-tid og 1/2-tid enn på de andre fengslene.

Ved førstegangsvurdering fikk 36 av 115 innsatte innvilget prøveløslatelse. Ved fornyet vurdering fikk ble det innvilget prøveløslatelse i 15 av 39 saker.

Fengselet omgjorde prøveløslatelse i fem saker. I en sak ble den innsatte innvilget prøveløslatelse. Ved to anledninger ble en fornyet vurdering hvor prøveløslatelse var besluttet omgjort til en nektelse, disse to personene ble senere prøveløslatt. I et førstegangsvedtak ble prøveløslatelsen omgjort. De sakene som senere ble omgjort er ikke en del av statistikken med unntak av personen som ble innvilget prøveløslatelse. I den siste saken var det ikke noen tidligere vedtak i mitt materiale.

I klagesakene så ble ingen klager gitt medhold. For en nærmere redegjørelse se nedenfor.

Error! Objects cannot be created from editing field codes.

Som en ser av oversikten er antallet prøveløslattesnekt høyere enn på Oslo fengsel, Hamar fengsel, og Fredrikstad/Bredtveit fengsel. Tallene er ganske like de jeg viste på

Ullersmo fengsel. Men det som skiller seg ut er at en god del, nesten 40 % innvilges prøveløslatelse ved fornyet vurdering.

9.1 Innvilgelser ved førstegangsvurdering

I vedtakene er det sjelden gitt begrunnelse for innvilgelser. Siden jeg ikke hadde innsyn i annet en vedtaket er det således ikke mulig å si noe om vurderingen som foretas under dette punktet

9.2 Vilkår ved innvilgelse av prøveløslatelse

Ved førstegangsvedtak ble 25 av de 37 personene som ble prøveløslatt ilagt vilkår. For en oversikt over vilkårene se nedenfor.

Vilkårstype	Hyppighet
Møteplikt	22
Behandling	4
Utvising	3
Samtaleterapi	2
Andre vilkår	2

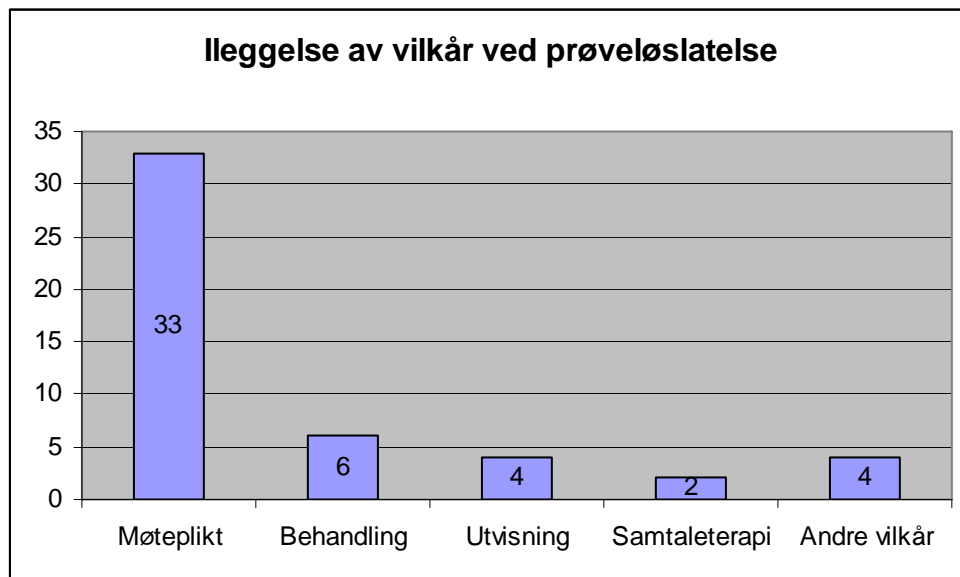
14 av de innsatte som ble ilagt møteplikt ble bare ilagt dette.

9.2.1 Ileggelse av vilkår ved fornyet vurdering

Ved fornyet vurdering ble 11 av de 15 som ble prøveløslatt ilagt vilkår. Ti av de elleve innsatte hadde møteplikt som et av vilkårene. To ble ilagt vilkår om behandling, et kontaktforbud, en bo og jobb og sistemann ble utvist.

9.2.2 Oppsummering

For en oversikt over alle vilkår som ble ilagt se nedenfor (fig. 21).

Det en umiddelbart kan se her er at mange innsatte kun ilegges krav om prøveløslatelse. Totalt 37 av de 50 som ble prøveløslatt ble ilagt vilkår. Nesten tre fjerdedeler ble ilagt ett eller flere vilkår ved prøveløslatelse.

9.3 Nektelse av prøveløslatelse ved førstegangsvurdering

Til sammen ble det gitt cirka 350 begrunnelser for nektelse av prøveløslatelse. Dette ble gitt i 79 vedtak. Dette tilsier mellom fire og fem begrunnelser i hvert vedtak. Det er kun tre vedtak hvor det kun er gitt en begrunnelse. To av dem er uoppgjorte forhold. Det siste vedtaket er begrunnet i at det er for lang tid til 2/3-tid. Det var i overkant av ett år til 2/3-tid på vedtakstidspunktet.

9.3.1 Antall dommer og dommens art

Antallet dommer den innsatte hadde, ble brukt som begrunnelse i 66 av 79 vedtak. Dette tilsvarer 84 % eller i overkant av fem av seks tilfeller. I Noen vedtak er ikke antall dommer anført som argument men det er derimot brudd på prøveløslatelsesvilkår. Den innsatte vil i disse tilfellene være tidligere domfelt. Derfor er personer som har fått vedtak med brudd på prøveløslatelsesvilkår regnet med under denne bolken siden tidligere domfellelse er en forutsetning for brudd på prøveløslatelsesvilkår.

I ni av de 13 tilfellene hvor prøveløslatelse ble nektet uten at antall dommer var anført var uoppgjorte forhold en av begrunnelse. I to saker var den innsatte domfelt for flere forhold i dommer. Et forhold ble avgjort på bakgrunn av at den innsattes opplegg var utilfredsstillende. Den siste saken var den ovennevnte med for lang tid til 2/3-tid på vedtakstidspunktet.

At den innsatte er domfelt for flere forhold i dommen vedkommende soner er nevnt i 13 vedtak. I åtte saker er det nevnt at domfelte er domfelt for alvorlig kriminalitet.

At den innsatte var domfelt for samme type kriminalitet flere ganger eller for flere forhold av samme kriminalitet er nevnt i hele 28 vedtak eller 35 % av sakene.

At det var gått kort tid mellom dommene eller løslatelse til ny kriminalitet ble nevnt i 22 saker eller 28 %.

9.3.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er nevnt i 45 vedtak eller i cirka 57 % av vedtakene.

9.3.3 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Brudd på prøveløslatelsesvilkår ble nevnt i 29 vedtak, eller 37 % av vedtakene.

9.3.4 Disiplinærbrudd

Disiplinærbrudd er nevnt i 17 vedtak eller 22 %.

9.3.5 Møtte til soning

At den innsatte ikke møtte til soning ble nevnt i ni av vedtakene eller 11 %.

9.3.6 Manglende opplegg

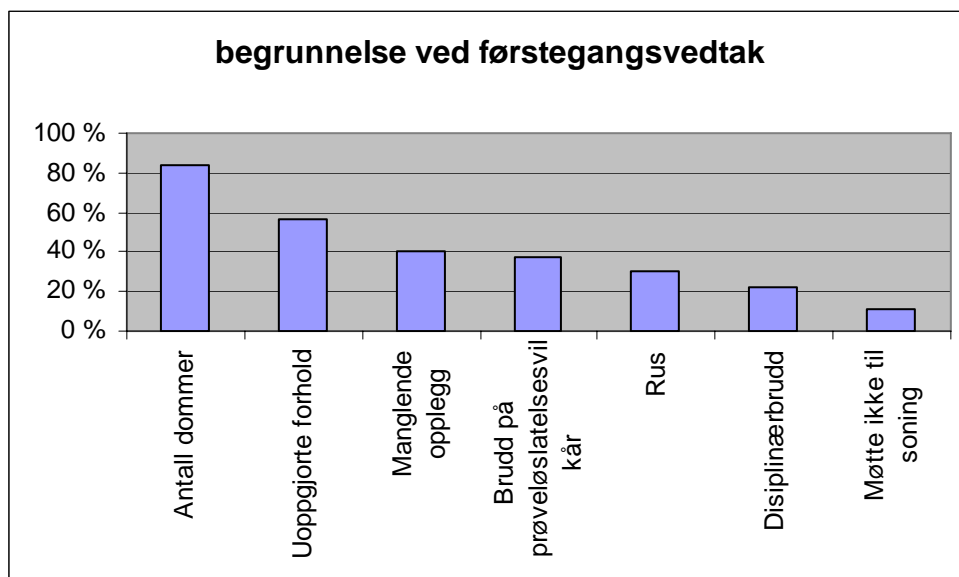
At den innsatte ikke hadde et tilstrekkelig opplegg i forhold til prøveløslatelse ble nevnt i 31 saker, eller nesten 40 % av tilfellene. Dette omfatter både de tilfellene hvor den innsatte mangler bolig, til de tilfellene hvor det kreves et behandlingstilbud og omfattende oppfølging før prøveløslatelse er tilrådelig.

9.3.7 Rus

At den innsatte hadde et rusproblem, hadde avlagt en positiv urinprøve, eller hatt befatning med narkotika, ble nevnt i 24 saker eller i 30 % av vedtakene.

9.3.8 Oppsummering

For en kortfattet oversikt over hyppigheten av de forskjellige begrunnelsene se nedenfor (fig. 22)

Det en kan merke seg er at begrunnelsen dårlig opplegg blir brukt langt hyppigere enn på tidligere fengsler. Hvis dette opplegget hadde vært i stand kunne prøveløslatelse kanskje vært tilrådelig. For å få en nærmere oversikt over dette er det nødvendig å se på de innsatte som fikk prøveløslatelse eller fikk prøveløslatelse ved fornyet vurdering.

Ordet opplegg er veldig diffust og unøyaktig. Det kan omfatte alt fra bolig, jobb/arbeid, behandlingstilbud, oppfølging og så videre. Ordet ble brukt i fengselets vedtak, en kan spørre om det er bevisst. Derfor velger jeg å bruke ordet også.

9.4 Fornyet vurdering og omgjøringer

Ringerike fengsel er kjent blant de innsatte som et at de tøffeste fengslene i Norge hvor problemfanger fra andre fengsler blir overført. Det hender at det skjer noe uventet i de tilfeller der den innsatte er innvilget prøveløslatelse. Det kan da være nødvendig å nekte prøveløslatelse.

Det en kan lese ut av de fornyede vurderingene og omgjøringene er at det er tre ting som er avgjørende.

9.4.1 Uoppgjorte forhold

Det ene er uoppgjorte forhold. Hvis den innsatte har uoppgjorte forhold vil vedkommende ikke prøveløslates. Derimot kan utilrådelighetsvurderingen bli en annen hvis de uoppgjorte forholdene blir avklart. Dette skjedde definitivt i fem saker hvor den innsatte ble prøveløslatt etter at det var blitt en rettskraftig dom i de uoppgjorte forholdene. I noen av disse tilfellene var de også andre faktorer som disiplinærbrudd og manglende opplegg som kan ha påvirket avgjørelsen uten at dette er mulig å si. Det var noen saker hvor den innsatte ble løslatt uten at det fulgte av tidspunktet for 2/3-tid og endt tid at den innsatte hadde fått en ny fengselsstraff. Det kan allikevel ikke utelukkes at i disse tilfellene har den innsatt fått en dom som ikke besto av ubetinget fengselsstraff, og at avklaringen av de uoppgjorte forholdene var avgjørende for vurderingen.

9.4.2 Opplegg ved prøveløslatelse

Det er syv tilfeller hvor det at den innsatte har fått et betryggende opplegg har spilt en rolle i utilrådelighetsvurderingen.

9.4.3 Disiplinærbrudd

Disiplinærbrudd har en viss vekt i utilrådelighetsvurderingen. Vekten til dette argumentet er avhengig av hyppigheten på disiplinærbruddene, arten av bruddene, og hvor gammelt bruddet er. Det følger av retningslinjene til straffegjennomføringsloven at det skal legges stor vekt på den innsattes vilje og evne til å endre atferd i fengselet. Det er tre saker hvor et av argumentene for avslag var disiplinærbrudd. Ved den etterfølgende prøveløslatelse kan en eventuell bedret oppførsel ha spilt inn, selv om det ikke finnes noen sikre bevis.

9.4.4 Oppsummering

Det er vanskelig å si hva som har spilt en avgjørende rolle i sakene. Dette fordi prøveløslatelser som er innvilget ikke blir gitt med en begrunnelse. Men det er klart at uoppgjorte forhold, opplegg og disiplinærbrudd spiller en stor rolle og deres vekt følger

mest sannsynlig den rekkefølge de er nevnt i. Vektingen av disse argumentene følger selvfølgelig ikke en norm og det er klart at det er en individuell vurdering.

9.5 Drøftelse

Drøftelsen nedenfor tar utgangspunkt i det tallmaterialet jeg samlet inn på Ringerike fengsel.

9.5.1 Antall dommer og dommenes art

Antall dommer er et viktig moment ved prøveløslatelsesvurderingen. Det følger ene og alene av at i 84 % sakene var dette et av argumentene for å nekte prøveløslatelse. En dom for alvorlig kriminalitet teller mer enn andre dommer. Antallet dommer i seg selv et viktig element. Et moment innenfor antall dommer er tiden mellom hver kriminelle handling. Det kan være ved at den innsatte er domfelt for flere forhold i en dom. Noe annet er at det går kort tid mellom en løslatelse eller domfellelse, og ny kriminalitet. Hvis den innsatte utøver hyppig kriminell aktivitet over en periode på et par år, er vedkommende i fare for å nektes prøveløslatelse. Dette følger av dataene mine og intervjuer med saksbehandlere.

Hvis den innsatte gjør den samme typen kriminalitet typisk narkotikarelaterte lovbrudd så teller det med i vurderingen. Tallene fra dataene mine tyder på at saksbehandler i disse tilfellene anser at den innsatte ikke har lært noe av tidligere domfellelser og gjør den samme typen kriminalitet om og om igjen.

9.5.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er nevnt som en av begrunnelsene for å nekte prøveløslatelse i 57 % av sakene. I en del saker er dette argumentet det eneste som anføres for å nekte prøveløslatelse. For å fylle ut bildet ytterligere er det bare å påpeke at det i de fleste tilfeller hvor den innsatte ble prøveløslatt etter fornyet vurdering var antageligvis avklaring av de uoppgjorte forholdene av stor betydning.

For å illustrere poenget kan jeg trekke frem den innsatte som er nevnt ovenfor i drøftelsen til Hamar fengsel. I det tilfellet var de uoppgjorte forholdene av ikke alvorlig karakter, dette kan jeg si fordi jeg fikk kopi av dommen hvor vedkommende ble dømt til å betale fire tusen kroner. Dette tilfellet tyder på at det i noen tilfeller legges liten vekt på realiteten i de uoppgjorte forholdene.

9.5.3 Manglende opplegg

I nesten 40 % av sakene ble det lagt vekt på at den innsatte ikke hadde et godt nok opplegg i forhold til å innvilge prøveløslatelse. Ved fornyet vurdering ble det i ganske mange tilfeller lagt vekt på at det var skaffet et opplegg eller det følger av sammenhengen at det må ha kommet noe opplegg på plass. Dette tyder på at de på Ringerike fengsel er opptatt av at den innsatte skal ha et opplegg ved prøveløslatelse og ikke bare slippes utenfor porten med en pose i hånden. Det er viktig at den innsatte har et betryggende opplegg ved prøveløslatelse, men det er viktig å huske på at det dreier seg om en ressursfattig gruppe mennesker som ofte har brukt opp den godviljen som fantes på utsiden av murene. Allikevel er det mulig å skaffe et godt opplegg ved en større eller mindre innsats fra betjentenes side. Hvis dette skjer er det ikke noe galt med å bruke manglende opplegg som en begrunnelse for å nekte prøveløslatelse. Med utgangspunkt i det materialet jeg hadde innsyn i kan jeg ikke uttale meg om betjentenes innsats på Ringerike fengsel.

Et annet spørsmål er hva som skjer med de som nektes prøveløslatelse og en av begrunnelsene er manglende opplegg. Hvis det jobbes iherdig med dette frem til endt tid, slik at i de fleste tilfeller skaffes et godt opplegg, så er dette positivt. Derimot hvis det gjøres lite eller ingenting frem til endt tid, slik at den innsatte løslates uten noe opplegg, så har nektelsen av prøveløslatelsen ikke noe rehabiliterende funksjon. Den eneste funksjonen er da å verne samfunnet mot ny kriminalitet, spørsmålet er om dette er en legitim grunn.

9.5.4 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Brudd på prøveløslatelse ble anført i 37 % av vedtakene hvor den innsatte ble nektet prøveløslatelse. Dette tallet er lavere enn hyppigheten på Oslo fengsel og Ullersmo fengsel. Men dette behøver ikke å bety så mye. Brudd på prøveløslatelsesvilkår vil uansett være en del av vurderingen ved antall dommer. Hvis den innsatte begår ny kriminalitet i prøveløslatelsestiden, vil den innsatte både ha brutt prøveløslatelsesvilkårene og det vil som oftest ha gått kort tid fra løslatelse til ny kriminalitet. Om en da velger å se på brudd på prøveløslatelsesvilkårene som et eget moment eller om en ser på det under antall dommer er en smakssak. En annen ting er at andelen innsatte som får prøveløslatelsesnekt har steget etter

1999 og den nye straffegjennomføringsloven. Dette medfører at flere innsatte ved de såkalte verste fengslene ikke fikk prøveløslatelse på forrige dom og følgelig heller ikke har kunnet begå brudd i prøvetiden frem til endt tid.

9.5.5 Rusproblemer

I 30 % av prøveløslatelsesnektelsene er det anført at den innsatte har et rusproblem. Hvilken vekt dette har er vanskelig å si, men det er sannsynlig at kravet til opplegg ved prøveløslatelse skjerpes i disse tilfellene.

9.5.6 Møtte ikke til soning

At den innsatte ikke møtte til soning ble sjelden anført som grunnlag for å nekte prøveløslatelse. Dette kan bety to ting, enten at de innsatte sjelden ikke møter opp til soning, eller at saksbehandler sjelden legger vekt på det. Dette kan jeg ikke uttale meg om uten at jeg snakket med saksbehandler. Det har jeg ikke gjort. Til tross for dette gjør uttalelser fra saksbehandler og funn fra andre fengsler gjør at jeg har en mistanke om at argumentet ikke brukes i alle tilfeller hvor det kan brukes.

9.5.7 Oppsummering

Funnene på Ringerike fengsel kan oppsummeres slik at de tilsynelatende legger mest vekt på antall dommer og uoppgjorte forhold ved avgjørelse av en prøveløslatelsessøknad.

Brudd på prøveløslatelsesvilkår har tilsynelatende mindre vekt, men det kan finnes noen forklaringer på det. Hvis den innsatte har uoppgjorte forhold er det funn som tyder på at den innsatte ikke kan påregne prøveløslatelse frem til forholdene er avklart. Hvis det derimot er antall dommer og dommenes art så kan den innsatte få prøveløslatelse i de fleste tilfeller ved å skaffe et betryggende opplegg. For å underbygge dette kan jeg trekke frem tilfellet med ”vandrerer” som ble prøveløslatt ved Ringerike fengsel i mars 2004⁶. Han hadde ved innvilgelse av prøveløslatelse begått vel 600 innbrudd i hytter og var domfelt over ti ganger.

9.6 Saksbehandlingstid

9.6.1 Tid fra søknad til vedtak

Det er bare 47 vedtak hvor det står oppgitt et tidspunkt for når den innsatte søkte. Hvis en legger disse 47 vedtakene til grunn for saksbehandlingstiden, ser en at gjennomsnittstiden er på 32 dager, eller cirka en måned. For en utdyping av tallene se nedenfor.

Vedtakstid	Prosent	Antall
To uker og mindre	36 %	17
Fire uker og mindre	53 %	25
Seks uker og mindre	72 %	34
Åtte uker og mindre	80 %	38

De alle fleste vedtakene ligger altså ganske tett etter hverandre i tid. Selv om det finnes vedtak som har saksbehandlingstid på over to måneder, hører disse til unntakene.

⁶ Se VGnett link <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=221916>

9.6.2 Tid fra vedtak til 2/3-tid

38 dager er gjennomsnittet fra den innsatte får vedtak om prøveløslatelse til vedkommende har sonet 2/3-tid. Dette tallet spenner over innsatte som får vedtak kort tid før 2/3-tid og til de som får vedtak fire måneder i forveien. For en nærmere redegjørelse se nedenfor. Ikke alle vedtak er med i statistikken dette fordi vedtaket kommer etter 2/3-tid og det er da sannsynlig at vedkommende er blitt overført fra et annet fengsel etter å ha fått et prøveløslatelsesvedtak der.

Tid fra vedtak til 2/3-tid	Prosent	Hyppighet
Under en uke	13 %	12
Under to uker	64 %	29
Under fire uker	46 %	43
Under seks uker	62 %	58
Under åtte uker	73 %	69

Hvis en ser på tallene merker en seg at de fleste vedtak kommer med 0 dager og 20 dager før 2/3-tid, faktisk får 40 % av de innsatte vedtaket sitt 20 dager eller mindre før 2/3-tid.

9.6.3 Tid fra vedtak til prøveløslatelse

Det tar i gjennomsnitt 21 dager fra den innsatte får vedtak om prøveløslatelse til vedkommende blir prøveløslatt. Dette inkluderer de som blir prøveløslatt ved fornyet vurdering og deres tid fra vedtak til prøveløslatelse. Hvis en kun ser på tid fra vedtak til effektivering av vedtaket ved førstegangsvurdering, så er tiden 26 dager. Det samme tallet for de som blir prøveløslatt ved fornyet vurdering er ti dager.

9.6.4 Klager

På Ringerike fengsel og Skien fengsel fikk jeg ikke innsyn i klageanbefalinger til regionen eller klagevedtak. Alle klageanbefalingene og klagevedtak fra fengslene i region sør brukes som grunnlag for utregningene uavhengig av fengselet som det ble klaget fra.

9.6.5 Klageanbefalinger

Det tar i gjennomsnitt litt over 13 dager fra den innsatte klager over vedtaket til fengselet har skrevet klageanbefaling. Saksbehandlingstiden er fra anbefaling samme dag som klagen til over 40 dager.

Nesten to tredjedeler av klageanbefalingene er klare i løpet av to uker, hvis en legger til grunn saksbehandlingstid på en måned som er fristen før det skal gis foreløpig svar etter forvaltningsloven § 11a, så har 91 % av klagene blitt ferdigbehandlet fra fengselets side.

9.6.6 Klagevedtak fra regionen

Det tar fem dager fra klageanbefaling foreligger fra fengselet til regionen har avgjort klagen i gjennomsnitt. Alle sakene ble avgjort i løpet av 15 dager. Over 70 % av sakene var avgjort i løpet av en uke.

9.6.7 Oppsummering

Hvis en tar utgangspunkt i tallene mine, kunne saksbehandlingstiden vært bedre.

Selvfølgelig kan det være forhold som gjør at noen saker har lang saksbehandlingstid, men når nesten halvparten av sakene tar over fire uker å utrede er det ting som tyder på at det er rom for forbedringer.

Tid fra vedtak til 2/3-tid er derimot av større betydning. Det er viktig at den innsatte har en reell mulighet til å klage vedtaket inn for regionen før 2/3-tid. Noe annet er at den innsatte ofte har arbeidsgivere, familie, venner, bolig, behandling m.m. som skal ordnes på utsiden før prøveløslatelsessøknaden og som ofte vil ha tilbakemelding på et tidligst mulig tidspunkt. For den innsatte er det ofte en psykisk påkjenning å ikke ha kontroll over hva som vil skje i den nærmeste fremtiden. Gjennomsnittstid er hele 38 dager fra vedtak er fattet til 2/3-tid. Dette tallet er meget bra. Hvis en ser på innvilgelser så er antallet dager til prøveløslatelse i gjennomsnitt 26 dager for førstegangsvurdering og ti dager ved fornyet vurdering. Disse tallene er også bra.

På Ringerike fengsel kom vedtak om prøveløslatelse 38 dager i forkant av 2/3-tid. Hvis en legger sammen gjennomsnittstallene for klageanbefaling, 13, og klagevedtak, fem, får en 18 dager. Til dette tallet må man legge til syv dagers klagefrist, så det totale tallet er 25 dager. De aller fleste på Ringerike fengsel som får vedtak om 2/3-tid har altså en reell mulighet til å få behandlet saken sin før 2/3-tid. Allikevel hvis en går inn og ser på de enkelte tilfellene er det 45 % av vedtakene hvor det er kortere tid enn 25 dager til 2/3-tid.

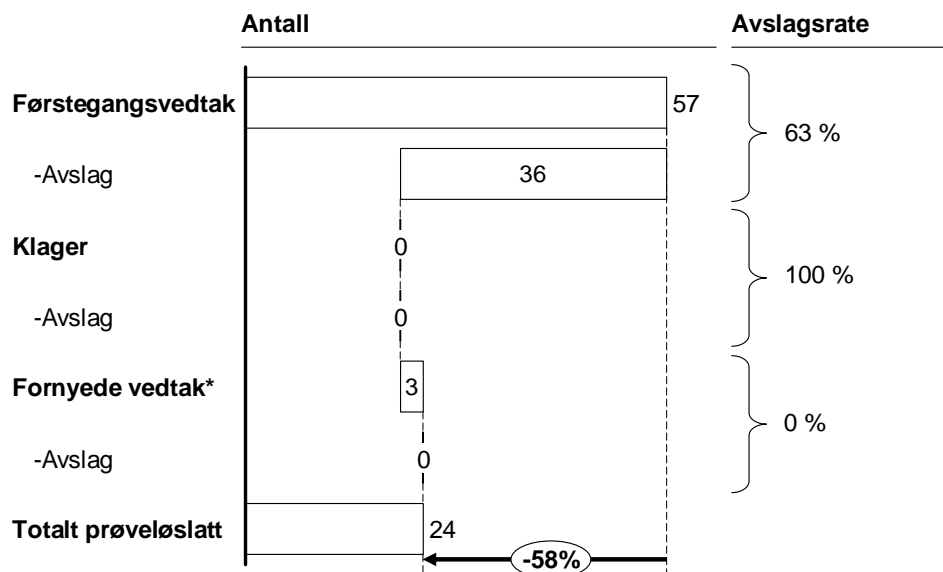
10 Skien fengsel

10.1 Det generelle bildet

Skien fengsel er et fengsel med plass til 76 innsatte, dette inkluderer både kvinnelige og mannlige innsatte. På Skien fengsel undersøkte jeg 60 vedtak. Dette var kun vedtak om 2/3-tid og ikke noen klageanbefalinger til regionen. Av de 60 vedtakene var det tre fornyede vedtak.

På Skien fengsel fikk jeg kun innsyn i selve prøveløslatelsesvedtaket. Av de 57 vedtakene fikk 21 innvilget prøveløslatelse. Ved fornyet vurdering fikk alle tre prøveløslatelse. Får en nærmere oversikt se nedenfor.

Figur 23: Oversikt over vedtak og avslag i Skien fengsel 2004

Note: Enkelte andregangsvedtak var opprinnelig behandlet i 2003 – disse ble brukt som proxy for de av mine avslåtte førstegangsvedtak som vil bli tatt opp igjen og behandlet i 2005

*Enkelte fanger kan ha hatt mer enn ett fornyet vedtak i løpet av perioden

Kilde: Skien fengsel – saksdokumenter for 2004

4

Som det følger av oversikten er antallet innvilgelser ganske lavt. Faktisk er antall innvilgelser på linje med Ringerike fengsel og Ullersmo fengsel. Spørsmålet er om det er noe med den typen innsatte på Skien fengsel som forklarer denne likheten, og om dette kan leses ut av vedtakene.

10.2 Innvilgelser av prøveløslatelse ved førstegangsvurdering

Ved innvilgelse av prøveløslatelse er det som oftest ikke gitt noen begrunnelse for vedtaket. Det er derfor ikke mulig å si noe for grunnlagt for prøveløslatelsen

I tre saker er det gitt noen holdepunkter til den avveiningen fengselet har foretatt. I den ene saken hadde den innsatte 11 dommer, vedkommende møtte ikke til soning, men hadde oppført seg bra i fengselet, ordnet seg bolig og arbeid, samt at den innsatte hadde noe opplegg for rusproblemet sitt. Det ble ved prøveløslatelse stilt vilkår om å arbeide i tillegg til møteplikt.

I den andre saken hadde den innsatte ingen uoppgjorte forhold og personen var ikke en gjenganger. Det ble ilagt vilkår om møteplikt og behandling hos psykolog.

I den siste saken hadde den innsatte tre dommer og en arbeidsnekt.

10.3 Innvilges av prøveløslatelse ved fornyet vurdering

På Skien fengsel var det tre fornyede vurderinger. I den ene saken var det den innsattes helsetilstand som var grunnlaget for prøveløslatelse. I den andre saken var det ordnet noe opplegg i forhold til rusproblemer. I den siste saken var det usikkert om de uoppgjorte forholdene var avklart eller om det var skaffet noe opplegg i forhold til den innsattes rusproblemer.

10.4 Ileggelse av vilkår ved førstegangsvurdering og fornyet vurdering

Det ble ilagt vilkår i 20 av 22 prøveløslatelser ved førstegangsvedtak. Det ble kun ilagt krav om møteplikt. Ingen av de innsatte ble utvist. Tre personer ble ilagt vilkår om behandling. En ble prøveløslatt med krav om å oppsøke psykolog, og en annen person på forutsetning av arbeid i prøvetiden.

Ved fornyet vurdering ble det ilagt vilkår i to av sakene. I begge sakene måtte den innsatte møte hos friomsorgskontoret, og i en av dem underkaste seg behandling for rusproblemer. I den siste saken hvor det ikke ble ilagt vilkår, var dette ikke mulig på grunn av for kort tid til endt tid.

For en oversikt se nedenfor.

Vilkår	Hyppighet
Møteplikt	22
Behandling	4

Andre vilkår	2

Som en ser er det i de fleste tilfeller kun ilagt vilkår om møteplikt. Skien fengsel må således ha en tro på den positive effekten av møteplikt hos friomsorgskontoret, på samme måte som .

10.5 Begrunnelser ved prøveløslatelsesnekt

Til sammen ble det gitt 144 begrunnelser for hvorfor den innsatte ikke ble prøveløslatt. Det er kun en sak hvor det bare ble gitt en begrunnelse. Begrunnelsen var da uoppgjorte forhold.

10.5.1 Antall dommer

I 30 av 36 vedtak er antall dommer et av momentene som er nevnt.

I de seks vedtakene hvor antall dommer ikke er nevnt, er det ved fem tilfeller sagt at den innsatte har uoppgjorte forhold. Ved et tilfelle var uoppgjorte forhold den eneste begrunnelsen. I en annen sak hadde den innsatte også psykiske problemer uten at prøveløslatelse ble innvilget. I de andre sakene hvor uoppgjorte forhold var nevnt var begrunnelsene supplert med disiplinærbrudd, eller dårlig oppførsel.

At den innsatte har begått disiplinærbrudd ble nevnt i den siste avgjørelsen hvor antall dommer ikke var nevnt. Disiplinærbruddet var å ha inntatt narkotika ved fire anledninger i en to måneders periode før vedtakstiden.

I de resterende 30 sakene var antall dommer ett av de tingene som ble nevnt. Dette utgjør 83 % av sakene. De fleste har mellom tre dommer og 16 dommer, selv om det finnes noen med opptil 23 dommer. I 14 saker hadde den innsatte blitt klassifisert som en gjenganger.

Kun i tre saker var det nevnt at den innsatte hadde brutt prøveløslatelsesvilkår ved tidligere prøveløslatelse.

10.5.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er en av de anførte argumenter i 18 av sakene. Dette vil si halvparten av sakene. Som nevnt ovenfor kan uoppgjorte forhold i seg selv være nok til å nekte prøveløslatelse, så lenge kravene i retningslinjen er oppfylt.

10.5.3 Manglende opplegg

I 19 saker sto det at den innsatte ikke hadde et godt nok opplegg ved prøveløslatelse. Dette kan være bopel, jobb/studie, og annet ved løslatelse.

10.5.4 Rusproblemer

At den innsatte hadde rusproblemer sto det noe om i 17 vedtak. Dette kan enten være inntak av narkotika, befatning med narkotika, eller at den innsatte har et rusproblem.

I åtte saker var det nevnt at den innsatte måtte skaffe seg et betryggende behandlingsopplegg før prøveløslatelse var aktuelt. I 19 saker ble innsatte nektet prøveløslatelse på grunn av manglende opplegg. Hvis en legger disse sammen med de som hadde rusproblemer så blir antallet 27. Så i 27 av sakene er det sagt at den innsatte må skaffe et betryggende opplegg eller behandling før innsatte kan prøveløslatelse. Dette er noe som også var et trekk på Ringerike fengsel.

10.5.5 Møtte ikke opp til soning

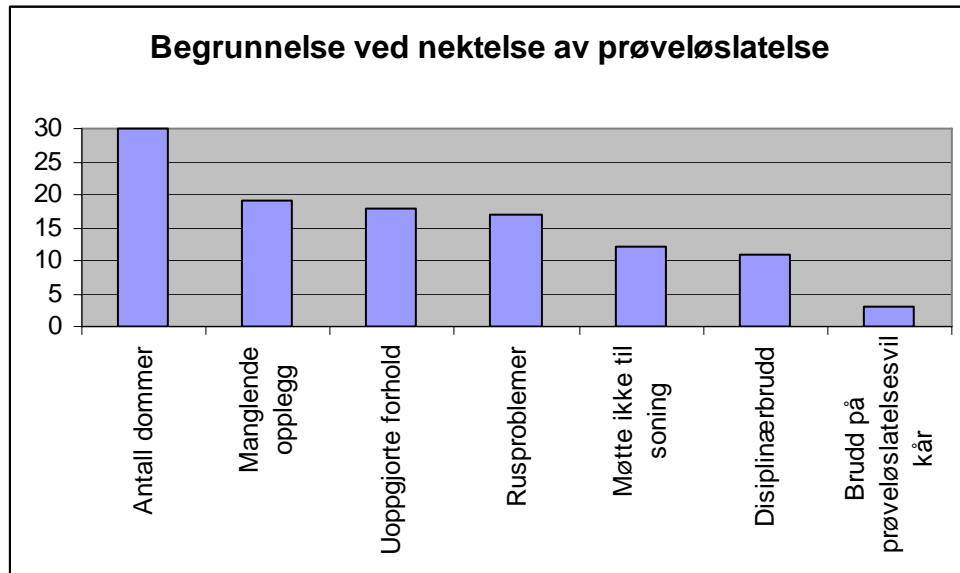
I 12 av sakene er det nevnt at den innsatte ikke møtte til soning. Dette utgjør en tredjedel av alle sakene. Denne andelen er den høyeste på noe fengsel hittil.

10.5.6 Disiplinærbrudd

I 11 av vedtakene er det nevnt at den innsatte har begått et disiplinærbrudd. I to saker står det at innsatte har hatt dårlig oppførsel uten at de har resultert i disiplinærbrudd.

10.5.7 Oppsummering

For en oppsummering av hvilke begrunnelser som blir brukt se nedenfor (fig. 24).

Det en kan merke seg er vedtak hvor begrunnelsen er manglende opplegg, at den innsatte ikke møtte til soning, samt at brudd på prøveløslatelsesvilkår er så godt som fraværende.

10.6 Drøftelse

På Skien fengsel intervjuet jeg ikke saksbehandler. Drøftelsen tar derfor utgangspunkt i dataene ovenfor.

10.6.1 Antall dommer

Antall dommer er et viktig moment. Dette kan leses ut av tallene mine. I 30 av 36 prøveløslatelsesnekt. Men det finnes andre grunnlag for å nekte prøveløslatelse som er like vektige, nemlig uoppgjorte forhold og gjentatte disiplinærbrudd.

10.6.2 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold er i seg selv grunnlag for å nekte prøveløslatelse. Det finnes tre tilfeller hvor uoppgjorte forhold er så å si det eneste som gjør at prøveløslatelse nektes. Dette sier noe av vekten uoppgjorte forhold har.

10.6.3 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Brudd på prøveløslatelsesvilkår er sjelden nevnt i vedtakene. Det er vanskelig å si hva en skal tolke ut av dette. Det kan være at de legger vekt på tiden mellom dommene istedenfor, eller at de ikke legger så stor vekt på brudd på prøveløslatelsesvilkår.

10.6.4 Disiplinærbrudd

I en sak var fire positive urinprøver over et kort tidsrom nok til å nekte prøveløslatelse. Dette bekrefter det jeg har funnet i andre fengsler om at enkeltstående disiplinærbrudd i seg selv ikke er nok til å nekte prøveløslatelse, men ved gjentatte brudd over en lenger tidsrom, eller flere alvorlige disiplinærbrudd, så kan prøveløslatelse nektes. Det mangler allikevel noe informasjon om disiplinærbrudd tidligere i soningen. På Ullersmo fengsel fantes det eksempler på innsatte som hadde blitt prøveløslatt til tross for flere positive urinprøver.

10.6.5 Møtte ikke opp til soning

At den innsatte ikke møtte opp til soning er nevnt i en tredjedel av avslagene. Dette tyder på at dette forholdet har større vekt for de som soner på Skien fengsel i forhold til innsatte som soner på andre fengsler. Det kan selvfølgelig ikke sies med stor sikkerhet, hvilken vekt dette momentet har.

10.6.6 Manglende opplegg

At den innsatte ikke har et betryggende opplegg ved prøveløslatelse er nevnt ved et forholdsvis høyt antall. Dette kan bety at de legger større vekt på det på Skien fengsel, eller at fengselet gjør en dårligere jobb i forhold til å sikre de innsatte en betryggende opplegg ved prøveløslatelse.

10.6.7 Rusproblemer

I litt under halvparten av prøveløslatelsesnektelsene er det nevnt at den innsatte har et rusproblem. Sammenholdt med at det i åtte tilfeller var det krevet behandlingsplass samt at det i fire saker til var nevnt noe om rusbehandling tyder på at Skien fengsel legger stor vekt på rusproblemer ved en prøveløslatelsesvurdering.

10.6.8 Oppsummering

Brudd på prøveløslatelse blir sjeldnere brukt som begrunnelse på Skien fengsel enn i andre fengsler. Det motsatte med disiplinærbrudd og unnlatt oppmøte til soning.

På Skien fengsel er de opptatt av hvilket opplegg de innsatte har ved prøveløslatelse. Det gjenspeiler seg i mange vedtak. Dette gjelder både i de tilfellene hvor den innsatte har et rusproblem eller vedkommende er en gjenganger.

10.7 Saksbehandlingstid

På Skien fengsel var det i de fleste tilfeller oppgitt tidspunkt for søknad, 2/3-tid og endt tid. Det gjør at tallene for saksbehandlingstiden som jeg presenterer er relativt presise i forhold til den saksbehandlingstiden de faktisk bruker.

10.7.1 Tid fra søknad til vedtak

Det tar i gjennomsnitt 36 dager fra en søknad blir levert til vedtak foreligger. 52 % av disse får svar innen en måned etter søknad. 33 % får svar mellom en måned og en og en halv måned etter å ha levert søknaden. Det er kun syv stykker som fikk svar senere enn dette. Hvis en ser bort fra disse, er saksbehandlingstiden 25 dager.

10.7.2 Tid fra vedtak til 2/3-tid

39 dager er tiden det i gjennomsnitt er fra vedtaket er fattet til 2/3-tid. Dette tallet er meget bra, selv om det finnes saker hvor vedtaket kunne foreligget på et tidligere tidspunkt. Ni stykker fikk vedtak en uke eller mindre før 2/3-tid, syv stykker til mellom en og to uker. For en nærmere oversikt se nedenfor.

Tid før 2/3-tid	Prosent	Hyppighet
En uke	17 %	9
To uker	30 %	16
Fire uker	53 %	28
Seks uker	62 %	33
Åtte uker	70 %	37
Ti uker	77 %	41

Disse tabellene viser at vedtakstiden varierer i ganske stor grad, men at nesten 50 % av vedtakene kommer fire uker eller tidligere før 2/3-tid. Nesten 17 % prosent fikk vedtak en

uke eller mindre før 2/3-tid. Dette er beklagelig, men det kan være grunner som nevnt tidligere til at dette skjer.

10.7.3 Klagebehandling

Hvis en tar utgangspunkt i tallene fra Region sør tar et gjennomsnittelig klageanbefaling 13 dager og klagevedtak fra region fem dager. Dette sammenholdt med klagefristen blir til sammen 25 dager.

10.7.4 Oppsummering

Saksbehandlingstiden kunne med fordel vært kortere, men det positive er at de fleste innsatte får vedtak om prøveløslatelse god tid i forveien i forhold til 2/3-tid. Dette er svært positivt med tanke på klagerett og den innsattes mulighet til å planlegge løslatelsen.

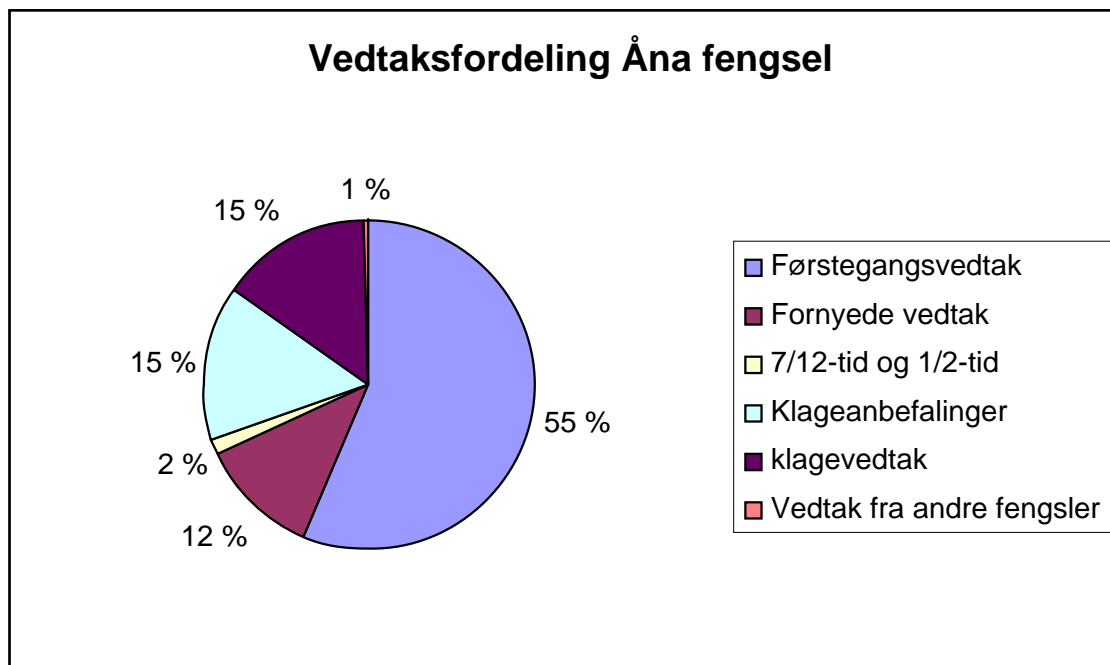
I forhold til muligheten for klagebehandling før 2/3-tid, så er mulighetene gode. På Skien fengsel kom vedtak om prøveløslatelse i gjennomsnitt 39 dager før 2/3-tid. Dette tallet sammenlignet med de 25 dagene som nevnt ovenfor tilsier at de fleste på Skien fengsel har adgang til å få behandlet klagen sin før 2/3-tid. Antallet som fikk vedtaket sitt under 25 dager før 2/3-tid er her på cirka det samme nivået som Ringerike fengsel, det vil si 25 %.

11 Åna fengsel

Åna fengsel er det eneste fengsel jeg besøkte utenfor Østlandsregionen. Åna fengsel har over 200 innsatte. Flertallet av celler i Åna fengsel er firemannsrom. Det er og noen tomannsrom. Det er ugunstig med flermannsrom, ikke minst fordi rommene blir låst om natten. Det er vanskelig å ha full oversikt over hva som foregår inne på disse rommene etter innlåsing. Det hadde vært ønskelig fra fengselet side at avdelingene hadde blitt ombygd til mindre enheter (ene- eller tomannsrom), men dette synes lite sannsynlig med tanke på ressurser og soningskapasitet.

På Åna fengsel og region Sørvest så jeg på 200 vedtak fra 2005. Av dette er det 183 enkeltvedtak, fornyede vurderinger, og klageanbefalinger fra Åna fengsel, samt klagevedtak fra region sørvest. Dette utgjorde kun et utvalg av sakene fra Åna fengsel i 2005. For en nærmere redegjørelse se nedenfor (fig 25).

Type vedtak	Hyppighet
Førstegangsvedtak	103
Fornyede vurderinger	22
7/12-tid og 1/2-tid	3
Klageanbefalinger	28
Klagevedtak	27
Vedtak fra andre fengsler	1

Som en ser fra oversikten er over 50 % av vedtakene jeg så på førstegangsvedtak. Andelen 7/12-tid og 1/2-tid er veldig liten.

55 av 103 vedtak ble innvilget ved førstegangsvurdering. Åtte av 22 vedtak ble innvilget ved fornyet vurdering. Ved klage ble en av de 27 klagene gitt medhold i regionen. For en nærmere oversikt se nedenfor.

Error! Objects cannot be created from editing field codes.

Denne figuren skiller seg litt ut fra de jeg har vist tidligere. Den virker som en mellomting mellom Oslo fengsel og Hamar fengsel på den ene siden, og Ringerike fengsel, Ullersmo fengsel og Skien fengsel på den andre. Hvis en legger til grunn alle vedtak på Åna fengsel blir tallet 173 personer som ble prøveløslatt og 96 personer som ble nektet prøveløslatelse. Dette vil si at 36 % ble nektet prøveløslatelse. Dette er et tall som stemmer godt overens med de tallene en kan trekke ut fra vedtakene jeg studerte.

11.1 Begrunnelse ved førstegangsinnvilgelser

På Åna fengsel hadde jeg innsyn i fangemappen som gir informasjon om den innsatte møtte til soning, antall dommer, disiplinærbrudd og andre forhold av interesse. Fangemappen var den samme som på Oslo fengsel.

Derfor er det mulig å si noe om grunnlaget for å innvilge prøveløslatelse. Det er Til sammen gitt nesten 200 begrunnelser for prøveløslatelse. Til sammen ble 55 personer prøveløslatt ved førstegangsvurdering.

11.1.1 Førstegangssoner og antall dommer

I alle sakene sto det antall dommer den innsatte hadde, og om vedkommende var førstegangssoner. Antall dommer omfatter ikke bare fengselsdommer men også andre dommer, dette gjør at den innsatte kan være førstegangssoner og samtidig være tidligere domfelt. Det sto eksplisitt om den innsatte tidligere hadde sonet i fengsel. At den innsatte var førstegangssoner ble nevnt i 21 saker, mens det i seks tilfeller ble nevnt at den innsatte sonet sin andre fengselsstraff.

I forhold til antall dommer er det et sprik fra en domfellelse til 16. Det store flertall har mellom en til fire dommer, etterfulgt av de som har mellom fem til ni dommer. Kun fem personer har mer enn ti dommer.

I de tilfellene hvor den innsatte har ni domfellelser eller flere, så er det i alle tilfeller bortsett fra to, snakk om behandlingsplass eller oppfølging fra MAR. I de to siste sakene sto det ikke opplyst noe om dette. Det ble heller ikke ilagt vilkår på grunn av tiden frem til endt tid.

Et annet viktig moment er tiden siden siste soning. Desto lenger tid siden siste dom, desto bedre. Et eksempel er den innsatte som hadde 12 dommer, vedkommende møtte ikke opp til soning, og det var noen uoppgjorte forhold uten at tiltale var tatt ut. Den siste fengselsdommen ble sonet ferdig i 1999. Vedkommende ble prøveløslatt. Hvis siste domfellelse hadde ligget nærmere i tid er det sannsynlig at fengselet hadde kommet til en annen avgjørelse.

At den innsatte var bøtelagt var nevnt i hele 34 saker uten at det ble presisert hvilken vekt det ble tillagt i vurderingen.

11.1.2 Uoppgjorte forhold

I en del saker hadde den innsatte uoppgjorte forhold, uten at dette hindret prøveløslatelse. I hele 16 vedtak ble den innsatte prøveløslatt til tross for uoppgjorte forhold. I de fleste tilfellene var det oppgitt at tiltale ikke var tatt ut, eller at det dreide seg om uoppgjorte forhold av liten betydning. Dette tyder på at i de tilfellene hvor kravene i retningslinjene ikke er oppfylt er det mulig å prøveløslate vedkommende. Dette til tross for at etterforskning pågår hos politiet eller at forholdet skal pådømmes, men strafferammen er mindre enn et år.

11.1.3 Møtte ikke opp til soning

At den innsatte ikke møtte opp til soning ble nevnt i 11 av sakene. Dette tyder på at den innsattes manglende oppmøte til soning ikke i seg selv er nok til å nekte prøveløslatelse. Men dette kan ikke sies klart før funnene her er sammenlignet med de ved nektelse av prøveløslatelse.

11.1.4 Disiplinærbrudd og rusproblemer

At den innsatte hadde begått et eller flere disiplinærbrudd er nevnt i åtte saker. At den innsatte har rusproblemer er nevnt i fem saker. Følgene av de andre momentene er vanskelig å si noe om.

11.1.5 Oppsummering

Som en ser av oversikten ovenfor, har en del av de innsatte tidligere domfellelser uten at det utelukker prøveløslatelse. Det samme gjelder for bøter. Nedenfor er en kort oversikt over begrunnelser som ble brukt.

Begrunnelse	Hyppighet	Prosent
Første eller andregangssoner	27	49 %
Uoppgjorte forhold	16	29 %
Møtte ikke til soning	11	20 %
Disiplinærbrudd	8	15 %

11.2 Ileggelse av vilkår ved førstegangsvedtak

Det ble ilagt vilkår i 27 av 55 vedtak ved innvilgelse av prøveløslatelse. I 25 av sakene ble det ilagt vilkår om møteplikt. Kun i fem saker ble den innsatte ilagt et tilleggsvilkår. I den nest siste saken var det en forutsetning at den innsatte skaffet et annet bopel, i den siste saken var utvisning av den innsatte et vilkår.

I tre saker ble den innsatte ilagt vilkår om behandlingssted sammen med møteplikt. I disse tre sakene antok jeg at den innsatte et rusproblem. Dette fulgte enten av vedtaket, eller av at vedkommende sonet på § 12 soning.

I en sak måtte den innsatte skaffe en bopel eller oppholde seg der. I den siste saken måtte den innsatte avlegge en eller flere positive urinprøver. Den innsatte hadde tidligere i soningen avlagt en eller flere positive urinprøver.

11.3 Ileggelse av vilkår ved andregangsvurdering

Ved fornyet vurdering ble det ilagt vilkår i syv av ni prøveløslatelser. I seks av syv vedtak ble det ilagt vilkår om møteplikt som det eneste eller ett av vilkårene. I det siste tilfellet var utvisning vilkåret. I de to tilfellene hvor det ikke ble ilagt vilkår, var det heller ikke anledning til det på grunn av for kort tid til endt tid.

I tre av sakene hvor møteplikt var ilagt var det også vilkår om behandlingssted.

I en sak ble det ikke ilagt vilkår i prøvetiden, men det var en forutsetning at den innsatte ikke hadde levert noen positive urinprøver før prøveløslatelse.

11.4 Begrunnelser for nektelse av prøveløslatelse ved førstegangsvurdering

Til sammen ble prøveløslatelse nektet i 48 saker. Det ble gitt 244 begrunnelser ved nektelse av prøveløslatelse.

11.4.1 Antall dommer

I 45 av 47 vedtak var den innsatte domfelt tidligere. Det var kun to saker hvor den innsatte ikke var tidligere domfelt.

I begge sakene var det snakk om uoppgjorte forhold. I den ene saken var det også snakk om en positiv urinprøve.

Den største gruppen av de innsatte hadde mellom fem og under ti dommer, for en nærmere over sikt se nedenfor.

Antall dommer	Hyppighet
2-4 dommer	12
5-9 dommer	15
10-14 dommer	14
15 dommer og flere	5

Selvfølgelig er det en del saker hvor det ikke er oppgitt hvor mange dommer den innsatte har totalt sett, men det er oppgitt at vedkommende har f eks fem dommer fra 1990 til 2004. Da er dette oppgitte tallet lagt til grunn.

Hvis en ser på tallene ser en at de fleste har mellom to og 15 dommer. Blant de innsatte som ble innvilget prøveløslatelse hadde de fleste færre dommer og sonet ofte sin første eller andre dom.

At det hadde gått kort mellom de kriminelle aktivitetene, typisk ved kort tid mellom løslatelse og ny kriminalitet, ble nevnt i 29 vedtak.

11.4.2 Uoppgjorte forhold

I 24 saker hadde den innsatte uoppgjorte forhold. Det vil si at i halvparten av alle prøveløslatelsesnektelsene var en av begrunnelsene uoppgjorte forhold. I de sakene hvor den innsatte ikke sto oppført med tidligere kriminalitet var uoppgjorte forhold den eneste eller en av begrunnelsene. I et vedtak var sto det at den innsatte var førstegangssoner.

Uoppgjorte forhold var i det tilfellet også en av begrunnelsene. Dette viser noe av vekten til uoppgjorte forhold.

11.4.3 Rusproblemer

I 18 saker står det at den innsatte har et rusproblem. Det vanligste er at den innsatte har avgitt en eller flere positive urinprøver under soningen. Andre ting er at det kreves en behandlingsplan eller den innsatte har møtt opp beruset ved soningsstart.

11.4.4 Manglende opplegg

At den innsatte ikke har et tilfredsstillende opplegg ved en eventuell prøveløslatelse ble nevnt i 13 vedtak. Dette kan være ingen bolig, arbeid, jobb, eller at det opplegget den innsatte har skaffet ikke er tilfredsstillende etter fengslets standarder.

11.4.5 Brudd på prøveløslatelsesvilkår eller betingede dommer

At den innsatte hadde brutt prøveløslatelse ble nevnt i 8 vedtak. Ved åtte tilfeller sto det at den innsatte hadde brutt vilkår ved betinget dom. Dette tallet er vesentlig lavere enn i andre fengsler som Oslo fengsel, Ullersmo fengsel og Hamar fengsel.

11.4.6 Manglende oppmøte til soning

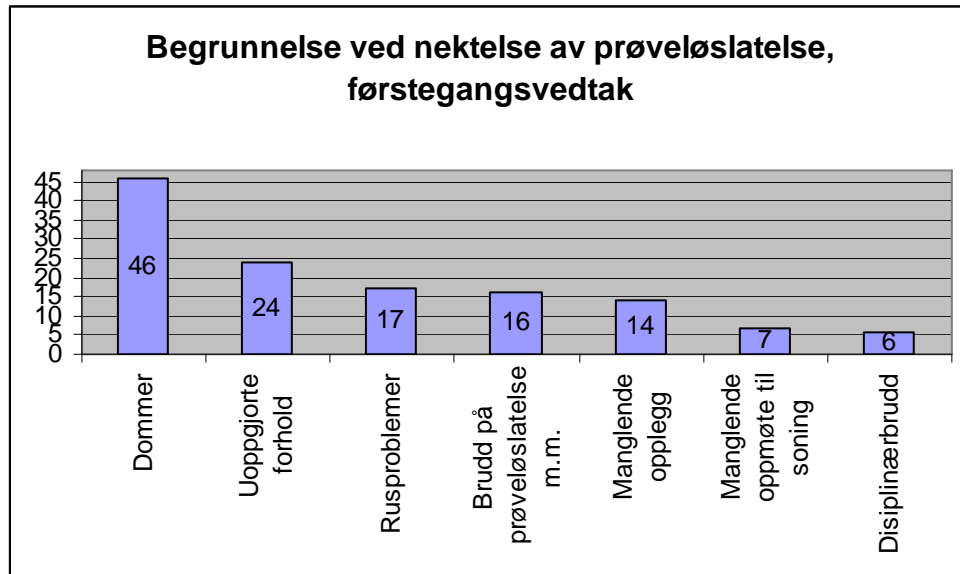
I syv tilfeller sto det at den innsatte ikke hadde møtt frivillig opp til soning etter soningsinnkallelse. Prosentvis er dette 15 % av alle avslag hvor dette blir nevnt. Tallet er her høyere enn på andre steder, men ikke like høyt som på Skien

11.4.7 Disiplinærbrudd

Det er kun seks saker hvor det står oppgitt at den innsatte har begått et eller flere disiplinærbrudd. Det å avgi positive urinprøver er også et disiplinærbrudd, men siden rusproblemer og hvilken vekt en skal legge på dette er gjenstand for debatt, velger jeg ikke å inkludere det her.

11.4.8 Oppsummering

For en sammenligning av de forskjellige begrunnelsene se grafen nedenfor (fig. 27).

Som en ser av oversikten er det antall dommer og uoppgjorte forhold som dominerer, med rusproblemer, brudd på prøveløslatelse og betingede dommer, og manglende opplegg på en noenlunde jevn tredjeplass. Manglende oppmøte til soning og disiplinærbrudd derimot har en noe lavere hyppighet i vedtakene.

11.4.9 Fornyede vurderinger og omgjøringer

Jeg undersøkte 22 fornyede vurderinger og omgjøringer på Åna fengsel. Den innsatte ble prøveløslatt i ni av disse sakene.

En god illustrasjon av vurderingen som foretas er en innsatt som ble nektet prøveløslatelse ved førstegangs vurdering, dette på grunn av rusproblemer, 12 dommer og at vedkommende hadde noen bøter. Personen sonet så under § 12 på behandlingssted og ble innvilget prøveløslatelse under vilkår av opphold på behandlingsstedet og møteplikt. Nå vedkommende i etterkant rømte fra § 12 institusjonen, ble vedtaket omgjort og prøveløslatelse nektet.

I andnet tilfelle sonet den innsatte ikke på § 12 institusjon, men hadde hatt en positiv utvikling under soningen. Det hadde ikke vært avgitt noen positive urinprøver i den senere

tiden, vedkommende har oppført seg, og det var ordnet et tilfredsstillende opplegg ved en prøveløslatelse.

Den andre gruppen som innvilges prøveløslatelse er innsatte med uoppgjorte forhold, og hvor disse forholdene avklares før endt tid.

En sak faller dog utenfor denne karakteristikken, det er en sak med en innsatt som skulle utvises når vedkommende skulle prøveløslatelse. Personen klagde på dette vilkåret, noen han ikke fikk medhold i, og sendte inn en fornyet vurdering også. Ved den fornyede vurderingen ble vilkåret om utvisning opprettholdt.

11.5 Drøftelse

På Åna fengsel intervjuet jeg saksbehandler. Drøftelsen vil inneholde elementer fra intervjuet, samt fakta fra vedtakene som underbygger det som er skrevet.

11.5.1 Generelt

Straffegjennomføringsloven § 42 er etter ordlyden en ”kan” regel så fremt alle vilkårene er oppfylte, mht. tidspunktet og tilrådelighet. Fengselet er ikke forpliktet til å prøveløslatelse den innsatte hvis det ikke er utilrådelig etter ordlyden, likevel praktiseres regelen slik at dersom det blir vurdert som tilrådelig å løslate ham (dvs. at alle vilkårene for en prøveløslatelse er oppfylte), blir den innsatte løslatt. Fengselet avslår ikke søknader om prøveløslatelse i andre tilfeller enn der det er hjemmel for det.

Det er viktig å huske på at vurderingen som foretas etter straffegjennomføringsloven er en individuell vurdering. Momentene må ses i sammenheng, for det er ikke så ofte at egenvekten til de forskjellige momentene som er nevnt i § 42 er fullstendig oppfylte, og i seg selv er nok til å nekte en prøveløslatelse. Det viktigste er å foreta en balansert vurdering hvor en veier opp de positive forholdene mot de negative.

11.5.2 Momentene

Momentene en tar stilling til, kan deles inn i momenter før, under og etter innsettelse.

Før innsettelsen ser en på den innsattes tidligere kriminalitet – antall dommer og hyppighet sett opp mot hans alder – for å søke å få en mening om faren for ny kriminalitet etter løslatelse.

Under innsettelsen ser en på den innsattes atferd. Har han alvorlige og gjentatte brudd som har ført til en reaksjon, kan dette være i seg selv tilstrekkelig til å nekte en prøveløslatelse, men oftest vil atferden hans være et moment som sier noe om faren for ny kriminalitet. Eks en innsatt har fire dommer fra før, alle inneholder flere tilfeller av bruk av narkotika – den innsatte har flere positive urinprøver under soning – det foreligger en fare for at han fortsetter å ruse seg etter løslatelse. Dermed er det grunnlag for å nekte prøveløslatelse. En vurderer også om den innsatte har vist vilje eller evne til å endre på livssituasjonen sin, enten det er ved hjelp av jevnlig negative urinprøver, delta i programvirksomhet eller å få til et behandlingsopplegg etter løslatelse.

Etter løslatelse har det noe å bety for den innsatte om han har et betryggende opplegg å gå til. Noen har arbeid/skole, bolig og betryggende nettverk å gå ut til, andre har ingenting. Noen innsatte vil ha et opplegg ved løslatelse, men det kan være vanskelig å finne noe om de har ”brukt opp” hjelpeapparatet ute fra før. Andre derimot vil ikke ha noe opplegg, men i stedet gå ut og fortsette med rus og kriminalitet.

11.5.3 Uoppgjorte forhold

Uoppgjorte forhold kan være tilstrekkelig i seg selv til å nekte løslatelse på prøve dersom det er tatt ut tiltale for et straffbart forhold (eventuelt begjæring om tilståelsesdom), strafframmen for det nye forholdet er på mer en ett år, og de kriminelle forholdene må ikke ligge lenger tilbake enn to år før 2/3-tid. Hvis disse kravene er oppfylt vil den innsatte normalt ikke innvilges prøveløslatelse. Det legges liten vekt på den aktuelle straffen den

innsatte risikerer i og med at retningslinjene bruker begrepet strafferamme. Hvis det er snakk om et bagatelmessig lovbrudd og kriminaliteten ikke henger sammen med tidligere handlingsmønster kan det likevel vurderes dithen at den innsatte gis prøveløslatelse – igjen, basert på en totalvurdering. Hvis ikke tiltale er tatt ut eller noen av de andre kravene mangler må det foreligge andre grunner i tillegg for å nekte prøveløslatelse. En tiltalebeslutning er altså i seg selv nok for å nekte prøveløslatelse dersom vilkårene som nevnt ovenfor mht forholdenes strafferamme og tidspunkt er oppfylt. Uoppgjorte forhold sier ofte noe om den innsattes kriminelle aktivitet – og dermed om faren for ny kriminalitet kort tid etter løslatelse. Tyngden av uoppgjorte forhold kan ses ved at noen innsatte blir nektet prøveløslatelse ene og alene på grunn av uoppgjorte forhold og at uoppgjorte forhold er nevnt i halvparten av alle prøveløslatelsesnekt.

11.5.4 Dommer

Antall dommer den innsatte har er et annet viktig moment. Hvis den innsatte soner sin første eller andre dom blir ikke vedkommende klassifisert som en gjenganger, med mindre vedkommende er dømt for mange forhold. Hvor lang tid det går mellom dommene (hvor hyppig den innsattes kriminalitet skjer) er av betydning. Hvis det går et par år fra hver løslatelse til innsatte begår ny kriminalitet som vedkommende blir dømt for, skal det flere dommer til enn i de tilfeller hvor vedkommende begår kriminalitet kort tid etter løslatelse. Tilsier tallet på dommer og hyppigheten mellom dem at det er fare for ny kriminalitet kort tid etter løslatelse, vil vedkommende bli nektet prøveløslatelse med mindre det er andre forhold som trekker i en annen retning, se nedenfor. Vekten av antall dommer kan ses ved at de innsatte som blir prøveløslatt har færre antall dommer enn de som nektes prøveløslatelse.

11.5.5 Brudd på prøveløslatelsesvilkår

Hvis den innsatte har begått brudd i prøvetiden ved tidligere prøveløslatelser så er dette et moment i seg selv for å nekte prøveløslatelse. Hvis den innsatte har begått brudd på prøveløslatelsesvilkårene ved mer enn to anledninger i løpet av de siste to årene er dette

nok til å nekte prøveløslatelse. I de fleste tilfeller er dette ikke oppfylt, men igjen – brudd på tidligere prøveløslatelsesvilkår blir uansett et moment i totalvurderingen om det ikke er nok i seg selv. Brudd på prøveløslatelsesvilkårene kan enten være i form av ny kriminalitet i prøvetiden eller at en ikke overholder vilkår om møteplikt for friomsorgen, oppholdssted eller andre særvilkår. Den bruddtypen som tillegges mest vekt, er ny kriminalitet i prøvetiden. Brudd på prøveløslatelsesvilkår blir forholdsvis sjeldent brukt som begrunnelse for å nekte prøveløslatelse på Åna fengsel. Dette gjør at det er vanskelig å bedømme vekten av dette momentet.

11.5.6 Disiplinærbrudd

Disiplinærbrudd kan i seg selv være nok til nekte prøveløslatelse, men det er kun hvis det er snakk om flere og alvorlige disiplinærbrud. Saksbehandleren kunne ikke huske noen saker hvor innsatte hadde blitt nektet prøveløslatelse bare på bakgrunn av disiplinærbrudd. Derimot i de tilfellene hvor det er andre momenter som teller for å nekte prøveløslatelse men de ikke er nok i seg selv, kan disiplinærbrudd være utslagsgivende. Disiplinærbrudd kan gi en indikasjon på handlingsmønsteret til den innsatte, og dermed faren for ny kriminalitet etter løslatelse, jf. ovenfor. I de tilfellene hvor den innsatte har noen dommer og i løpet av soningen pådrar seg gjentatte disiplinærbrudd av samme karakter som kriminaliteten han er dømt for, kan dette gi en pekepinn om at den innsatte ikke har endret handlingsmønsteret sitt. Disiplinærbrudd ble brukt som argument i forholdsvis få saker, hvis en ser bort fra positive urinprøver.

11.5.7 Frivillig oppmøte til soning

Om den innsatte ikke møter frivillig til soning i rett tid, kan løslatelse på prøve nektes dersom han ikke møter selv i løpet av en uke, og at denne konsekvensen ift prøveløslatelse går frem av innkallingsbrevet fra politiet. Må den innsatte pågripes, og det går mer enn en uke, kan han med bakgrunn i dette alene nektes prøveløslatelse om han ikke har noen god grunn for uteblivelsen. Men igjen – en totalvurdering av den innsattes situasjon kan føre til at en likevel kommer frem til at løslatelse er tilrådelig selv om han ikke møtte selv. Har han

for eksempel en lang dom, kan han foreta seg mye positivt under soningen som ”eliminerer” det faktum at han ikke møtte selv til soning (eller det motsatte). Det finnes eksempler på innsatte som har blitt prøveløslatt til tross for manglende oppmøte til soning. Dette tyder på at dette momentet i seg selv ikke er grunnlag for å nekte prøveløslatelse.

11.5.8 Rusproblemer

Mange av de innsatte i norske fengsler har et rusproblem. Hvis den innsatte ruser seg under soning tyder det på at den innsatte også vil gjøre dette utenfor fengselet. Rusmisbruket kan i seg selv være grunnlag for å nekte prøveløslatelse hvis det anses å være fare for at den innsatte vil fortsette med rusing etter soningen. I de tilfellene hvor den innsatte klarer å skjerpe seg og levere rene urinprøver vil tidligere positive ikke veie så tungt i vurderingen. Det kan også tenkes at rusfaren kan elimineres dersom han for eksempel går ut til en behandlingsinstitusjon med vilkår om å oppholde seg der i prøvetida. I de vedtakene jeg studerte så jeg viktigheten av at den innsatte hadde rene urinprøver og behandling på § 12 institusjon.

11.5.9 Oppsummering

Utilrådelighetsvurderingen kan, som nevnt ovenfor, deles inn i tre deler. På den ene siden ser en på vedkommendes kriminelle historie, deretter på soningsforløpet. Til slutt prøver en på bakgrunn av disse elementene sammenholdt med det opplegget den innsatte har ved en prøveløslatelse å avgjøre om prøveløslatelse er utilrådelig eller ikke. Det neste naturlige spørsmålet er så hva den innsatte skal gjøre under soningen og i forhold til opplegget på utsiden for å få prøveløslatelse hvor den kriminelle historien taler imot en prøveløslatelse.

11.5.10 Hva kan den innsatte gjøre selv

Det er viktig å huske på at prøveløslatelse beror på en totalvurdering. Alle innsatte kan i prinsippet få prøveløslatelse, det er bare noen innsatte det kreves mye av for at dette skal kunne skje. Kravene gjelder både i forhold til oppførsel i fengselet - å holde seg rusfri, få

seg en utdanning/arbeidserfaring, unnlåte å bryte reglene, ha en god progresjon, samt å ordne seg et tilfredsstillende opplegg ved en prøveløslatelse – som regel sammen med kontaktbetjent eller sosialkonsulent i fengselet. I noen tilfeller er det ikke nok tid for at den innsatte skal kunne oppfylle disse kravene, mens i andre kan den innsatte kanskje ha brukt opp godviljen i hjemkommunen. Innsatte som soner på § 12 blir vanligvis prøveløslatt dersom oppholdet på institusjonen har forløpt bra. Disse har som regel en god soningsprogresjon, og har dermed eliminert – eller forminsket – faren for ny kriminalitet kort tid etter løslatelse.

11.5.11 Fornyede vurderinger

Etter at den innsatte har fått et avslag på søknaden om prøveløslatelse, blir søknaden behandlet på nytt innen to måneder. Enten rett før denne fristen, eller dersom det dukker opp nye momenter i saken. Ved en fornyet vurdering legges det vekt på den positive/negative utviklingen siden forrige vedtak. Noe annet er at den innsatte/fengselet kan ha ordnet et opplegg ute, som - alene eller sammen med den positive utviklingen i fengselet - er nok til at vedkommende kan prøveløslates.

11.6 Saksbehandlingstid

På Åna fengsels vedtak sto det som oftest anmerket tid for søknad, 2/3-tid og endt tid fulgte også av omslagsarket eller av vedtaket i de fleste tilfeller. Dette gjør at tallmaterialet er bra i forhold til å beregne saksbehandlingstid.

11.6.1 Tid fra søknad til vedtak

På de 86 søknadene hvor det står når den innsatte søkte er gjennomsnittelig saksbehandlingstid 18 dager. Det er faktisk bare 13 saker hvor behandlingstiden er over 30 dager. For en nærmere oversikt se nedenfor

Saksbehandlingstid	Hyppighet	Prosent
Under en uke	13	15 %

Under to uker	34	40 %
Under tre uker	61	71 %
Under fire uker	70	81 %
Under seks uker	81	94 %

De aller fleste sakene blir avklart før tre uker er gått. Noe som er meget positivt.

11.6.2 Tid fra vedtak til 2/3-tid

I gjennomsnitt er det 29 dager fra vedtak om prøveløslatelse er gitt til 2/3-tid. Hvis en derimot ser bort fra de tre sakene hvor vedtak ble gitt lengst tid i forveien blir tallet 25 dager. Dette viser hvor gale tallene blir hvis en bare ser på gjennomsnittet. Derfor følger en nærmere redegjørelse nedenfor av antallet dager mellom vedtaketsdatoen og 2/3-tid.

Tid før 2/3-tid	Hyppighet	Prosent
Under en uke	6	7 %
Under to uker	20	23 %
Under tre uker	34	39 %
Under fire uker	51	59 %
Under seks uker	74	85 %

At det i gjennomsnitt er mellom tre og fire uker fra vedtaket er gitt til 2/3-tid følger av oversikten.

11.6.3 Tid fra vedtak til løslatelse

Det er cirka 18 dager fra vedtaket er gitt til vedkommende skal løslates i de fleste tilfeller. Antall dagers varsel den innsatte får varierer i de enkelte saker fra ingen dagers varsel til over to måneder. For å danne seg et bilde et bilde av spredning se nedenfor.

Tid før løslatelse	Hyppighet	Prosent
Under en uke	13	24 %
Under to uker	25	45 %
Under tre uker	35	64 %
Under fire uker	44	80 %

Under seks uker	51	93 %

Som en ser av oversikten blir det nesten i halvparten av sakene gitt under to ukers varsel ved prøveløslatelse.

11.6.4 Saksbehandlingstid ved klager

I gjennomsnitt tar det åtte dager fra en klage er levert til fengselet har kommet med en klageanbefaling til region. Alle unntatt en klage ble ferdigbehandlet fra fengselets side i løpet av drøye to uker.

I regionen ble sakene behandlet i gjennomsnitt i løpet av åtte eller ni dager. Saksbehandlingstiden varierer fra 18 dager til tre dager.

Hvis en legger sammen disse tallene sammen med klagefristen på en uke, går det i gjennomsnitt 22 til 23 dager fra et vedtak er gitt til endelig klagevedtak foreligger. Dette er under forutsetning at den innsatte bruker hele klagefristen før vedkommende klager.

Det tallet en her får kan sammenlignes med hvilket tidspunkt den innsatte får vedtak om prøveløslatelse. Noe som er 25 dager i gjennomsnitt før 2/3-tid.

Ved å sammenligne 2/3-tiden og tiden før klagevedtaket er det mange klagevedtak som først foreligger etter 2/3-tid. I 16 saker foreligger klagevedtak etter 2/3-tid. Problemet er at det er umulig å avgjøre om det foreligger et tidligere vedtak om prøveløslatelse som ikke er blitt klaget inn til regionen. I seks av tilfellene hvor vedtaket er gitt etter 2/3-tid, er forsinkelsen ikke større enn to uker. Det kan tyde på at disse klagevedtakene kom etter 2/3-tid på grunn av at vedtak om prøveløslatelse kom for nærme i forhold til 2/3-tid. Selvfølgelig kan det være grunner til at prøveløslatelsesvedtak ikke forelå tidligere.

11.6.5 Oppsummering

Gjennomsnittelig saksbehandlingstid på Åna fengsel og tid fra vedtak til 2/3-tid er veldig bra. Men det er saker som avklares like før 2/3-tid. Det er selvfølgelig grunner som kan forklare dette.

Det tar 41 dager i gjennomsnitt fra en søknad er levert til et endelig klagevedtak foreligger.

I forhold til klagevedtakene er det funn som tyder på at førstegangsvedtakene fra Åna fengsel kunne foreligget på et tidligere tidspunkt. Selv om det kan være grunner til at vedtaket ikke er foreligget tidligere.

12 Klagevedtak

Jeg studerte klagevedtak fra fire regioner. Dette var region Øst, hvor jeg så på klager fra Oslo fengsel, region Nordøst hvor jeg så på klagevedtak fra alle fengslene, region Sør hvor jeg så på alle klagevedtak, samt region Sørvest hvor jeg så på alle klagevedtak.

12.1 Region Øst

På region øst studerte jeg kun klagevedtak fra Oslo fengsel. Til sammen ble det 35 vedtak. Seks av klagevedtakene var vedtak om 7/12-tid eller 1/2-tid. De 29 resterende vedtakene var klager på avslag på prøveløslatelse eller klage over ilagte vilkår.

Kun i et klagevedtak ble klagen delvis innvilget. Den innsatte hadde et utvisningsvedtak som var påklaget. Prøveløslatelse var betinget av at utvisning kun iverksettes. Regionen sa i korthet at den innsatte skulle prøveløslates på 2/3-tid uavhengig av om endelig utvisningsvedtak forelå.

Det som følger av de andre vedtakene er i korte trekk at tidspunktet for berømmelse av uoppgjorte forhold er av underordnet betydning. Det er allikevel en sak hvor regionen innser egen maktesløshet i forhold til utilrådelighetsvurdering. I skrivet til vedtaket reises spørsmålet om løslatelse vil være mer tilrådelig ved endt tid, og hvor mye innsats man egentlig kan kreve fra de tungt belastede narkomane.

I region øst fant jeg også et foreløpige svaret. Dette var det eneste foreløpig svaret jeg fant blant alle vedtakene jeg har studert. Det kan være at fengslene ikke ga meg innsyn i midlertidige vedtak, eller at dette virkelig var det eneste foreløpige vedtaket.

12.2 Region nordøst

Til sammen undersøkt jeg 34 klagevedtak fra region nord øst. For en nærmere oversikt over i hvilke fengsler en klager over prøveløslatelse se nedenfor.

Fengsel	Hyppighet	Prosent
Ullersmo	23	68 %

Hamar	4	12 %
Ila	4	12 %
Kongsvinger	2	6 %
Vestre Slidre	1	3 %

Inntrykket er det samme som i region øst. Det er i region nordøst ikke gitt medhold i en eneste sak.

Derimot er det en sak fra Ullersmo fengsel som er av interesse. Saken ble av den innsattes advokat sendt til Sivilombudsmannen. Dette fordi de mente at vedtaket var i strid med straffegjennomføringsloven og retningslinjene til loven. Den innsatte var domfelt ved åtte anledninger, mange av dem for alvorlige kriminalitet, han hadde flere brudd på prøveløslatelsesvilkår, samt at han var overført fra overgangsbolig til fengsel med høyt sikkerhetsnivå som følge av uregelmessigheter under straffegjennomføringen.

Sivilombudsmannen konkluderte i saken med at det ikke var grunnlag for kritikk mot fengselet. Det var heller ikke grunnlag for kritikk at fengselet ikke hadde prøveløslatt som følge av den innsattes helsetilstand med invalidiserende øresus, og at den innsatte hadde et barn på nesten to år.

12.3 Region sør

I region sør studerte jeg 97 vedtak. Fem av disse er vedtak om 7/12-tid eller 1/2-tid. 47 av vedtakene var klageanbefalinger til regionen. 45 av vedtakene er klagevedtak fra region sør. For en oversikt av hvilke fengsel klagen kommer fra se nedenfor

Fengsel	Hyppighet	Prosent
Ringerike	19	40 %
Sem	10	21 %

Skien	7	15 %
Bastøy	5	11 %
Drammen	3	6 %
Andre fengsler	3	6 %

Av disse vedtakene er det kun et vedtak som er blitt omgjort. Det er et vedtak hvor den innsatte først hadde fått innvilget prøveløslatelse. Etter at vedtaket var fattet kom det et svar på en urinprøve avkrevd i forkant av vedtaket som var positiv på THC-syre. Den innsatte innrømmet å ha røyket hasj under soningen. Den innsatte ble overført til et fengsel med høyt sikkerhetsnivå og vedtaket om prøveløslatelse ble omgjort. Den innsatte klaget på vedtaket og regionen tok klagen til følge. Det ble av regionen lagt vekt på at prøveløslatelse ikke skulle nektes på bakgrunn av et enkeltstående disiplinærbrudd og de henviste til retningslinjene til straffegjennomføringsloven.

12.4 Region Sørvest

I region sørvest så jeg på 69 vedtak. Seks av klagen er på søknader om prøveløslatelse på 7/12-tid eller på 1/2-tid. 30 av vedtakene var klagevedtak på prøveløslatelse på 2/3-tid. De var fordelt på følgende måte mellom fengslene.

Fengsel	Hyppighet	Prosent
Åna	26	84 %
Stavanger	4	13 %
Andre fengsler	1	3 %

Inntrykket fra region sørvest er det samme som i de andre regionene. Kun en sak ble omgjort i klageomgangen. Denne saken er allikevel illustrerende for vektingen av tidligere kriminell aktivitet og progresjon under soning. Den innsatte hadde allerede blitt nektet prøveløslatelse, og vedtaket som ble påklaget var den fornyede vurderingen.

I saken sonet den innsatte sin niende og tiende dom, med til sammen 27 forhold i disse dommene. Det hadde gått kort tid fra forrige løslatelse til ny kriminalitet nærmere bestemt to måneder. Videre hadde han brutt prøveløslatelsesvilkårene ved flere anledninger. Den innsatte var domfelt for samme type kriminalitet i det store og hele.

Ved regionens klagebehandling ble det lagt vekt på at den innsatte hadde gjennomført en permisjon og to korttidspermisjoner uten anmerkninger. Han hadde også avlagt en negativ urinprøve etter permisjonen. Den innsatte hadde heller ikke pådratt seg noen disiplinærreaksjoner under soningen. Vedkommende hadde også fylt ut kartleggingsskjema siden den forrige prøveløslatelsesnektelsen, noe som ble tolket som et tegn på at han ønsket å forandre den kriminelle atferden sin. Alt dette samlet sett var grunnlaget for å innvilge prøveløslatelse.

En annen sak som var av interesse var en utenlandsk innsatt som hadde fått endelig utvisningsvedtak. Det var problemer med å iverksette selve utvisningen. Vedkommende ble nektet prøveløslatelse med grunnlag i at de fryktet at den innsatte vil gjemme seg ved en løslatelse og søke å unngå å bli utvist fra Norge. Dette vedtaket er begrunnet i retningslinjene til straffegjennomføringsloven. Vedtaket reiser en del viktig spørsmål. Hvis den innsatte ikke hadde vært fengslet kunne vedkommende blitt holdt innesperret etter utlendingsloven⁷ § 41. Etter utlendingsloven kan en holdes innesperret for to uker av gangen, og denne innesperringene kan kun forlenges to ganger. Dessuten skal fengsling besluttet av tingsretten og vedkommende har krav på prosessfullmektig, noe som medfører en høyere grad av rettsikkerhet. Den innsatte i dette tilfellet hadde således et dårlig vern mot fengsling som følge av problemer med å iverksette utvisningen på grunn av fengselsdommen han sonet.

⁷ Lov om utlendingers adgang til riket og dere opphold her (utlendingsloven) av 24. juni 1988 nr. 64

12.5 Drøftelse

Det er relativt få vedtak hvor regionene omgjør vedtaket til det underordnede fengslet. Dette kan skyldes to forhold, enten at regionen ikke går inn i de konkrete helhetsvurderingene, eller at regionen og fengslene er i det stor og hele enige i hvordan regelverket skal praktiseres.

Hvis regionene ikke går inn i de konkrete helhetsvurderingene kan det enten være etter eget ønske eller fordi dette er vanskelig for et klageorgan. Grunnen til at overprøving er vanskelig kan være problemer med å skaffe seg et objektivt grunnlag for å treffe avgjørelsen når all informasjon kommer fra fengselet i de fleste tilfeller. Den andre er at den delen av informasjonen som går på den innsattes endringsvilje og holdninger er vanskelig å skaffe uten førstehåndskjennskap til den innsatte. Dette er noe regionen sjelden har.

Kanskje det var bedre med den tidligere klageordningen under fengselsloven av 1958 hvor Justisdepartementet var klageorganet. Uansett kan det være at et uavhengig klageorgan hadde ført til en høyere andel vedtak ble omgjort.

13 Sammenligning av fengsler

Jeg velger kun å sammenligne praksisen fra fengslene, dette fordi vedtakene fra regionene er så få, og det er kun snakk om tre innvilgelser.

13.1 Innvilgelsesprosent

Andelen vedtak som innvilges både ved førstegangsvedtak og ved fornyede vurderinger er veldig forskjellig fra fengsel til fengsel. Innvilgelsesprosenten svinger fra 94 % innvilgelse på Fredrikstad og Bredtveit fengsel til 42 % prosent på Ullersmo fengsel. For en nærmere oversikt se nedenfor

Fengsel	Førstegangsinnvilgelser	Totalt innvilget
Fredrikstad og Bredtveit	90 %	94 %
Hamar	78 %	81 %
Oslo	70 %	80 %
Åna	47 %	62 %
Skien	37 %	44 %
Ringerike	30 %	43 %
Ullersmo	37 %	40 %

Det en kan merke seg er at innvilgelsesprosenten totalt sett er tilnærmet lik på Hamar fengsel og Oslo fengsel rundt 80 % og at den er lik på Ringerike fengsel, Skien fengsel, og Ullersmo fengsel på rundt 40 %. Sannsynligheten er altså dobbelt så stor for å få prøveløslatelse hvis en soner på Hamar som hvis en soner på Ullersmo fengsel, og da har jeg holdt meg unna den skyhøye innvilgelsesprosenten på Fredrikstad og Bredtveit fengsel. Kan dette forklares ut fra hvilken type innsatte de forskjellige fengslene har eller må forklaringen søkes andre steder som saksbehandlerne holdninger eller fengslets. Ringerike Skien og Ullersmo fengsel er kjent som landets strengeste fengsler blant landets fanger. Dette er noe saksbehandlere sier og som følger av min tid på juss-buss.

13.2 Doms lengden

Jeg har ikke hatt tilgang til de innsattes mapper i alle fengsler. Derfor er det ikke mulig for meg å si hva slags kriminalitet de innsatt er dømt for. Det jeg derimot har er antall dager fra 2/3-tid til endt tid. Det er ut fra dette tallet mulig å regne seg frem til cirka lengde på straffen. Straffens lengde må være et godt utgangspunkt for å vurdere hva slags type innsatte det er som har søkt om prøveløslatelse. Derfor har jeg laget en oversikt nedenfor over gjennomsnittelig soningslengde i dager, og i år og måneder. Jeg har også regnet på hvor mange som hadde en domslengde på ett år eller mindre. Grunnlaget for tallene er de som har søkt om prøveløslatelse.

Fengsel	Antall dager	År og måneder	Doms lengde \leq et år
Oslo	389	1 år 1 mnd	68 %
Ullersmo	812	2 år 3 mnd	48 %
Hamar	278	9 mnd en uke	85 %
Ringerike	438	1 år 2,5 mnd	60 %
Skien	418	1 år 2 mnd	70 %
Åna	211	7 mnd	88 %

Fredrikstad fengsl og Bredtveit fengsel er ikke med i oversikten. Fredrikstad fengsl på grunn av få vedtak med opplysninger om 2/3-tid og Bredtveit fengsel på grunn av få vedtak.

Oversikten viser at forskjellen mellom Oslo fengsel og Ringerike fengsel og Skien fengsel er relativt liten hvis en ser på domslengden. Kun en måned i forhold til Skien fengsel og en og en halv måned i forhold til Ringerike fengsel.

Derimot på Ullersmo fengsel er normal soningstid over ett år lengre, og da er innsatte som prøveløslates på 7/12-tid med i beregningen. Personer som blir løslatt på 7/12-tid soner i utgangspunkt en dom på ett år eller lengre. 11 personer ble løslatt på 7/12-tid og en person på 1/2-tid fra Ullersmo fengsel. Det tilsvarende tallet er kun tre på Ringerike, og et ukjent antall på Skien fengsel. På Oslo fengsel ble 16 personer løslatt på 7/12-tid men antallet prøveløslatelsessøknader er her vesentlig høyere, 322 førstegangsvurdering på 2/3-tid. De tilsvarende antallet er 60 på Ullersmo fengsel.

Doms lengden kan altså ikke gi en fullgod forklaring på forskjellen mellom Oslo fengsel og Ringerike og Skien fengsel. Men kanskje det finnes noen andre.

13.2.1 Ringerike og Skien fengsel, fengsler for de verste innsatte?

En annen forklaring kan være at det er problematiske innsatte som blir overført til Ringerike og Skien fengsel. Dette vil være innsatte som har mange disiplinærbrudd,

positive urinprøver, og har gjengangertendenser. Det burde vise seg gjennom begrunnelsen ved prøveløslatelsesnektelser. Det vil være flere grunnlag for å nekte innsatte på Ringerike og Skien fengsel enn det normalt vil være på Oslo fengsel. Noe annet er at de innsatte på Skien og Ringerike fengsel kanskje må ha et bedre opplegg før prøveløslatelse blir innvilget. Nedenfor følger hyppigheten til disse momentene ved førstegangsnektelser i prosent.

Fengsel	Disiplinærbrudd	Behandling/opplegg
Oslo	40 %	46 %
Ringerike	22 %	40 %
Skien	31 %	55 %

Det er altså flere som blir nektet prøveløslatelse på Oslo fengsel med disiplinærbrudd som et av momentene i forhold til Ringerike og Skien fengsel. Dette tyder på at gruppen som blir nektet prøveløslatelse ikke har utvist en dårligere oppførsel på Skien og Ringerike fengsel, kontra Oslo fengsel.

I forhold til andelen som ikke har et tilfredsstillende opplegg er tallene litt høyere for Skien sammenlignet med Oslo.

Ved fornyet vurdering ble 34 av 50 vedtak innvilget på Oslo fengsel, dette er vesentlig høyere enn på Ringerike hvor kun det ble innvilget prøveløslatelse i 15 av 39 fornyede vedtak. På Skien fengsel var det kun 3 fornyede vedtak, noe gir lite grunnlag for å si noe om praksis ved fornyede vedtak. Hvis den gruppen innsatte som nektes prøveløslatelse er nogenlunde ensartet på Oslo og Ringerike fengsel, så skulle en anta at andelen som fikk innvilget prøveløslatelse ved fornyet vurdering ville være den samme.

Det må altså i stor grad søkes andre forklaringer på forskjellene i innvilgelsesprosenten.

13.2.2 Andre forklaringer

En ting som det er vanskelig for meg å undersøke er om det finnes grunnlag som det ikke er redegjort for i vedtaket og som forklarer hvorfor det er flere nektelser.

Noe annet er at det kan være noe i den informasjonen som jeg ikke har fått innsyn i som kan forklare forskjellen.

Antall vedtak jeg har fra Ringerike og Skien er ganske få, det kan være at det er tilfeldigheter som spiller inn og som gjør at innvilgelsesprosenten er høyere Oslo.

En siste forklaring kan være at Region sør eller Ringerike og Skien fengsel anvender regelverket strengere enn de andre regionene og at dette avspeiler seg i vedtakspraksis. Det kan være at kravet til et tilfredstillende opplegg settes høyere.

13.2.3 Oppsummering

Det finnes forskjeller i innvilgelsesprosenten som det kan være vanskelig å forklare. Utefra de vedtakene jeg har og innsynet jeg har hatt er det umulig å fastslå med sikkerhet hva dette skyldes.

Hvis en sammenligner funnene mine med tiden før Fst nummer 4/99 er forskjellen veldig stor. På den tiden fikk nesten alle prøveløslatelse. Med dagens praksis fikk kun 40 % prøveløslatelse på Ringerike fengsel i 2004. Dette betyr at noen innsatte må sone, dager, uker og i de verste tilfellene år ekstra på grunn av innstrammningene.

14 Politisk styring av fengslenes praksis

14.1 Fremskutt løslatelse

Fremskutt løslatelse for de innsatte var ment som en måte å minske soningskøene på. Ordningen ble innført med rundskriv fra KSF nummer 3 2003 datert den 12. desember 2003. Praktiseringen av brevet varierte fra fengsel til fengsel og region til region. I region sør kom det et brev fra sentralt hold til fengslene om at de innsatte ikke skulle tilsåes fremskutt løslatelse hvis de søkte om det selv. Med den begrunnelse i at de hadde søkt om det.

Praktiseringen i begynnelsen varierte mellom at det kun skulle gis hvis det var behov for en ledig plass denne dagen, til at alle fikk det, som på Fredrikstad fengsel. I noen fengsler måtte den innsatte også ha utvist god oppførsel for å få det. Noen innsatte ble nektet fremskutt prøveløslatelse men innvilget løslatelse på 2/3-tid.

Det var også tvil om hvorvidt fremskutt løslatelse skulle gjelde for åpne fengsler hvis det ikke var en venteliste for overføring.

Anne Helen Rui (Arbeiderpartiet) tok opp spørsmålet om hvordan fremskutt løslatelse skulle anvendes i Stortingets spørretime den 14. januar 2004 til justisministeren. Justisministeren presiserte at soningskøen skulle ses på som en helhet for hele landet. Det vil si at så lenge det er soningskø i en region er det grunnlag for fremskutt løslatelse i alle regioner og i alle typer fengsler. Fremskutt løslatelse skulle brukes i alle tilfeller hvor det ville gi en plassgevinst, selv om det medførte overføring av noen innsatte fra en annen region hvor det er kø. Det ble presisert at regionssjefene var kjent med dette.

Det var først med et presiserende rundskriv nummer 2 2004 fra KSF den 7. mai 2004 at det ble klarhet i hvem som skulle få fremskutt løslatelse og hvordan den skulle praktiseres. Dette var nesten fire måneder etter svaret i stortingets spørretime.

I region sør gikk det brev fra regionen til fengslene datert den 22. juni 2004. Det vises der til brevet fra KSF den 7. mai 2004. Det siteres fra brevet fra KSF og at det ikke er noe krav om at det nødvendigvis er soningskø i det aktuelle fengslet. Det sies i klartekst at det skal ses bort fra at det kreves en kapasitetsutnyttelse på 94 % til 100 % i fengselet for at fremskutt løslatelse skal være aktuelt. Noe som regionen tydeligvis hadde satt som krav tidligere. Noe som tyder på at regionen ikke var klar over justisministerens intensjon med fremskutt løslatelse til tross for at justisministeren hadde presentert sitt syn den formenig den 14. januar det samme året.

De slutninger en kan trekke fra denne erfaringen er at tolkningen av et brev kan være vidt forskjellig fra fengsel til fengsel og region til region.

14.2 Olsokbrevet

29. juli 2004 kom det et brev fra KSF. Hvis brevet skal følges ordrett vil det medføre en innstramming i forhold til de krav som stilles en del innsatte for å få progresjonen i soningen sin. En del av progresjonen vil være det å få prøveløslatelse. Spørsmålet er om jeg har funnet et skille i saksbehandlingen fra de innsatte som har søkt om prøveløslatelse før og etter dette tidspunktet.

Det er kun referert til brevet eksplisitt i ett vedtak som jeg har studert. I vedtaket ble brevet ikke brukt som hovedargument, men som et støtteargument for å nekte løslatelse ved 1/2-tid.

Noe annet er om brevet har påvirket saksbehandlernes skjønn slik at det er blitt vanskeligere å få prøveløslatelse. Jeg har funnet få funn som tyder på dette. Det er kun i et fengsel at det er en markant nedgang i antall prøveløslatelsesinnvilgelser. På Ringerike fengsel ble kun ti personer prøveløslatt etter olsokbrevet, mens 45 personer ble innvilget prøveløslatelse før olsokbrevet. Kun 18 prosent av innvilgelsene kom etter olsokbrevet, mens det statistisk sett burde vært rundt 33 %, det er ikke et tilsvarende fall i antall søknader som er 30 % etter Olsok brevet. Dette kan bare være en tilfeldighet med tanke på

at ingen i mitt materiale ble prøveløslatt i januar, men fraværet av prøveløslatelse i januar kan skyldes juleamnesti og at vedtakene kom i desember. Det samme kan ikke sies om fallet i antall innvilgelser etter olsokbrevet. Det kan selvfølgelig være tilfeldigheter eller andre momenter som forklarer forskjellen.

Den oppfatningen jeg har fått etter å ha snakket med saksbehandlere kan oppsummeres med følgende utsnitt fra intervjuet med saksbehandler på Åna fengsel.

Det at den innsatte er dømt for alvorlig kriminalitet er et ledd i vurderingen av om vedkommende skal prøveløslates. Det at en person har tilhørighet til organisert kriminalitet er ikke i seg selv nok for å nekte prøveløslatelse, men vil selvfølgelig være en del av vurderingen i forhold til faren for ny kriminalitet. Har den innsatte fremdeles tilknytning? Har han brutt med miljøet?

Spørsmålet er om fengselsvesenet burde vært skånet for slike utspill fra KSF som har klare populistiske undertoner. Kanskje kontroll av fengselsvesenet er for viktig til å overlates til politikere ?

15 Spørreundersøkelse

For å få vite hvordan de innsatte opplevde prosessen rundt prøveløslatelse og deres kunnskap om mulighetene for prøveløslatelse gjennomførte jeg en spørreundersøkelse. Spørreskjemaet er inntatt som vedlegg til avhandlingen.

15.1 Oslo Friomsorgskontor

Spørreundersøkelsen ble gjennomført ved at de innsatte som hadde møteplikt en uke ble anmodet om å svare på spørreskjemaet. Ni stykker besvarte skjemaet, noe som er et ganske lite utgangspunkt, men det kan gi en pekepinn på hvordan noen innsatte opplever prosessen og informasjonsgivningen rundt prøveløslatelse.

15.1.1 Resultatene

Et av de mest interessante funnene er de viktigste kildene de innsatte har til kunnskap om prøveløslatelse. De som svarte hadde anledning til å skrive opp flere alternativer. Bare to personer oppførte kontaktbetjenten eller andre betjenter som en av disse kildene. Derimot har seks av de som har svart skrevet opp at andre innsatte er en viktig kilde til informasjon. For en nærmere oversikt se nedenfor.

Informasjonskilde	Hyppighet
Innsatte	6
Fangehåndboka	3
Kontaktbetjenten	2
Andre ansatte i fengselet (ikke betjenter)	1
Andre kilder	3

Et annet poeng er at fem av de ni som svarte var litt uenig, tre stykker, eller helt uenig to stykker, i at de hadde god kunnskap om mulighetene for prøveløslatelse.

En annen ting som skiller seg ut er at de innsatte er litt uenig (en person), eller helt uenig (fire personer) i at vedtak om prøveløslatelse kom på et tidlig tidspunkt.

På alle spørsmål med unntak av ett er de innsatte uenig med påstanden. Dette innebærer at informasjonsgivningen rundt prøveløslatelse med fordel kunne vært bedre. Kunnskap om søknadsprosessen, dokumentasjonskrav, klageadgang, og mulighet til å søke på nytt er således ikke god etter denne undersøkelsen å dømme.

15.2 Oppsummering

Det følger av spørreundersøkelsen at de innsatte føler at de ikke har nok informasjon til prosessen rundt prøveløslatelse. Etter Forvaltningsloven § 11 har fengselet en veiledningsplikt i forhold til de innsatte. Når kun tre av de ni spurte oppgir ansatte i

fengselet som kilde til informasjon er det ikke rart at de innsatte sitter med ufullstendig informasjon. Det er ikke akseptabelt at informasjonsgivningen overlates til andre innsatte eller utenforstående organer som Juss-Buss.

16 Om OAsys

For å få en nærmere innblikk i hva OAsys er, og betydningen for utilrådelighetsvurderingen, gjennomførte jeg et intervju med et medlem av prosjektgruppen som jobber med OAsys. Teksten nedenfor er ment å gi en innføring i hva OAsys er og baserer på intervjuet og mine egne betraktninger om kartleggingsinstrumentet. OAsys er ment å innføres i kriminalomsorgen i fremtiden. Da den vil påvirke utilrådelighetsvurderingen velger jeg å drøfte OAsys.

16.1 Intro

OAsys står for Offender Assessment and Management system. OAsys er et kartleggingsinstrument for personer som har kommet i kontakt med kriminalomsorgen, og programmet er under utvikling. Instrumentet skal på bakgrunn av informasjon samlet under et intervju/samtale gi en prediksjon på tilbakefallsprosenten til nye kriminelle handlinger, og kartlegge hjelpebehov. Dessuten skal det gi et bilde av faren for å skade seg selv eller andre.

16.2 Forhistorien

I første halvdel av 1900 tallet og frem til 1960 tallet hersket det en behandlingsoptimisme innenfor strafferettspleien. Det var en tro på at bare man ga den domfelte den riktige straffen, så kunne en hjelpe vedkommende til et lovlydig liv. Et eksempel på dette er

følgende sitat fra Karl Menninger⁸, amerikansk psykiater, en talsmann for at kriminalitet skulle behandles som en psykiatrisk lidelse:

Tror jeg at det finnes effektiv behandling for lovbyggere, og at de kan forandres? Ja, så avgjort.... Hemmeligheten med suksess i alle programmer ligger i å erstatte en straffende holdning med en terapeutisk holdning.

Fra slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet kom det forskning som tydet på at det å straffe en person ikke hadde noen positiv virkning. Det var ikke noen straff som fungerte i forhold til å begrense faren for tilbakefall. Det viktige ble derfor ikke å finne den riktige typen straff, men å finne en rettferdig mengde straff i forhold til lovbruddet. Robert Martinson ble talsmann for denne bevegelsen da han i 1974 utga en artikkel hvor han oppsummerte forskningen om tilbakefall i forhold til forskjellige reaksjonsformer på lovbrudd. Han konkluderte med følgende uttalelse:

With few and isolated exceptions, the rehabilitative efforts that have been reported so far have had no appreciable effects on recidivism(tilbakefall)

På slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet kom det forskning som tydet på at noen tiltak funket i forhold til visse domfelte. Det var mulig å sørge for en 5 til 15 % reduksjon i tilbakefall. Det ble gjort mer forskning på hva som fungerte og hvorfor. Forskerne klarte å identifisere såkalte kriminogene faktorer. Disse er faktorer som på bakgrunn av omfattende forskningsarbeid og statistiske analyser har vist seg å gi en indikasjon på faren for tilbakefall til ny kriminalitet.

16.3 OASys

OASys er basert på disse kriminogene faktorene. Analysen som foretas når en beregner risikoen for tilbakefall er delt opp i 13 seksjoner. De 12 første handler om kriminogene

⁸ Tatt fra Johs. Andenæs (1994), side 41

faktorer, mens den siste er helse og andre forhold, som ikke er betraktet som kriminogene faktorer, men som gir viktige opplysninger om vedkommendes tilstand som må tas hensyn til under soningen. Ved å kartlegge den domfeltes kriminogene faktorer er det mulig å si noe om muligheten for tilbakefall rent statistisk. De kriminogene faktorene blir delt inn i to grupper. Den første er de statiske som ikke kan endres. Eksempel på dette er den domfeltes kriminelle forhistorie. Den andre gruppen er de dynamiske faktorene. Disse kan påvirkes til å forandre seg over tid. Eksempel på dette er bosituasjon, holdninger, og rusmisbruk. OASys har allerede vært i bruk i England i en periode nå. Det blir der brukt av fengslene og friomsorgen, og selv om det ikke er blitt gjennomført en grundigere gjennomgang av følgene av OASys, er inntrykket at de ansatte er stort sett fornøyde. For en nærmere redegjørelse av momentenes vekt se figur under.

OASys vurderes brukt i både fengslene og friomsorgen som et verktøy i hverdagen. Ideen er at enten alle eller en gruppe av de domfelte skal gjennomføre en samtale med en person. Skjemaet er delt opp i en rekke spørsmål som skal besvares for hver bolk. For hvert spørsmål er tanken at den personen som gjennomfører samtalen skal diskutere temaet med den domfelte. Dette er på et sett og vis et dybdeintervju. For hvert spørsmål skal det gis en score på en skala. Ved behov er det også mulig å gi utfyllende kommentarer. Det jobbes med å lage en elektronisk versjon av verktøyet.

Totalscoren gir en indikasjon på hvor stor faren er for tilbakefall til kriminalitet. Resultatene fra kartleggingen skal samtidig også kunne bruke som et verktøy for å hjelpe den domfelte med de problemområdene som måtte finnes. Tallet en kan score er mellom 0 og 168 poeng. De domfelte kan sådan deles inn i tre grupper, først de som har lav risiko for tilbakefall og som har mellom 0 og 40 poeng. Den neste gruppen er de med middels risiko som går fra 41 poeng til 99 poeng. Den siste gruppen er de med høy risiko som er domfelte med en score på 100 poeng eller over.

Ved å identifisere de kriminogene faktorene er det mulig å gjøre noe med de dynamiske blant dem. Samtalene med de domfelte skal fortrinnsvis skje på starten av soning og så

gjentas ved en eller flere senere anledninger. Det er meningen at den domfelte skal få innsyn i hele OASys med mindre det foreligger spesielle omstendigheter. Ved å måle de kriminogene faktorene på et tidlig tidspunkt i soningen blir det mulig å identifisere de faktorer som det kan jobbes med videre i soningen for å senke muligheten for tilbakefall og hjelpe den domfelte med å legge til rette for en tilværelse uten kriminalitet. Det blir da mulig å måle utviklingen av de kriminogene faktorene senere i soningen og se hvorvidt sannsynligheten for tilbakefall har steget eller sunket.

Informasjon om kriminell aktivitet Analyse av lovbrudd	30% (seksjon 1 og 2)
Bosituasjon	7%
Utdannelse, praksis og jobb mulighet	12%
Økonomistyring og inntekt	7%
Relasjoner	4%
Livsstil og omgangskrets	9%
Rus misbruk	9%
Alkohol misbruk	3%
Følelsesmessig tilstand	4%
Tenkning og atferd	7%
Holdninger	9%
Helse og andre forhold	Ingen

. En kan se at den kriminell forhistorien til den domfelte er det viktigste momentet i vurderingen. En person som ikke tidligere er domfelt og soner for et bagatellmessig forhold vil derfor ikke score helt i toppskiktet med mindre det foreligger andre graverende problemer på alle de andre faktorene.

Planen er at OASys skal starte opp rundt medio 2007. Det er en del ting som må avklares

først. Slik som om OASys krever en lovendring i straffegjennomføringsloven, forskriften til denne, eller kun en endring i retningslinjene. Andre ting er at informasjonen må graderes slik at de forskjellige ansatte ikke får tilgang til mer informasjon enn nødvendig og den personlige integriteten til de domfelte ivaretas. Det jobbes også med å få OASys over på data. Et annet spørsmål er hvem som skal foreta samtale. Det er klart at det trengs spesialkompetanse for å gjennomføre disse samtale og det er et spørsmål om noen ansatte i alle fengslene skal foreta dem, eller om man skal finne en annen løsning.

16.4 Drøftelse av farene med OASys

Et av hovedpoengene i kritikken mot OASys er at man ikke kan klassifisere en person med et tall. Man kan ikke måle og sette tall på et menneske. Dette stemmer nok, men i OASys er det også mulig å gi personlige kommentarer som forklaring for valg av scoringen. Dessuten er det ikke ment å alene være bestemmende i en vurdering om permisjon, prøveløslatelse og så videre. Tallet må suppleres med kontaktbetjentens uttalelser, uttalelser fra psykolog, avdelingsleder, sosialkonsulent og andre som har kjennskap til den domfelte. I tillegg må det legges vekt på andre ting som helse, familieforhold, og så videre. Tallet en får fra OASys er ment å gi en indikasjon på hvilke problemer og behov en domfelte har. Tallet representerer på mange måter en standardisert sviktfarevurdering som kan brukes istedenfor de mange ulike sviktfarevurderinger som blir foretatt i mange fengsler i dag. Vektingen av momentene er i dag i stor grad opp til det enkelte fengsel og region. Ved å standardisere vurderingen vil den eventuelle forskjellsbehandlingen som kan finne sted i dag elimineres.

Det er viktig at fengselet ikke stirrer seg blind på tallet den domfelte får. Personen må ikke bli et tall og fremmedgjøres - dette er en utfordring, men det er mulig å hankses med denne faren. Tallet må som sagt suppleres med informasjon fra andre kilder. Det kan også tenkes at de domfelte vil se på en høy score som et statussymbol og domfelte vil forsøke å oppnå en høyest mulig score for å sette seg i respekt.

OASys kan på mange måter virke til de domfeltes fordel. Det blir mulig for den domfelte å

få en oversikt over hvilke score han har og hvor hans problemer ligger. Ved å jobbe med disse områdene blir det mulig for vedkommende å senke scoren og sikre seg en større sjanse til goder som prøveløslatelse. Men på den annen side identifiserer ikke OASys de ressurser som den domfelte har, ei heller kartlegger de problemer som ikke er kriminogene faktorer.

En annen ting er hvilket vitenskapelig belegg en har for at OASys fungerer. I et studium av domfelte som var løslatt over to år ble det registrert 26% tilbakefall for de i lavrisikogruppen, 58% for de i middelsgruppen, og 87% for de i høyrisikogruppen. Tilbakefall gjaldt alle typer kriminalitet. En kan se at statistisk sett fanger OASys opp de generelle trekkene som fører til ny kriminalitet. Men som tallene sier er det alltid noen tilfeldigheter som spiller inn. Ved å holde tilbake domfelte som hører hjemme i høyrisikogruppen over to år forhindrer en 87% i å utføre en kriminell handling, men en holder tilbake også 13% som hadde klart å holde seg kriminalitetsfri i denne perioden. OASys er basert på det som betraktes som normal for hvite middelklassemenn, det er derfor viktig å ta høyde for kulturelle, etniske, og kjønnsforskjeller når man fortolker resultatene. Dessuten er OASys dårlig til å fange opp gjentakelsesfaren for spesifikke forbrytelser som f. eks. en seksualforbrytelse, dette fordi det er andre kriminogene faktorer som her er avgjørende. Disse måles ikke i OASys.

Det er en fare at den domfelte lyver under intervjuet for å skaffe seg en gunstig fremgang eller på grunn av andre motiver. Dette er imidlertid en risiko som alltid finnes i kontakt med den domfelte. Denne faren avhjelpes til en viss grad av de skriftlige kommentarer i OASys, dessuten skal det hentes inn uttalelser fra kontaktbetjent, avdelingsleder, sosialkonsulent og så videre. Det vil da være mulig å validere tallene fra OASys. Dessuten vil den domfelte ikke få den hjelpen han trenger hvis han lyver under intervjuet.

Det kan rettes en sterk kritikk mot nødvendigheten av flere kartleggingsverktøy ovenfor den domfelte. OASys krever at den domfelte i stor grad utleverer sitt privatliv til fengselet. Det kan stilles spørsmålstegn ved om dette er formålet med straffen eller om kontrollen

med privatlivet og inngrep i den enkeltes personlige integritet nå skal nå nye høyder. Til dette kan en si at de aller fleste spørsmålene allerede i dag blir besvart under en normal soning. Forskjellen ligger i at informasjonen i dag er spredt på flere hender.

Kontaktbetjenten kjenner til den domfeltes relasjoner og holdninger, sosialkonsulenten vet hvilken økonomisk situasjon den domfelte er i, psykologen har kartlagt den domfeltes aggresjonsproblemer, mens saksbehandler har tilgang til den domfeltes kriminelle forhistorie. Forskjellen er i stor grad at informasjonen vil samles og bearbeides.

Informasjonen vil så brukes for å kartlegge problemer og behov. I dag er det forskjeller på hva de forskjellige aktørene leser inn i den domfeltes atferd og liv, med OASys vil dataene bearbeides etter en formel som er forskningsbasert, i motsetning til de egne meningene og holdningene de forskjellige ansatte har i dag.

17 Et annet blikk på prøveløslatelse

For en grundig drøftelse av de kriminologiske problemstillinger som prøveløslatelse reiser henviser jeg til hovedfagsavhandlingen i kriminologi ”Prøveløslatelsen, En undersøkelse om vilkårene for løslatelse på 2/3-tid” av Ellen Sofie Sevaldrud.

Jeg har foretatt et selektivt og begrenset litteraturvalg i forhold til de emnene jeg velger å fordype meg i. Jeg vil i det store og hele ta utgangspunkt i kritikken som er reist mot fengselene innenfor de kriminologiske/rettssosiologiske og juridiske kretser.

Jeg vil først og fremst konsentrere meg om de mest relevante problemstillingene i forhold til de funnene jeg har gjort. Det jeg ønsker å se på er effekter av at den innsatte må sone en lenger fengselssraff. Det jeg ønsker er å ta opp er følgende:

- Fengslets rehabiliterende funksjon
- Individualpreventive effekter av soningen

- Allmennpreventive effekter av å nekte prøveløslatelse
- Generelle virkninger av et fengselsopphold og formålet med soningen
- Andre forklaringer på hvorfor innvilgelsesprosenten varierer mellom fengslene
- Hvem det er som blir rammet av prøveløslatelsesnektelsene

17.1 Fengselsopphold som rehabilitering av den innsatte

En av tankegangene med at den innsatte blir nektet prøveløslatelse er at vedkommende ikke er rehabilitert nok til at en prøveløslatelse kan gis. Ved fornyet vurdering skal det legges vekt på den innsattes endring av atferd og ønske om sådan, jamfør retningslinjene til straffegjennomføringsloven. Fengselsstraffen skal fremme domfeltes tilpasning til samfunnet, spørsmålet er om dette er tilfellet.

17.1.1 De innsattes opplevelse av fengselsoppholdets rehabiliterende effekt

For å vurdere dette har jeg tatt utgangspunkt i Øyvind Alnæs sin avhandling ”I hvilken grad opplever innsatte at formålet med straffen blir oppfylt” skrevet på institutt for kriminologi og rettssosiologi. Alnæs har gjennomført en spørreundersøkelse og noen intervjuer blant de innsatte på Ringerike fengsel og Berg fengsel (åpent fengsel). På Ringerike fengsel kommer en innsatt som gikk på skole med følgende utsagn om rehabilitering⁹.

Det er vanskelig å sitte her på avdelingen og fokusere på skolen. Hvis det er noe jeg lurar på så går jeg ut i avdelingen og spør. Kan du hjelpe meg med leksene? Da kikker dem bare rart på meg, snur seg, går og ler. Derfor føler jeg at det er veldig vanskelig å sitte her på Ringerike, fordi det eneste de prater om er rus, kriminalitet og det nye store kuppet. Det er alt dem prater om.

Dette utsagn er bare meningen til en enkelt person. Resultatene fra spørreundersøkelsen på Ringerike fengsel underbygger det som ble sagt av den innsatte der. I spørreskjemaet ble de innsatte spurt om å ta stilling til følgende påstand ”er du enig eller uenig i at fengselet er et sted å lære seg å leve kriminalitetsfritt”. 29 av de totalt 111 (eller 26 %) som besvarte var litt uenig med påstanden, mens 51 % eller 57 personer var helt uenig med påstanden. Totalt var altså 77 % av de innsatte uenig i at fengselet er et sted å lære seg å leve kriminalitetsfritt. På et kontrollspørsmål formulert annerledes ble resultatet bekreftet.

⁹ Tatt fra side 90

Konklusjonen på disse to fengslene er altså at de innsatte ikke opplever at fengselsoppholdet fremmer et kriminalitetsfritt liv.

17.1.2 Forskning på fengselets rehabiliterende effekt.

Thomas Mathiesen (1995) har følgende svar på spørsmålet¹⁰.

Det samlede svar på spørsmålsstillingen i dette kapitlet. "kan fengselet forsvares med rehabiliteringen?" – kan gjøres kort:

Et overveldende materiale fører frem til et klart og tydelig nei på spørsmålet.

For en ytterligere redegjørelse av grunnlaget for dette vises det til boken. Selv i OAsys(se kapittel 16) er soningstid anerkjent som en av mange faktorer som indikerer en høyere tilbakefallsprosent til ny kriminalitet.

På 1990 tallet kom det nye resultater fra Canada i forhold til fengslets rehabiliterende effekt. Det nye var programmer med kognitiv trening og såkalte "multimodal interventions". De som hadde tro på fengselets rehabiliterende effekt fikk ny giv til å satse på rehabilitering i fengselet. Tall fra Canada tydet på kun ti prosent tilbakefall for de som deltok i disse programmene på det høyeste. Spørsmålet som ble reist var hvordan dette var mulig, og hvordan disse programmene kunne implementeres i Norge. Programmene i fengslene fikk en renessanse. De programmene som tilbys heter: ny start, brottsbrytet, alternativ til vold, Rus i fengsel(rif), sinnemestringsprogram, og tenketrening er tilgjengelig for de innsatte.

I etterkant har det kommet forskning som tyder på at de resultatene fra Canada må tas med visse modifikasjoner.

Hvis en begynner med kun ti prosent tilbakefall, er det følgende betingelser som gjelder. Tilbakefall gjelder kun de som dømmes til fengsel i to år eller mer. Dette fordi tallene kun

¹⁰ Thomas Mathiesen (1995) side 78

gjelder tilbakefall til føderale fengsler etter soning i føderalt fengsel. Føderale fengsel er fengsel for de som er dømt til fengsel i to år eller mer. Dessuten er tilbakefall i prøveløslatelsestiden heller ikke med i statistikken. I Canada er prøveløslatelse en integrert del av straffen som tilstås alle. Omkring en tiendedel av de innsatte gjør lovbrudd i prøvetiden. Disse er heller ikke med i statistikken. I ”Återfall i brott: Kanada Lyckas inte bättre en Sverige” av Fredrik Marklund og Jonas Øberg¹¹ sammenlignes Canadas resultater med Sverige uten at Canada kommer bedre ut.

Det andre er om kognitive og ”multimodal interventions” funker bedre enn de tidligere rehabiliterende tiltakene som ble tilbakevist som effektfulle på 1970-tallet. Fra artikkelen ”Rehabilitation: An assessment of theory and research” av Mark W. Lipsey, Nana A. Landenberger, and Gabrielle L. Chapman¹² følger dette sitatet.

“Rather, the research indicates that, in general, the best programs are any of many variations that embody the themes described above. Through this result supports many different program choices, it should be noted that most of the interventions tested in the research literature produced weak or negligible effects on recidivism, and some had negative effects. Despite the evidence that many programs, in principle, can be effective, actually configuring and implementing such a program appears to be relatively difficult.”

Dette tyder på at det kanskje ikke er enighet om den store optimismen og troen på å ha funnet en vidundermedisin som kan kurere kriminell atferd. Allikevel er det noe behandlinger som har positive tendenser i forhold til det å begrense tilbakefallsprosenten.

Artikkelen om sammenligning mellom Sverige og Canada og den om rehabilitering tyder på at det ikke er definitivt funnet et program innenfor murene som rehabiliterer den innsatte. Det vil følgelig sjelden ha noe formål å ha den innsatte i fengsel fra 2/3-tid og frem til endt tid.

¹¹ Les artikkelen i Apropå 3/2004 eller på

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=28&module_instance=12&apropa=true

¹² Tatt fra The blackwell companion to criminology, edited by Colin Sumner

17.2 Individualpreventive grunner for å nekte prøveløslatelse

Individualprevensjon er ideen at straffen vil før til at den straffede i fremtiden avstår fra nye kriminelle handlinger. Hvis den innsatte til tross for straffereaksjonen begår nye kriminelle handlinger er løsningen å straffe mer eller hardere. Dette er en begrunnelse som ofte brukes for at gjengangerne skal sone lenger straffer, fordi straffen ikke virker. Lucia Zedner (2004)¹³ har i følgende å si om individualprevensjon.

There is little evidence that individuals subject to more or severe sentences on deterrent grounds reoffend less than those subject to less severe ones(though very long sentences do appear to result in lower reconviction rates). Measuring reoffending is practically impossible, so studies tend to reply upon the uncertain proxy of reconviction records. Thus the offender who appears to have been deterred may simply have learned more sophisticated means of avoiding detection. Moreover, punishment itself has criminogenic side effects that run counter to its deterrent properties. The stigmatizing effects of conviction and punishment may increase the likelihood of reoffending because, so labeled, the offender finds it more difficult to succeed in honest society.

Det en kan trekke ut av dette er at hun mener at effekten av individualprevensjon er vanskelig å anslå og det er andre faktorer av fengselsopphold som motvirker soningens individualpreventive effekt.

17.3 Allmennpreventive hensyn for å nekte prøveløslatelse

Allmennpreventive hensyn kan kun anføres hvis allmennheten, og/eller det kriminelle miljø har kjennskap til praktiseringen av prøveløslatelse. I forhold til allmennheten kan en anføre at de aller fleste har liten eller ingen kjennskap til kriteriene for å få prøveløslatelse. Dessuten vil de som hører til denne kategorien kunne påregne å få prøveløslatelse hvis de

¹³ Fra side 94

skulle gjøre en kriminell handling leilighetsvis. I forhold til den andre gruppen som er i det kriminelle miljøet kan følgende utsagn tas fra Alminnelig strafferett av Johs. Andenæs¹⁴.

Ikke alle er like mottakelige for straffens allmennpreventive virkning. Skal straffetrusselen virke avskrekkende, kreves først og fremst at vedkommende person har evne til å forstå strafferisikoen. Denne evnen vil ofte mangle hos barn, psykotiske personer og personer som er psykisk utviklingshemmet i høy grad. Men selv om en person rent forstandsmessig er klar over strafferisikoen, er det ikke derfor sikkert at den får noen motiverende betydning for ham. Det er for enkelt å regne med at de menneskelige handlinger stort sett er resultatet av rasjonell avveining pro og kontra. Mange av dem som kommer i konflikt med straffeloven, er folk med liten evne til å planlegge sitt liv rasjonelt på lang sikt. De ligger under for øyeblikkets innskytelser og fristelser selv om de er klar over at de risikerer å måtte betale dyrt for dem i fremtiden.

En annen mening kommer fra Lucia Zedner. Dette sitatet representerer hennes mening om straffens allmennprevantive effekt¹⁵.

Deterrence is predicated on the rational calculation of the offender, but those who need to be deterred most may be pathologically lacking in self-control, addicted to drugs or alcohol, suffering from mental disorder, relish risk taking, or simply be impulsive. To the extent that prospective offenders are risk averse, it is the risk of being caught rather than the remote possibility of particularly unpleasant consequences that is more likely to play upon their minds. Presuming that potential offenders engage in rational calculation as to the risk of apprehension, conviction and sentence, they are unlikely to foresee themselves as belonging to that small class of those who are ultimately punished.

Den gruppen mennesker som tilhører det kriminelle miljøet vil ifølge disse i stor grad kunne føres inn i den gruppen som ikke tar rasjonelle valg i forhold til å avstå fra

¹⁴ Sitat tatt fra 2004 utgaven side 88

¹⁵ Sitat tatt fra Criminal Justice side 92

kriminelle handlinger, og hvis de gjør det er det i stor grad oppdagelsesrisikoen som er avgjørende og ikke selve straffen.

Konklusjonen må således være at det kan reises kritiske innvendinger mot at nektelse av prøveløslatelse vil ha en allmennpreventiv effekt.

17.4 Virkninger av å sitte i fengsel og formålet med et fengselsopphold

Dette avsnittet baserer seg i stor grad på et intervju med Yngve Hammerlin forsker ved KRUS. Intervjuet ble omdannet til en tekst som ble sendt til godkjenning av Hammerlin. ”Jeg” vil være en referanse til Yngve Hammerlin.

17.4.1 Virkninger for den innsatte av å sitte i fengsel

Fengselet er en kontrollinstitusjon som griper inn i de innsatte liv. De innsatte er utsatt for kontroll 24 timer i døgnet. Alt de gjør galt kan bli skrevet ned og brukt mot dem ved en senere anledning. Enhver kontakt med omverden er gjenstand for kontroll og overvåkning. I et slikt system er det vanskelig å rehabiliteres. Det at fengselet ”krever” at den innsatte skal delta i visse programmer eller kurs gir ikke alltid mer motivasjon men skaper ofte bare press. Jeg tror ikke et menneske kan rehabiliteres i et fengsel, men man kan sette i verk visse opplegg for habilitering og delhabilitering og da ment som å dyktiggjøre den enkelte på en del områder (arbeid, skole, fritid...) At man kan starte en rehabiliteringsprosess i fengsel kan tenkes – men rehabilitering forutsetter etter min faglige forstand(Yngve Hammerlin) integrering, og det er det ikke mulig å få til før den enkelte er utenfor murene.

Fengselet utøver vold mot de innsatte, hevder mange kritikere av systemet. Johan Galtung skriver i sin analyse av strukturell vold at den maktfulle organiseringen er voldsutøvende på den måten at det organiseres livsmønstre og institusjoner som begrenser folks selvutfoldelse og selvrealisering. Etter denne definisjonen er det klart at et fengselsopphold kan oppfattes som institusjonell og strukturell vold. I de fleste tilfeller er det dog slik at soningen oppfattes som en tung byrde. Dette framheves også offisielt: Et eksempel på dette

er at det sto i fengselsloven fra 1958 at fengselsopphold var skadelig, noe som ble sløyet i den nye loven.

Jeg er redd for tendensen til det jeg har kalt et teknokratisk menneskesyn: Bildet på den innsatte blir fort fragmentarisk og teknifisert. Rent fengselsideologisk har enkelte fagpersoner endret synspunkt fra soningens negative sider, til soningens positive.

Mange innsatte opplever fengslingen som en integritetsknugende belastning. Ved fengsling utvikles etter hvert en 'fangenes tapsliste'. I fangenes tapsliste laget av Yngve Hammerlin er det en standardisert liste over de følger en innsatt får av soning.

Fangenes tapsliste

Den negative kritikken av fengselsoppholdet; en oppsummering av diverse sosiologiske, kriminologiske og sosialpsykologiske undersøkelser/teorier

- Institusjonalisering/prisonisering; Den enkelte får institusjonskompetanse ikke "livs" kompetanse
- Stigmatisering, avvikerkarriere
- Marginalisering, isolering/sosial isolasjon, anonymisering
- Inkapasitering, inaktivisering, passivisering
- Kompetanseødeleggelse, diskvalifisering, degradering, deklassering eller forverring/stabilisering av en dårlig posisjon/livssituasjon
- Tap av frihet/avmakt
- Tap av ting, gjenstander
- Tap av grunnleggende og normale livsvirksomheter i samfunnet; tap av muligheter til å bruke visse varer og tjenester; tap av kompetansegivende muligheter. Tap av kvalifiserende erfarings- og kunnskapskapital for produktive og sosiale virksomheter i samfunnet.
- Tap av sosiale forhold, asosialisering, fremmedgjøring, desorientering
- Sosial katastrofe, fortvilelse, angst, sorg, frustrasjoner
- Tap av seksualitet, kjærlighet, forhold, omsorg
- Tvang til uønsket sosiale forhold, tap av sikkerhet
- Tap av selvbestemmelse; sosial usikkerhet og utrygghet
- Fattigdom, kultur fattigdom; et liv på en for "trang" og kulturfattigarena (fengselsarenaen). Livsinnskrenkelse

- Fysisk, psykisk og sosial deprivasjon (stoppe i utvikling, berøvelse, forsakelse)
- Kreativ deprivasjon, etisk deprivasjon
- Mortifikasjonsprosess, personlig integritet trues eller svekkes – gjøres ”sosialt død”

Fengsel oppfattes som en nødvendighet i dagens samfunn. Noen personer har en forståelse av andre som gjør dem farlige i visse situasjoner. Det kan være ulike grunner til det. Det er helt klart at det er enkelte som har begått alvorlige ødeleggende handlinger mot andre og som truer andres integritet. De må selvsagt under kontroll. Spørsmålet blir så hvem som skal sitte i fengsel, hvor lenge, og hvilket innhold soningen skal ha. Følgene av å gi de innsatte en hardere soning er ikke positiv. De aller fleste kan da bli brutt ned psykisk. Det kan heller ikke utelukkes at noen blir hardere og mer kyniske kriminelle ved løslatelse.

17.4.2 Formålet med fengselsoppholdet

Formålet med og innholdet i fengselsstraffen følger av straffegjennomføringsloven § 2.

Formålet med straffen og innholdet i den har ikke et enkelt mål. Kriminalomsorgen må i dag ha flere tanker i hodet samtidig. Rehabilitering, verving av samfunnet, integrering i samfunnet, og å motvirke nye straffbare handlinger blant annet. I tillegg har enkelte særbestemmelser som prøveløslatelse (straffegjennomføringsloven § 42) andre momenter som skal tillegges vekt, i dette tilfellet den innsattes atferd i fengselet. Spørsmålet blir så hvilke av disse hensynene som skal veie tyngst. Er det viktigere å integrere i samfunnet og rehabilitere den innsatte eller å verne samfunnet mot muligheten for ny kriminalitet. På mange måter kan en etterlyse en grunnleggende ideologisk debatt om formålet med straffen og innholdet i straffegjennomføringen. Det må avklares hvordan de forskjellige hensynene skal vektes mot hverandre. At en del avgjørelser som angår fangen nå blir tatt lokalt og regionalt, i motsetning til tidligere da de ble avgjort sentralt, er det blitt kritisert for at kan føre til forskjellig praksis.

I de senere årene har det skjedd en tilsynelatende innskjerpning av regelverket. Et eksempel på dette er prøveløslatelse. Etter fengselsloven av 1958 ble tilnærmet alle løslatt på 2/3-tid.

I stortingsmelding nr. 27 (1997-1998) hvor datidens prøveløslatelse ble diskutert. Resultatet var Fst. 4/99 som innskrenket adgang til prøveløslatelse, i 2001 kom straffegjennomføringsloven som opprettholdt innskrenkningene, deretter kom retningslinjene som stadfestet når prøveløslatelse skulle nektes med en utvidelse av hovedgrunnlagene for å nekte og til slutt kom det et brev i 2004 om innskjerpning i praktisering av reglene i forhold til de organiserte kriminelle. Norge er et av de landene som har minst svikt på for eksempel permisjoner, og lite kriminalitet generelt sett. Noe av kriminaliteten og episodene har hatt meget beklagelige utfall, men det vil være galt å bedrive kriminalpolitikk på bakgrunn av enkeltsaker. En må fokusere på helheten og ta en grunnleggende avgjørelse på hvorfor man straffer og hvordan. Spesielt med tanke på at det organet som har ansvaret for å fullbyrde straffen heter kriminal**omsorgen** er det viktig at det tas stilling til hva omsorgen skal bestå av.

17.5 Andre forklaringer på forskjeller i praksis

Som tidligere nevnt er det store forskjeller i innvilgelsesprosenten. Hvis en forutsetter at dette ikke er et resultat av forskjeller i fangebefolkning må forskjellen søkes i fengselets ansatte. Det kan være at på noen fengsler gjør betjentene en dårligere jobb i forhold til å hjelpe de innsatte med å skaffe et betryggende opplegg, eller at saksbehandlerne har ulik praksis.

17.5.1 Betjentenes rolle

Under mine intervjuer med flere personer har en påstand blitt bekreftet av en rekke personer. Det er hvilken rolle det er for den innsatte hvilken kontaktbetjent de har. Forskjeller blant kontaktbetjenter er stor. Noen kontaktbetjenter er villige til å sette himmel og jord i bevegelse for å blidgjøre den innsatte, mens andre ikke løfter en finger. Hva som omfattes av kontaktbetjentens oppgaver følger av retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet nummer 2/2002 utgitt av kriminalomsorgen sentral forvaltning.

Kontaktbetjentens oppgaver vil variere noe fra fengsel til fengsel, men hovedfunksjonene vil i hovedsak være å:

- *ha ansvar for at den innsatte får informasjon om fengselet, samt rettigheter og plikter*
- *gi den innsatte en innføring i kontaktbetjentens oppgaver og avgrensning av disse*
- *gjennomføre kartlegging av problemer, behov og ressurser snarest mulig etter innsettelsen*
- *støtte og motivere den innsatte til å arbeide konstruktivt med sitt opphold i fengselet*
- *være bindeledd mellom den innsatte og fengselet for øvrig*
- *medvirke i framtidsplanleggingsprosessen*
- *bistå ved henvendelser utad, for eksempel til sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter*

Hvis en ser på alle de funksjonene som er tildelt kontaktbetjenten skjønner en betydning av å ha en fagelig dyktig kontaktbetjent.

Det at det finnes enkelte kontaktbetjenter som gjør et dårlig arbeid er ikke nok til å forklare forskjeller, siden disse finnes sikkert på alle fengsler. Det må da være en generell svikt i kontaktbetjentenes rolle i enkelte fengsler. Det er vanskelig å bevise dette da det hadde krevd en grundig undersøkelse av hvordan innsatte og kontaktbetjenter opplevde kontakbetjentordningen i flere fengsler. Derimot har jeg en uttalelse fra et intervju med en innsatt på Ringerike fengsel.¹⁶

Informantene som soner fengselsstraff ved Ringerike fengsel er lang mer negative til spørsmålet om fengselet prøver å rehabilitere de innsatte. Den som er mest negativ uttaler at fengselet ikke gjør det i det hele tatt. Han peker på at det er alt for stor gjennomtrekk av betjenter. Det er få betjenter som blir værende på Ringerike fengsel. Han peker på at ingen vil bo langt ute på landet og at betjentene er unge nyutdannede betjenter som ikke har erfaring og ikke vet hva de snakker om. Dette fører til at kontaktbetjent ordning ikke fungerer noe særlig.

¹⁶ Tatt fra Øyvind Alnæs sin avhandling ”I hvilken grad opplever innsatte at formålet med straffen blir oppfylt” side 89

Hvis dette utsagnet blir tolket som et uttrykk for ikke bare en innsatt sin mening, så kan dette gi noe av forklaringen på hvorfor så mange innsatte nektes prøveløslatelse på Ringerike fengsel på grunn av manglende opplegg og informasjonsgivning både ved førstegangsvurdering, og fornyede vurderinger.

17.5.2 Saksbehandlers rolle

Fengselet har en skjønnsmargin i forhold til om de vil innvilge en prøveløslatelse eller nekte. Dette er ønskelig og viktig for at saksbehandler i det enkelte tilfelle skal komme til den riktige avgjørelse. Samtidig er det viktig at det ikke utvikler seg regionale forskjeller i praktiseringen av regelverket eller for den saks skyld sementerte oppfatninger av hvordan regelverket skal tolkes i det enkelte fengsel. Det er et rettslig prinsipp at like saker skal behandles likt. Hvis to ensartede saker får to forskjellige utfall er dette usaklig forskjellsbehandling, og et av vedtakene vil være ugyldige.

Et viktig spørsmål er om slik usaklig forskjellsbehandling faktisk finner sted. Det kan trekkes en parallell til det diskresjonære skjønnets domstolene har ved straffeutmålingen.

Svensk tv (SVT) hadde en reportasje¹⁷ om forskjellsbehandling blant tingsrettene i de store byene. Tingsretten i Göteborg anvendte strengere straffer enn tingsretten i Malmö og Stockholm tingsrett. Det ble både påvist i konkrete tilfeller og ut fra statistikk. Det drøftes om det finnes en rettstradisjon i Göteborg som gjør at man får strengere straffer hvis en blir domfelt der. Det kan være at noen fengsler i Norge har utviklet en strengere anvendelse av reglene på lik linje med eksemplet fra Sverige.

¹⁷ Reportasjen var fra starten av desember, for et utdrag, samt intervjuer se http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=39895&a=503164&lid=art_236538&lpos=extra_3

Vilhelm Aubert (1982) drøfter muligheten for at ikke rettslig relevante forhold påvirker domstolenes dømming. Følgende utsagn¹⁸ kan hentes fra konklusjonen.

At det er ganske betydelige variasjoner mellom dommere og domstoler som dømmer i liknende saker, er ganske overbevisende slått fast. Etter den første undersøkelsen av denne typen som jeg kjenner til, slo Everson fast at "justice is a very personal thing"

Det vises til undersøkelser av blant annet Moe Mogens som sier at ¹⁹

"[t]allene demonstrerer at nogle dommer ganske mildere eller strengere enn andre...".

Smith har undersøkt norske høyesterettsdommeres særuttalelser (dissenser) som viser at dommernes personlighet kan påvirke dømmingen.

Hvis en overfører dette til kriminalomsorgen kan det tenkes at saksbehandlerne på noen fengsler er snillere og innvilger flere prøveløslatelse enn andre.

Fra intervjuet med Yngve Hammerlin kan jeg trekke ut følgende avsnitt:

Jussen er blant annet et redskap for byråkratiet. Jussen kan ikke forstås alene men må ses i sammenheng med det som foregår i fengselet og samfunnet forøvrig. Saksbehandlere kan gripe til jussen og argumentere juridisk for en løsning som nødvendigvis oppleves som god, moralsk riktig og logisk. Jussen kan inneha en formalisme som kan hindre innsatte i en habiliterings- og rehabiliteringsprosess. Det kan settes spørsmålstegn ved om fengslene er klar over hvilke ideologiske valg de treffer når de avgjør en sak.

Straffegjennomføringsloven gir fengslene et skjønn i forhold til når de vil innvilge søknader. Det sies fra fanger, men også betjenter vi har intervjuet at praktisering av regelverket anvendes til en viss grad for restriktivt i en del fengsler. Dette gjør at en del

¹⁸ Vilhelm Aubert (1982) side 220

¹⁹ Wilhelm Aubert(1982) side 139

innsatte ikke får den hjelpen de burde ha fått. Ofte er det de innsatte som har de største problemene som nettopp trenger prøveløslatelse. Fengselet vil da vært tvunget til å hjelpe til med å ordne med bolig, skole, jobb, oppfølgingssamtaler, rusbehandling, og så videre. Det vil være mer forsvarlig å lage et slikt opplegg enn å vente til den innsatte ha sonet hele straffen og løslate vedkommende med en pose i hånden. Det er viktig at integreringen i samfunnet ikke slutter ved løslatelse men fortsetter utenfor murene. Prøveløslatelse gir fengslet en mulighet for dette og bør derfor brukes aktivt. Det er mange faktorer på utsiden av murene som hindrer en vellykket integrering i samfunnet enten det er på grunn av dårlige holdninger eller mangelfull gjennomføring.

Til slutt, det er vanskelig å bevise at det skjer usaklig forskjellsbehandling mellom fengslene innbyrdes og regionene. Dette blant annet fordi det er mangt det kan legges vekt på i skjønnsutøvelsen. Noe annet er at jeg har ikke fått innsyn i hele fakta som ligger til grunn for saksbehandlers avgjørelse. Som det følger av intervjuet med Yngve Hammerlin kan noen fengsler bli bedre til å anvende det skjønnet de har fått etter regelverket og bruke prøveløslatelse som en del av integreringsprosessen i samfunnet.

17.6 Hvem nektes prøveløslatelse

Tallmaterialet mitt tyder på at det er to grupper som primært sliter med å få prøveløslatelse. Den første gruppen er de som har uoppgjorte forhold, den andre gruppen er de innsatte med mange tidligere domfellelser eller hyppig kriminell aktivitet. Se følgende sitat fra Skardhamar (2005).²⁰

Analysene viser at det er store forskjeller mellom gruppene. Jo mer alvorlig lovbruddskarriere man har, desto dårligere skårer man på alle de sosiale indikatorene. Personer med et langvarig lovbruddsmønster har svært ofte ikke fullført videregående skole. Mange er langtidsmottakere av sosialhjelp og har i liten grad en stabil tilknytning til arbeidslivet. Selv om de fleste i alle grupper har foreldre med utdanning fra videregående

²⁰ Sitat fra side 3 utgitt av SSB

skolenivå eller mer, er det en langt større andel med lav eller ingen utdanning blant personer med en alvorlig lovbruddskarriere enn det er i normalpopulasjonen. Dødelighet er en indikator på helsetilstand og livsstil, og selv om det er svært få personer i denne aldersgruppen (15-24 år) som er døde, øker dødelighetsraten med alvorlighetsgraden på lovbruddskarrieren. Det konkluderes med at lovbruddskarrierer i stor grad må sees i sammenheng med personenes allmenne livssituasjon, og med marginaliseringsprosesser i samfunnet.

For den gruppen som Skardhamar karakteriserer som høyaktive forbrytere, hvor majoriteten blir siktet for minst en forbrytelse de fleste av årene fra 1992 til 2001, er det en opphoping av levekårsproblemer. Dette er den gruppen innsatte som oftest blir nektet prøveløslatelse. Det er klart at den gruppen som nektes prøveløslatelse er den gruppen i samfunnet som kommer dårligst ut på levekårsindekser, mens de som innvilges prøveløslatelse er de mest resurssterke i fengselet. Den fattigste gruppen av samfunnet blir i realiteten dømt til en og en halv gang fengselsstraffen resten av befolkningen får på grunn av faren for prøveløslatelsesnekt.

18 Sammendrag

Hovedlinjene en kan trekke ut av oppgaven min er følgende.

- innsatte med uoppgjorte forhold kan ikke påregne å få prøveløslatelse, med noen få unntak
- Flere dommer og/eller kriminell aktivitet over en periode på to-tre år eller lenger medfører at den innsatte ikke får prøveløslatelse, med mindre det fines et godt opplegg for den innsatte
- Den er klare forskjeller i antall innvilgelser på forskjellige fengsler uten at det kan fastslås med sikkerhet hvorfor dette er tilfellet.
- Andelen innvilgelser er klart høyere på de rene kvinnefengslene i forhold til de andre fengslene, men dataene er ikke tilstrekkelig til å fastslå at det skjer en forskjellsbehandling på bakgrunn av kjønn.

- Andelen som får prøveløslatelse har sunket som følge av Fst nr. 4/99 og senere regelverk uten at det er sikkert at regelverket blir anvendt likt overalt
- Den regionale klageadgang har liten eller ingen effekt i forhold til prøveløslatelse
- Det er mye tilfeldigheter i den innsattes soning i forhold til kontaktbetjent, fengsel, og støttespillere på utsiden av murene.
- Etter kriminologisk og rettssosiologisk litteratur er det mange som mener at soning utover 2/3-tid ikke har noen positiv effekt
- Nektelse av prøveløslatelse rammer i stor grad de mest resurssvake i fengselet.

Det har kommet et høringsutkastet fra Justisdepartementet i forbindelse med arbeidet med ny straffelov. I høringsutkastet var det blant annet et forslag om at prøveløslatelse skulle innvilges av domstolene i noen svært alvorlige straffesaker hvor strafferammen på 21 år ikke ble ansett som nok. Det forslaget møtte motbør på høringen og det er i dag tvilsomt om det vil bli foreslått som en del av den nye straffeloven. Funnene i oppgaven min kan tyde på at regelverket tolkes forskjellig i de enkelte fengsler og regioner. En kan derfor spørre seg om det ikke var bedre før når tilnærmet alle burde innvilges prøveløslatelse som før Fst nummer 4/99.

Det viktigste funnet i oppgaven min er helt klart de store forskjeller i andelen som ble innvilget prøveløslatelse både ved førstegangsvurdering og ved senere vurderinger. Det trengs mer forskning som både går dypere inn i selve vedtaket og studerer flere vedtak for å klargjøre hva denne forskjellsbehandling kan grunnes i.

19 Litteraturliste

Alnæs Øyvind(2005), I hvilken grad opplever innsatte at formålet med straffen blir oppfylt, Institutt for kriminologi og rettsosiologi

Andenæs Johs.(1994), straffen som problem, Gjøvik trykkeri as, Exil forlag

Andenæs Johs., Magnus Matningsdal, Georg Fredrik Rieber-Mohn, (2004), Alminnelig strafferett, Oslo, Universitetsforlaget

Aubert Wilhelm (1982), Rettssosiologi, Oslo, Universitetsforlaget ISBN 8200063062

Due-Tønnesen, Lars og Lene Elisabeth Andersen (2001): Løslatelse etter Halv soningstid: institutt for kriminologi og rettssosiologi, avdeling for rettssosiologi (skriftserie nr. 70/2001)

Marklund Fredrik og Jonas Øberg, Återfall i brott: Kanada Lyckas inte bättre en Sverige, Apropå 3/2004, eller
http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=28&module_instance=12&apropa=true

Martinson, Robertson, "what works? Questions and answers about prison reform"(1974)
Public Interest side 22-54

Mathiesen Thomas, kan fengsel forsvares (1995), Oslo, Pax forlag

Sevaldrud Ellen Sofie, Prøveløslatelsen, En undersøkelse om vilkårene for løslatelse på 2/3-tid 2005

Skardhamar Torbjørn (2005), Lovbruddskarrierer og levekår. En analyse av fødselskullet 1977, Oslo, SSB

Statistisk sentralbyrå kriminalstatistikk tabell 38 "Gjennomsnittlig utmålt straff, etter reaksjonens art og type hovedlovbrudd. 2004"

Statistisk sentralbyrå kriminalstatistikk tabell 34 "Straffereaksjoner, etter reaksjonens art og type hovedlovbrudd. 2004

Sumner Colin, The blackwell companion to criminology (2004), Rehabilitation: An assessment of theory and research” av Mark W. Lipsey, Nana A. Landenberger, and Gabrielle L. Chapman (side 211-227), Malden, Mass, Balckwell publishing

Svt, Upprdag granskning,

http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=39895&a=503164&lid=art_236538&lpos=extra_3

VGnett link <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=221916>

Zedner, Lucia (2004): Criminal Justice, Oxford

Konvensjoner, lover , offentlige publikasjoner, dommer

[EMK] (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon) Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende frtiheter m.v. 4. november 1950.

[Fengselsloven] Lov om fengselsvesenet 12. desember. Nr 7. 1958 (OPPHEVET)

[Forvaltningsloven] Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker 16. desember. Nr. 9 1966

[Straffegjennomføringsloven] Lov om gjennomføring av straff m.v. 18. mai. Nr 21 2001

[utlendingsloven] Lov om utlendingers adgang til riket og dere opphold her 24. juni. Nr 64 1988

[Straffegjennomføringsforskriften] Forskrift til lov om straffegjennomføring m. v. av 22. februar 2002

Ot. prp. Nr. 5 (2000-2001) Om lov om gjennomføring av straff m.v.
(straffegjennomføringsloven)

St. mld. nr 27 (1997-1998) om kriminalomsorgen

Rt. 1981 s 809

Rt. 2004 s 927

Rt. 2005 s 1434

Sivilombudsmannen ref: 2004/1762 30. juni. 2004

Rundskriv og retningslinjer

Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven. Fastsatt av kriminalomsorgens senrtal forvaltning 16. mai 2002 med hjemmel i forskrift til lov om straffegjennomføring § 7-1.

Rundskriv KSF 2/2002 Kriminalomsorgens sentral forvaltning ”Retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet.” 6. juni 2002.

[Fst nummer 4/99] Fengselsstyrets rundskriv nummer 4 i 1999 av 6. september 1999.

Olsok brevet, brev fra KSF datert 29. juli 2004